Структурний підрозділ «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну»
ВНЗ «КИЇВСЬКА АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ МИСТЕЦТВ»

МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
З ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ»

для студентів спеціальності 022 «Дизайн»
Напрям: 02 «Мистецтво»

Київ-2024

Укладач ***Лубянська Світлана Павлівна***

Методичний комплекс з дисципліни розглянуто та затверджено на засіданні педагогічної ради Структурного підрозділу «Міжнародний фаховий коледж моді і дизайну» ВНЗ «Київська Академія прикладних мистецтв».

Структурний підрозділ «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну»
ВНЗ «КИЇВСЬКА АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ МИСТЕЦТВ»

Робоча навчальна програма
З ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ»

Спеціальність: 022 «Дизайн»
Напрям: 02 «Мистецтво»

Київ-2024

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка 5
2. Тематичний план (на осн. повн. заг. освіти) 8
3. Тематичний план (на осн. базов. заг. освіти) 9
4. Зміст дисципліни 10
5. Список використаних джерел 17
6. Питання до підсумкового контролю 19
7. Конспект лекцій 22

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дисципліна «Психологія кольору» виконує різні функції в загальному навчальному процесі, вона продовжує, розвиває та поглиблює першопочаткові знання і навички роботи з кольором, набуті в процесі вирішення композиційних, художніх, семантичних задач на заняттях загальнопрофесійного та спеціального циклів.

Метою навчальної дисципліни «Психологія кольору» є – підвищення загального рівня колірної культури студентів; формування у них цілісного уявлення про психологію та властивості кольору, цілісного уявлення про колір як специфічний засіб функціонального комфорту і художньої виразності та необхідний компонент для втілення задуму художника і створення певного художнього образу.

Головними **завданнями** курсу є:

- ознайомлення з основами психологічного впливу кольору на людину;
- оволодіння основами специфічної мови, виражальних можливостей та психологічного впливу кольору;
- вироблення навичок осмисленого використання кольору;
- поглиблення теоретичних знань кольорової естетики та кольорової гармонії;
- виховання розвиненого професійного кольорового мислення;
- вміння якісно вести спрямований пошук кольорових рішень у будь-якому завданні, відповідно до психофізичних характеристик кольорів та кольорових сполучень;
- виховання у студентів працьовитості, відповідальності до виконання завдань курсу, дисциплінованості, самостійності.

У програмі узагальнено та систематизовано закономірності сприйняття кольору, питання емоційного впливу кольору, вікових особливостей кольоросприймання для глибокого осягнення студентами мистецтва живопису. Ці знання допомагають у самостійній творчій діяльності, розвивають розумові здібності студентів: вміння спостерігати, зіставляти і аналізувати колір.

Міжпредметні зв’язки

Під час вивчення курсу «Психологія кольору» застосовано принцип системності «Психологія кольору» є логічним смисловим продовженням вивчення дисципліни «Кольорознавство». Викладач застосовує міжпредметні зв’язки з іншими навчальними дисциплінами, спираючись на знання, здобуті студентами під час вивчення таких нормативних дисциплін, як «Історія мистецтва», «Естетика», «Основи композиції», «Рисунок», «Живопис».

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Психологія кольору» студент повинен

Знати:

- закони психічного, емоційного та фізичного впливу кольору на людину;

• основні закономірності гармонії кольору та побудови кольорових композицій;

• основи психології сприйняття кольору;

• основні класифікації кольору;

• зв’язок між кольоросприйняттям та іншими видами сприйняття;

• значення кольору в предметному середовищі;

• показання та протипоказання кольоролікування та кольоромедитації;

• символічне та містичне значення кольору.

Вміти:

• визначати основні і додаткові кольори, їх залежність і взаємовплив як засіб для відтворення кольорової характеристики предметів;

• визначати типи темпераменту за допомогою кольору;

• застосовувати психологічні прийоми кольоропідбору в художній діяльності;

• відтворювати вплив кольору на сприйняття простору;

• відтворювати цілісність зображення на завершальній стадії роботи;

• усвідомлювати логіку формотворення за допомогою світлотіні, кольору та його тепло-холодних властивостей;

• гармонізувати кольорові і тонові відношення різних об’єктів в єдиному кольоровому просторі;

• використовувати символіку кольору в сучасному середовищі;

• володіти технічною свободою і розкутістю виконання за умовою міцної живописно-конструктивної побудови;

• вдосконалювати навички живописної майстерності.

У студентів мають бути сформовані такі *предметні компетентності*:

• здатність до застосування виконавської культури в процесі художньотворчої діяльності;

• вміння характеризувати естетичний вплив дійсності, безпосередньо пов’язаний з кольоровідчуттям та оцінкою гармонійних колористичних поєднань в природі та витворах мистецтва, на людину;

• готовність використовувати базові знання про фундаментальні основи психології кольору в подальшій професійній діяльності;

• здатність застосовувати теорію і практику психофізіологічної дії кольору в процесі створення повнокольорової композиції;

• вміння виявляти професійні навички роботи з кольором в поєднанні з будьяким матеріалом, технікою, формою та прогнозувати вплив на глядача;

• вміння виражати творчий замисел за допомогою умовної мови кольору;

• вміння самостійно аналізувати композиційно-колористичну структуру творів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва

Шкала оцінювання навчальних досягнень: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
100-90	A	відмінно	зараховано
89-82	B	дуже добре	
82-75	C	добре	
74-65	D	задовільно	
64-50	E	достатньо	
49-35	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано
35-0	X	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	

Тематичний план з дисципліни
«Психологія кольору»
***Спеціальність**: «Дизайн»*
(денна форма навчання, на основі повної загальної середньої освіти)

№ з/п	*Назва теми*	*Кількість годин*				
		Всього	*Теорет. заняття*	*Семінар. заняття*	*Самос. робота*	*Форма контролю*
	4 семестр					
1.	Поняття про колір. Теорія кольору. Фізика та фізіологія зорового сприймання	12	2	2	8	Опитування
2.	Кольоровий символізм в історії та культурі	12	2	2	8	Опитування
3.	Науковий підхід до вивчення кольору. Дія кольору на ВНС та ЦНС	12	2	2	8	Опитування
4.	Кольорові вподобання дітей і дорослих людей	12	2	2	8	Опитування
5.	Колір та емоції людини. Колір та характер. Відношення до кольору в процесі мислення	12	2	2	8	Опитування
6.	Відношення до кольору при психічних захворюваннях	11	2	1	8	Опитування
7.	Кольорова психодіагностика	9	2	1	6	Опитування
8.	Використання кольорів в маркетингу та комерційній діяльності	8	1	1	6	Опитування
9.	Модульна контрольна робота	2		2		Контрольна робота
	Всього:	**90**	**15**	**15**	**60**	**Залік**

Тематичний план з дисципліни
«Психологія кольору»
***Спеціальність**: «Дизайн»*
(денна форма навчання, на основі базової загальної середньої освіти)

№ з/п	*Назва теми*	*Кількість годин*				
		Всього	*Теорет. заняття*	*Семінар. заняття*	*Самос. робота*	*Форма контролю*
	6 семестр					
1.	Поняття про колір. Теорія кольору. Фізика та фізіологія зорового сприймання	14	4	2	8	Опитування
2.	Кольоровий символізм в історії та культурі	12	2	2	8	Опитування
3.	Науковий підхід до вивчення кольору. Дія кольору на ВНС та ЦНС	12	2	2	8	Опитування
4.	Кольорові вподобання дітей і дорослих людей	10	2	2	6	Опитування
5.	Колір та емоції людини. Колір та характер. Відношення до кольору в процесі мислення	10	2	2	6	Опитування
6.	Відношення до кольору при психічних захворюваннях	10	2	2	6	Опитування
7.	Кольорова психодіагностика	10	2	2	6	Опитування
8.	Використання кольорів в маркетингу та комерційній діяльності	10	2	2	6	Опитування
9.	Модульна контрольна робота	2		2		Контрольна робота
	Всього:	**90**	**18**	**18**	**54**	**Залік**

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Фізика та фізіологія сприймання кольору

Поняття про колір. Теорія кольору. Галузі теорії кольору. Властивості кольору. Зв'язок між спектральним складом випромінювання і його кольором. Теорія кольорового зору. Око як відтворююча система. Основний принцип виникнення зорового колірного відчуття. Процес сприйняття кольору. Особливості візуального сприйняття. Оптичні ілюзії. Види зорових ілюзій. Ефект Макколлоу.

Завдання для самостійного опрацювання: доповідь на тему «Еволюція виникнення кольорового зору в людини як біологічного виду».

Питання до семінару:

1. Дайте визначення поняттю «колір».
2. Поясніть механізм виникнення кольоровості об'єкта.
3. Теорія кольору як наука.
4. Галузі теорії кольору.
5. Назвіть та охарактеризуйте властивості кольору.
6. Поясніть поняття «хроматичні» та «ахроматичні» кольори.
7. Поясніть поняття «тон», «світлота», «насиченість» кольору.
8. Назвіть власні та невласні характеристики кольору.
9. Спектральний склад випромінювання: короткі та довгі хвилі.
10. Поясніть сутність теорії кольорового зору.
11. Око як відтворююча система – принцип функціонування.
12. Розкрийте суть поняття «оптичні ілюзії».
13. Назвіть та охарактеризуйте відомі вам оптичні ілюзії

Література:

1. Дудяк В. О. Природа кольору та його характеристики. Львів: Укр. акад. друкарства, 2013. 208 с.
2. Дулова А. С. Методичні рекомендації з проведення майстер-класу як групової форми методичної роботи. URL: http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Metod_rekom.pdf
3. Емоційний вплив кольорів. URL: https://pidru4niki.com/19240701/meditsina/emotsiyniy_vpliv_koloriv

Тема 2. Кольоровий символізм в історії та культурі

Колір та магія у первісних народів. Архітипічна тріада кольорів. Колірна символіка в Давній Індії та Китаї. Колірний символізм давніх народів ближнього Сходу, Центральної Азії та Єгипту. Античність. Середньовіччя. Колірні символи християнства. Кольорова символіка в алхімії. Кольорова символіка Ісламу. Ренесанс. Форми та зміст колірної символіки в 17-19 століттях. Вчення про колір Й.В. Гете. Колірний символізм у філософських вченнях. «Мова кольорів» В. Кандинського

Завдання для самостійного опрацювання: реферат на тему: «Колір як культурний символ: порівняльний аналіз».

Питання до семінару:

1. Колір в духовній культурі первісних народів (архетипічна Тріада).
2. Колір колірний символізм Древнього Сходу (Індія, Китай).
3. Колірний символізм древньої Азії, Африки, ближнього Сходу.
4. Колірний символізм в часи Античності (Греція, Рим).
5. Колірний символізм в епоху Середньовіччя. Зв'язок з християнством.
6. Кольорова символіка Ісламу.
7. Колірний символізм епохи Відродження.
8. Колір символізм епохи Просвітництва. Зародження наукового світогляду.
9. Вчення про колір Й.В. Гете.
10. Вчення про колір та класична філософія (Гегель, Кант, Шеллінг, Шопенгауер).
11. Вчення про колір В. Кандинського.
12. Зародження психології кольору: експерименти та дослідження сучасних психологів.

Література:

1. Емоційний вплив кольорів. URL: https://pidru4niki.com/19240701/meditsina/emotsiyniy_vpliv_koloriv
2. Караван Ю. В. Нетрадиційні форми лекцій у вищій школі. URL: http://nauka.zinet.info/15/karavan.php
3. Косенко Д. Ю. Проблема відповідності форми та кольору об'єктів дизайну. *Технічна естетика і дизайн: Міжвідомчий науково-технічний збірник*. 2009. Випуск 6. С. 162–166.

Тема 3. Науковий підхід до вивчення кольору. Дія кольору на ВНС та ЦНС

Психофізіологічний та психологічнийвплив кольору на людину

Загальні відомості про нервову систему. Відділи нервової системи: ЦНС та ВНС. Вплив кольору на вегетативну нервову систему (ВНС): симпатичний та паарсимпатичний відділи. Вплив кольору на центральну нервову систему (ЦНС) та психічну діяльність людини. Дефекти кольорового зору. Колірні вподобання (симпатії).

Завдання для самостійного опрацювання: доповідь на тему: «Дефекти кольорового сприймання: причини, симптоми, вплив на життєдіяльність».

Питання до семінару:

1. Дайте визначення поняттю «нервової системи».
2. Назвіть основні відділи нервової системи та дайте їм коротку характеристику.

3. Структура ЦНС. Відділи головного мозку та зони відповідальності.

4. Структура ВНС.

5. Вплив різних частин кольорового спектру на діяльність симпатичного та парасимпатичного відділів ВНС.

6. Які існують дефекти відчуття кольору?

7. Що впливає на колірні симпатії людини?

Література:

1. Мета і завдання викладання в школі на сучасному етапі. URL: https://studfiles.net/preview/5601405

2. Музика О. Етнічний аспект колористики. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1332/1/

3. Нариси з історії українського дизайну XX століття. *Збірник статей. Національна академія мистецтв України Інститут проблем сучасного мистецтв* / за загальною редакцією М. І. Яковлєва. URL: http://mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/_worksistor_design_text.pdf

Тема 4. Кольорові вподобання дітей і дорослих людей

Формування кольорового зору. Колір та емоції дітей. Колір та інтелектуальна діяльність дітей. Особливості розвитку дитячого кольоросприйняття в різні вікові періоди. Вправи та ігри з розвитку дитячого кольоросприйняття.

Завдання для самостійного опрацювання: порівняльний аналіз тенденцій дитячої моди (одяг, іграшки, мультики) та рекомендованих психологами кольорових навантажень.

Питання до семінару:

1. В якому віці починається формування кольорового зору?

2. Вплив кольору на формування когнітивних здатностей дитини.

3. Відмінність між сприйняттям кольору дитиною та дорослою людиною.

4. Взаємозв’язок між кольором та емоційним станом дитини.

5. Розвиток кольоросприйняття від народження до 3 років.

6. Розвиток кольоросприйняття у віці 3-5 років.

7. Розвиток кольору сприйняття у віці 5-7 років.

8. Ігрова діяльність як спосіб розвитку дитячого кольоросприйняття.

Література:

1. Нариси з історії українського дизайну XX століття. *Збірник статей. Національна академія мистецтв України Інститут проблем сучасного мистецтв* / за загальною редакцією М. І. Яковлєва. URL: http://mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/_worksistor_design_text.pdf

2. Овсійчук В. Українське малярство X-XVIII століть. Проблеми кольору. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1996. 480 с.

3. Прищенко С. Кольорознавство: навч. посіб. / за ред. Є.А. Антоновича. Київ: ДАКККіМ, 2009. 358 с.

Тема 5. Колір та емоції людини. Колір та характер. Відношення до кольору в процесі мислення

Органічний взаємозв'язок відчуттів і почуттів. Емоціогенна дія кольорів та звуків. Дослідження взаємозв'язків кольорів та емоцій. Дослідження взаємозв'язків особивостей характеру та симпатії до кольорів. Ставлення до кольору у процесі мислення. Вплив кольорового оточення на когнітивні здатності людини.

Завдання для самостійного опрацювання: виконання проективного малюнку «Мандала» під мажорну та мінорну музику. Порівння результатів.

Питання до семінару:

1. Сутність теорії В. Вундта про взаємозв'язок відчуттів та почуттів.
2. Емоціогенний вплив звуку в порівнянні з впливом кольору.
3. З якими кольорами у вас асоціюється емоції суму, радості, цікавості, гніву, здивування?
4. Вплив характеристик екстраверсії-інтроверсії на формування кольорових симпатій.
5. Вплив нейротизму на формування кольорових симпатій.
6. Вплив кольору на когнітивні (пам'ять, мислення, уява, увага) здатності людини.

Література:

1. Овсійчук В. Українське малярство X-XVIII століть. Проблеми кольору. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1996. 480 с.
2. Прищенко С. Кольорознавство: навч. посіб. / за ред. Є.А. Антоновича. Київ: ДАКККіМ, 2009. 358 с.
3. Пушкар О. І. Теорія кольору : конспект лекцій для студентів напряму підготовки "Видавничо-поліграфічна справа" усіх форм навчання. Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. 147 с.

Тема 6. Ставлення до кольору при психічних захворюваннях

Відмінноті в кольоровому сприйнятті людей з психічними захворюваннями і здорових. Впив шизофренії на сприйняття кольорів (мозок, зоровий аналізатор). Кольорові вподобання при шизовренії. Впив біполярного розладу на сприйняття кольорів Впив епілепсії на сприйняття кольорів. Впив неврозів на сприйняття кольорів. Впив алкоголізму на сприйняття кольорів

Завдання для самостійного опрацювання: проаналізувати тврорчість художника Луїса Вейна. Переглянути роботи художника, визначити послідовність (в зв'язку з розвитком захворювання) створення картин.

Питання до семінару:

1. Чи існує відмінність в кольоросприйнятті здорової людини та людини з психічними порушеннями?
2. Особливості сприйняття та відтворення кольору людьми з шизофренією.
3. Вплив шизофренії на функціонування ока як зорового аналізатора.
4. Кольорові вподобання людей з шизофренією.
5. Кольорові вподобання людей з біполярним розладом.
6. Особливості сприйняття Кольору людьми з епілепсією.
7. Особливості сприйняття кольору людьми з неврозами різних форм.
8. Особливості сприйняття кольору людьми з алкоголізмом чи іншими формами залежності.

Література:

1. Прищенко С. Кольорознавство: навч. посіб. / за ред. Є.А. Антоновича. Київ: ДАКККіМ, 2009. 358 с.
2. Пушкар О. І. Теорія кольору : конспект лекцій для студентів напряму підготовки "Видавничо-поліграфічна справа" усіх форм навчання. Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. 147 с.
3. Фурса О. О. Організаційнопедагогічні засади навчально-виховного процесу у мистецькому коледжі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Київ: Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, 2005. 21 с.
4. Nakano M., Jap N. Psychol., 1972. 43 (1), 22.
5. Rachman S. Neuzosen-Ursachen und heilmethoden. Berlin: Deutsch. Verlogd. Wissenschaften, 1968. 290 s.

Тема 7. Кольорова психодіагностика

Тест кольорових пірамід (опис, інструкція, інтерпретація). Кольоровий тест відношень Люшера-Еткінда (КТВ/ЦТО) (опис, інструкція, інтерпретація). Візуальний аперцептивний тест 60 (ВАТ'60) (опис, інструкція, інтерпретація). Тест кольоровказання на незадоволеність власним тілом (САР Т) (опис, інструкція, інтерпретація).

Завдання для самостійного опрацювання: пройти психодіагносику за всіма вказаними методиками та порівнячти результати для визначення відпоідностей і невідповідностей.

Питання до семінару:

1. Дати опис тесту М. Люшера. Пройти тест та зафіксувати результати.
2. Дати опис тесту Кольорових пірамід. Пройти тест та зафіксувати результати.
3. Дати опис Кольоровому тесту відношень Люшера-Еткінда. Пройти тест та зафіксувати результати.

4. Дати опис Візуальному аперцептивному тесту Рафі Хана. Пройти тест та зафіксувати результати.

5. Дати опис тесту Кольоровказання на незадоволеність власним тілом Вулле і Ролла. Пройти тест та зафіксувати результати.

Література:

1. Дмитрюк С. В. Форми і методи професійної підготовки майбутніх дизайнерів у ВНЗ Великої Британії. URL: http://er.knutd.com.ua/bitstream/
2. Печенюк Т. Кольорознавство. Київ: Грані-Т, 2009. 192 с.
3. Bassano J.L. Le test des cuuleurs de Luscher dans le profil de descriptears de la personalite psyschosomatique. Psuchol. med., 1977, v. 9-10, p. 1951-1960.
4. Luscher M. Psychologie und Psychotherapie als Kultur. Basel, 1955.
5. Luscher M. The Luscher color test. L., 1970.
6. Meili R. Lehrbuch der psycholodischen diagnostik. Bern: Huber Verlog, 1961, 465 s.

Тема 8. Використання кольорів в маркетингу та комерційній діяльності

Психологія кольору в контексті комерційної діяльності. Сприйняття кольору жінками та чоловіками у комерційному контексті. Важливість врахування кольору в створенні комерційної продукції. Як правильно обирати колір.

Завдання для самостійного опрацювання: реферат та тему комерційне використання рожевого кольору: психологічний вплив на споживача.

Питання до семінару:

1. Чи має вплив колір на поведінку покупця?
2. Чи є різниця між поведінкою покупця жіночої і чоловічої статі в зв’язку з кольором товару чи бренду?
3. Поясніть чому потрібно враховувати колір в створенні комерційної продукції, логотипів, реклами.
4. Комерційне використання синього кольору: психологічний вплив на споживача.
5. Комерційне використання чорного кольору: психологічний вплив на споживача.
6. Комерційне використання червоного кольору: психологічний вплив на споживача.
7. Комерційне використання жовтого кольору: психологічний вплив на споживача.
8. Комерційне використання помаранчевого кольору: психологічний вплив на споживача.
9. Комерційне використання зеленого кольору: психологічний вплив на споживача.
10. Комерційне використання фіолетового кольору: психологічний вплив на споживача.

Література:

1. Бондар І. О. Теорія кольору: навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.051501 “Видавничо-поліграфічна справа”. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 164 с.
2. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень: навч. посібник. Харків: ХПІ, 2009. 142 с.
3. Даниленко В. Я. Дизайн: підручник для студ. вищих навч. закл., які навч. за спец. «Дизайн». Харків: ХДАДМ, 2003. 320 с.
4. Berlin B., Kay P. Basic Color Terms. Berkeley, 1969.
5. Bunham R. W., Hanes R. M., Bartleson C. J. Color: A guide to basic facts and concepts. N.Y., 1963.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Бондар І. О. Теорія кольору: навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.051501 “Видавничо-поліграфічна справа”. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 164 с.
2. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень: навч. посібник. Харків: ХПІ, 2009. 142 с.
3. Даниленко В. Я. Дизайн: підручник для студ. вищих навч. закл., які навч. за спец. «Дизайн». Харків: ХДАДМ, 2003. 320 с.
4. Дудяк В. О. Природа кольору та його характеристики. Львів: Укр. акад. друкарства, 2013. 208 с.
5. Дулова А. С. Методичні рекомендації з проведення майстер-класу як групової форми методичної роботи. URL: http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Metod_rekom.pdf
6. Емоційний вплив кольорів. URL: https://pidru4niki.com/19240701/meditsina/emotsiyniy_vpliv_koloriv
7. Караван Ю. В. Нетрадиційні форми лекцій у вищій школі. URL: http://nauka.zinet.info/15/karavan.php
8. Косенко Д. Ю. Проблема відповідності форми та кольору об’єктів дизайну. *Технічна естетика і дизайн: Міжвідомчий науково-технічний збірник*. 2009. Випуск 6. С. 162–166.
9. Мета і завдання викладання в школі на сучасному етапі. URL: https://studfiles.net/preview/5601405
10. Музика О. Етнічний аспект колористики. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1332/1/
11. Нариси з історії українського дизайну XX століття. *Збірник статей. Національна академія мистецтв України Інститут проблем сучасного мистецтв* / за загальною редакцією М. І. Яковлєва. URL: http://mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/_worksistor_design_text.pdf
12. Овсійчук В. Українське малярство X-XVIII століть. Проблеми кольору. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1996. 480 с.
13. Прищенко С. Кольорознавство: навч. посіб. / за ред. Є.А. Антоновича. Київ: ДАКККіМ, 2009. 358 с.
14. Пушкар О. І. Теорія кольору : конспект лекцій для студентів напряму підготовки “Видавничо-поліграфічна справа” усіх форм навчання. Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. 147 с.
15. Фурса О. О. Організаційнопедагогічні засади навчально-виховного процесу у мистецькому коледжі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Київ: Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, 2005. 21 с.

Додаткова література

1. Дмитрюк С. В. Форми і методи професійної підготовки майбутніх дизайнерів у ВНЗ Великої Британії. URL: http://er.knutd.com.ua/bitstream/

2. Печенюк Т. Кольорознавство. Київ: Грані-Т, 2009. 192 с.

3. Bassano J. L. Le test des cuuleurs de Luscher dans le profil de descriptears de la personalite psyschosomatique. Psuchol. med., 1977, v. 9-10, p. 1951-1960.

4. Berlin B., Kay P. Basic Color Terms. Berkeley, 1969.

5. Bunham R. W., Hanes R. M., Bartleson C. J. Color: A guide to basic facts and concepts. N.Y., 1963.

6. Luscher M. Psychologie und Psychotherapie als Kultur. Basel, 1955.

7. Luscher M. The Luscher color test. L., 1970.

8. Meili R. Lehrbuch der psycholodischen diagnostik. Bern: Huber Verlog, 1961, 465 s.

9. Nakano M., Jap N. Psychol., 1972. 43 (1), 22.

10. Rachman S. Neuzosen-Ursachen und heilmethoden. Berlin: Deutsch. Verlogd. Wissenschaften, 1968. 290 s.

11. Stolper J. H. Color induced physiological response. Man-En-viron. Syst., 1977. v. 7, n. 2. p. 101-108.

Електронні інформаційні ресурси

1. Бібліотека українських підручників – http://pidruchniki.ws/
2. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського – www.dnpb.gov.ua/
3. Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника – http://www.library.lviv.ua/
4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, електронні фахові видання – www.nbuv.gov.ua
5. Національна історична бібліотека України – http://www.dibu.kiev.ua/
6. Національна парламентська бібліотека України – http://www.nplu.org/

Структурний підрозділ «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну»
ВНЗ «КИЇВСЬКА АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ МИСТЕЦТВ»

Питання до підсумкового контролю
З ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ»

Спеціальність: 022 «Дизайн»
Напрям: 02 «Мистецтво»

Київ-2024

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Дайте визначення поняття «колір», враховуючи різнобічні аспекти його розгляду.
2. На які групи можна умовно поділити оптичні ілюзії?
3. Наведіть приклади взаємозв'язку кольору та форми.
4. Назвіть та дайте визначення кількісним та якісним характеристикам зорових відчуттів.
5. Назвіть та охарактеризуйте основні галузі теорії кольору.
6. Опишіть процес фізіологічного утворення кольору, націленого на одержання зорового образу об'єкта.
7. Охарактеризуйте такі категорії: «гарячі», «холодні», «теплі», «прохолодні», «світлі», «темні», «приглушені» кольори та специфіку їх використання.
8. Поясніть реакцію симпатичного та парасимпастичного відділів ВНС на кольори синьо-фіолетової частини спектру.
9. Поясніть реакцію симпатичного та парасимпастичного відділів ВНС на кольори жовто-червоної частини спектру.
10. Поясніть сутність теорії колірного зору.
11. Розкрийте вплив кольору на ВНС людини?
12. Розкрийте вплив кольору на ЦНС людини?
13. Дайте визначення поняттю оптична ілюзія, наведіть приклад.
14. Як можна використати знання основних перцептивних ілюзій в засобах візуальної комунікації?
15. Колір в духовній культурі первісних народів.
16. Колірний символізм Древнього Сходу (Індія, Китай).
17. Колірний символізм древньої Азії, Африки, ближнього Сходу.
18. Колірний символізм в часи Античності (Греція, Рим).
19. Колірний символізм в епоху Середньовіччя. Зв'язок з християнством.
20. Кольорова символіка Ісламу.
21. Колірний символізм епохи Відродження.
22. Колір символізм епохи Просвітництва. Зародження наукового світогляду.
23. Вчення про колір Й.В. Гете.
24. Вчення про колір та класична філософія (Гегель, Кант, Шеллінг, Шопенгауер).
25. Вчення про колір В. Кандинського.
26. Назвіть основні відділи нервової системи та дайте їм коротку характеристику.
27. Структура ЦНС. Відділи головного мозку та зони відповідальності..
28. Які існують дефекти відчуття кольору?
29. Вплив кольору на формування когнітивних здатностей дитини.
30. Відмінність між сприйняттям кольору дитиною та дорослою людиною.
31. Взаємозв'язок між кольором та емоційним станом дитини.

32. Розвиток кольоросприйняття від народження до 3 років.
33. Розвиток кольоросприйняття у віці 3-5 років.
34. Розвиток кольору сприйняття у віці 5-7 років.
35. Сутність теорії В. Вундта про взаємозв'язок відчуттів та почуттів.
36. Емоціогенний вплив звуку в порівнянні з впливом кольору.
37. Вплив характеристик екстраверсії-інтроверсії на формування кольорових симпатій.
38. Вплив нейротизму на формування кольорових симпатій.
39. Вплив кольору на когнітивні (пам'ять, мислення, уява, увага) здатності людини.
40. Чи існує відмінність в кольоросприйнятті здорової людини та людини з психічними порушеннями?
41. Особливості сприйняття та відтворення кольору людьми з шизофренією.
42. Вплив шизофренії на функціонування ока як зорового аналізатора.
43. Особливості сприйняття кольору людей з біполярним розладом.
44. Особливості сприйняття кольору людьми з епілепсією.
45. Особливості сприйняття кольору людьми з неврозами різних форм.
46. Особливості сприйняття кольору людьми з алкоголізмом чи іншими формами залежності.
47. Використання кольорів в психодіагностиці. Тест М. Люшера.
48. Використання кольорів в психодіагностиці. Тест Кольорових пірамід, Візуальний аперцептивний тест Рафі Хана.
49. Використання кольорів в психодіагностиці. Кольоровий тест відношень Люшера-Еткінда.
50. Використання кольорів в психодіагностиці. Тест Кольоровказання на незадоволеність власним тілом Вулле і Ролла.
51. Пояснити вплив кольору на поведінку покупця.
52. Пояснити вплив кольору на поведінку покупця жіночої та чоловічої статі.
53. Поясніть чому потрібно враховувати колір в створенні комерційної продукції, логотипів, реклами.
54. Комерційне використання синього кольору: психологічний вплив на споживача.
55. Комерційне використання чорного кольору: психологічний вплив на споживача.
56. Комерційне використання червоного кольору: психологічний вплив на споживача.
57. Комерційне використання жовтого кольору: психологічний вплив на споживача.
58. Комерційне використання помаранчевого кольору: психологічний вплив на споживача.
59. Комерційне використання зеленого кольору: психологічний вплив на споживача.
60. Комерційне використання фіолетового кольору: психологічний вплив на споживача.

Структурний підрозділ «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну»
ВНЗ «КИЇВСЬКА АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ МИСТЕЦТВ»

Конспект лекцій
З ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ»

Спеціальність: 022 «Дизайн»
Напрям: 02 «Мистецтво»

Київ-2024

ТЕМА 1
Поняття про колір. Теорія кольору.
Фізика та фізіологія зорового сприймання

Поняття про колір. Теорія кольору

Колір є складним явищем, що має таке змістовне навантаження:

- колір – це властивість об'єктів. Це перше і найстійкіше уявлення про колір. Скільки б не міркувати про колір, трава буде «зеленою», небо – «блакитним», замшеві туфлі – «коричневими», мерседес – «чорним»;

- колір – це властивість світла. Це властивість спектрального складу випромінювань, що не розрізняються візуально;

- колір – це властивість, що сприймається спостерігачем (оком людини).

Дія на органи зору випромінювань, довжини хвиль яких перебувають у певному діапазоні, приводить до виникнення зорових відчуттів. Ці відчуття розрізняються кількісно та якісно. Їх кількісна характеристика називається *світлотою*, якісна – *кольоровістю*. Початкове представлення про світлоту й кольоровість можна проілюструвати, помістивши пофарбовану поверхню частково на пряме сонячне світло, а частково – у тінь. Обидві частини її мають однакову кольоровість, але різну світлоту. Сукупність цих характеристик і позначається терміном «колір».

Колір – це щось, що виникає в очах і мозку спостерігача. Коли люди думають про колір, вони схильні під час цього уявляти фізичні об'єкти, такі, як зелене яблуко, жовта кульбаба, сірий туман та ін. Те, що люди розуміють як колір, у дійсності, є наслідком поглинання й відбиття хвиль, які впливають на «датчики» всередині ока, і в результаті цього впливу в мозку виникають певні асоціації.

Таким чином, **під кольором** розуміють **відчуття, що виникає у свідомості людини, під час впливу на її зоровий апарат електромагнітного випромінювання з довжиною хвилі в діапазоні від 380 до 760 нм (770 нм)**. Ці відчуття можуть бути викликані такими причинами, як знання, досвід, життєвий випадок, хвороба, удар, галюцинації й ін.

Інакше кажучи, **колір – це оптичне явище, почуттєве відчуття, створюване оком і мозком**. Колір не є фізичною змінною й, отже, не має фізичних одиниць вимірювання.

Власне предмети не є кольоровими: відчуття кольоровості виникає як результат впливу світлових випромінювань.

Рисунок 1.1 Поняття кольору об'єкта

Видиме сонячне світло, що сприймається як біле, висвітлює предмет і частково відбивається. Отже, об’єкт, що перебуває в червоній зоні видимого спектра, сприймається пофарбованим у червоний колір. Об’єкт, що повністю відбиває випромінювання всього видимого спектрального діапазону, як правило, здається білим, а об’єкт, що повністю поглинає випромінювання, – чорним (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 Виникнення кольоровості об’єкта

У зв’язку з важливою роллю колірних відчуттів у житті й діяльностілюдини виникла наука про колір – *теорія кольору*. Вона вивчає коло питань, пов’язаних з оптикою й фізіологією зору, психологією сприйняття кольорів, а також теоретичні основи й техніку вимірювання і відтворення кольорів. Теорія кольору як наука містить ряд розділів (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 Розділи науки “Основи теорії кольору”

Фізика кольору розглядає властивості світла, в основному – розподіл світлового потоку за спектрами випромінювання й відбиття, а також способи одержання цих спектрів, апаратуру й приймачі випромінювання.

Дія випромінювань на око, причини виникнення зорового відчуття, зоровий апарат і його робота – зміст частини, яка називається *фізіологією кольору.*

Співвідношення між фізичними характеристиками випромінювання й відчуттями, які викликаються діями випромінювань, становлять предмет*психології кольору*.

Метрологія кольору (або *колориметрія*) – це розділ теорії кольору, що вивчає методи вимірювання кольору.

Метрологія встановлює способи чисельного вираження кольорів, основи їх класифікації, методи встановлення колірних допусків.

Закономірності, знайдені фізикою, фізіологією, психологією йметрологією кольору використовуються в *теорії відтворення кольорового об'єкта.* Вона є основою техніки одержання кольорових зображень у поліграфії, кінематографії й телебаченні.

Теорія кольору є самостійною наукою, що застосовує досягнення інших наук у своїй предметній області.

Властивості кольору:

Існуючі в природі кольори за колірними властивостями можна розділити на *дві групи*:

- ахроматичні (безколірні);
- хроматичні (кольорові).

Ахроматичні кольори можуть бути задані однією психологічною величиною – *світлотою (Світлота – це міра відмінності цього кольору від чорного).* Світлота вимірюється числом порогів розрізнення. Людське око розрізняє близько 300 ахроматичних відтінків.

Для опису хроматчних кольорів потрібні три основні категорії: колірний тон; світлота (або яскравість); насиченість.

Колірний тон, *світлота* й *насиченість кольору* залежать не тільки від спектрального складу випромінювання, але й від умов спостереження, стану спостерігача, кольору фону об'єкта й інших факторів. Найменша зміна однієї із цих величин спричиняє зміну кольору.

Виділяють категорію *невласних характеристик кольору*, які виникають внаслідок емоційної реакції під час його сприйняття.

Основними *групами невласних характеристик кольору* є:

- гарячі/холодні кольори;
- теплі/прохолодні кольори;
- світлі/темні кольори;
- приглушені/яскраві кольори.
- виступаючі/відступаючі

Зв'язок між спектральним складом випромінювання і його кольором

Характер колірного сприйняття пов'язаний зі спектральним складом діючого на око світла й з властивостями зорового апарата людини.

Кольори, які людина бачить під час розщеплення сонячного світла за допомогою призми, називають *спектральними кольорами*. Це *червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, блакитний, синій і фіолетовий*. Цю комбінацію часто зводять до трьох кольорів: *червоний, зелений* і *синьо-фіолетовий*, які є основними кольорами адитивної системи кольорів.

Базуючись на тому, що колір – *це форма світлової енергії, переданої у вигляді хвиль* та *колір – властивість спектрального складу випромінювань, що не розрізняються візуально*, доцільно говорити про вплив спектрального складуна результуючий колір.

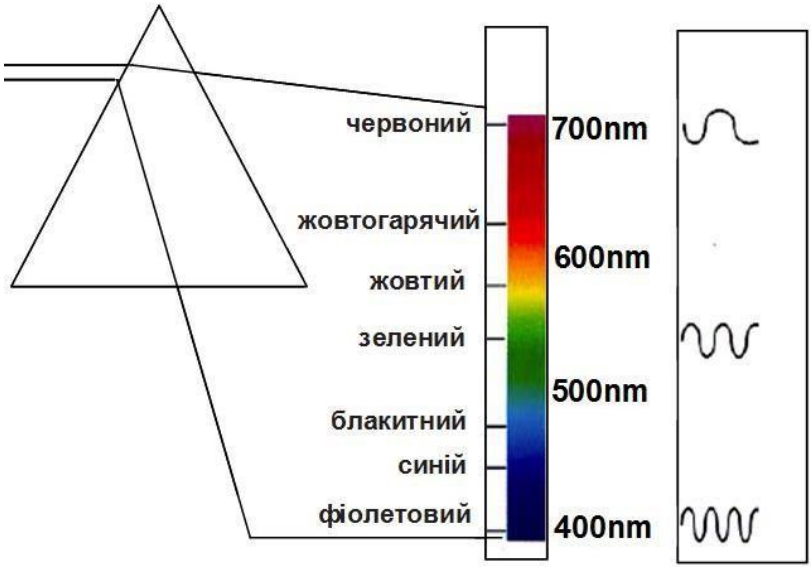

Рисунок 2.1 Кольори випромінювань та їх спектральні інтервали

На рис. 2.1 кольори випромінювань зіставлені із їх спектральними інтервалами. Деякі хвилі не можна побачити людським оком, наприклад, вінфрачервоного світла довжини хвиль занадто великі, а в рентгенівських променів – занадто малі. Між ними й перебуває видимий спектр.

За інтервалом, який займає випромінювання, колір можна вказати цілком однозначно: якщо тіло випромінює або відбиває в межах *565 –580 нм*, то колір його завжди жовтий. Однак зворотний висновок буде не завжди правильним: за відомим кольором випромінювання неможливо впевнено вказати його спектральний склад або довжину хвилі. Наприклад, якщо випромінювання жовте, це не означає, що воно займає названий інтервал або його частину, тому що жовтою виглядає й суміш монохроматичних випромінювань, що перебувають поза цим інтервалом: зеленого *(546 нм)* із червоним (*760 нм)* у разі певних їх співвідношень.

Теорія кольорового зору пояснює, чому ділянка спектра, що перебуває в межах *380–760 нм*, робить світлову дію й з якої причини людина бачить випромінювання в діапазоні *380–450 нм* фіолетовим, *450–480 нм* – синім і т. д.

Сутність теорії кольорового зору полягає в тому, що світлочутливі нервові закінчення, що перебувають в одній з оболонок ока й мають назву *фоторецептори*, реагують тільки на випромінювання видимої частини спектра.Око містить три групи рецепторів, з яких одна найбільш чутлива до інтервалу *400–500 нм*, інша – *500–600 нм*, третя – *600–700 нм*. Рецептори реагують на випромінювання відповідно до їх спектральної чутливості, і відчуття всіх кольорів виникають у результаті комбінації трьох реакцій.

У мозку людини видимий спектр розподіляється на три домінуючі області: червону,

зелену й синю, а за цими кольорами потім обчислюється*сукупна колірна інформація* (рис. 2.2).

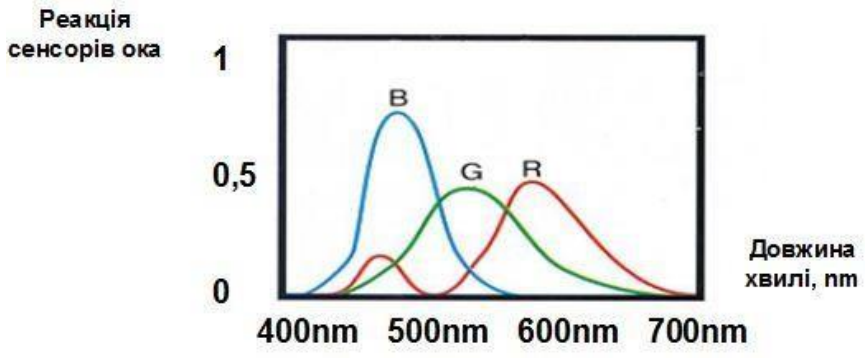

Рисунок 2.2 Функція реакції людського зору на три основні колірні області (*R, G, B*)

Білий колір є комбінацію всіх довжин хвиль видимого спектра. Коли світло потрапляє на несвітловий об'єкт (такий, як папір або фарба), хвилі деяких довжин поглинаються матеріалом, а інші – відбиваються від нього, і поглинені хвилі створюють *видимість кольору*.

Різні за якістю джерела світла, що відбивається від об'єкта, значно впливають на довжини хвиль, що вийшли в результаті відбиття, і, як наслідок, на сприйняття кольору. Наприклад, якщо махати тим самим предметом, що має певний колір, перед двома різними джерелами світла, створюється враження,що предмет у кожному випадку має інший колір.

Однак залишається не вирішеним питання, яким же чином відбувається процес формування колірної інформації у людини? На це питання дозволяє дати відповідь матеріал, що стосується фізичного шляху утворення кольору.

Око як відтворююча система

Під час розгляду питань сприйняття й опису кольору виокремлюють фізичні й фізіологічні аспекти. За допомогою колориметра можна визначити фізичні характеристики кольору, але як їх інтерпретує мозок людини (сприйняття кольору) – можна тільки уявити. Багато науково-дослідних груп працювали над створенням моделей, що описують вимірювальний інструмент «око» і сприйняття кольору мозком.

Через очі надходить *78%* всієї інформації, яку людина сприймає з навколишнього світу, інші *22%* припадають на слух, дотик, нюх та смакові відчуття. Причому в процесі оптичного зору всі ці почуття постійно включаються в роботу, підсумовуючи інформацію, необхідну для запам'ятовування й класифікації зорових образів.

Основний принцип виникнення зорового колірного відчуття: коли світло падає на об'єкт, то частина світлового потоку поглинається пігментами об'єкта, а частина, відбиваючись, потрапляє в око, викликаючи відчуття кольору (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 Процес виникнення зорового колірного відчуття

Колбочки сітківки, тобто фоторецептори людського ока, здатні розпізнавати не всі кольори, а в основному такі, як червоний, зелений і синій. Ащо стосується мозку, то *колір* – це відповідний сигнал нейрона, викликаний у результаті збудження колбочок світловим сигналом. Невеликі генетичні розходження в цих мікроскопічних комірках пояснюють, чому дві людини,дивлячись на той самий предмет за тих же самих умов, можуть бачити його по-різному.

Процес сприйняття кольору: очна лінза (*кришталик*) дає оптичне зображення спостережуваного предмета, що системою нервових закінчень, які перебувають в одній з оболонок ока, перетворюється в сигнали (рис. 2.4).

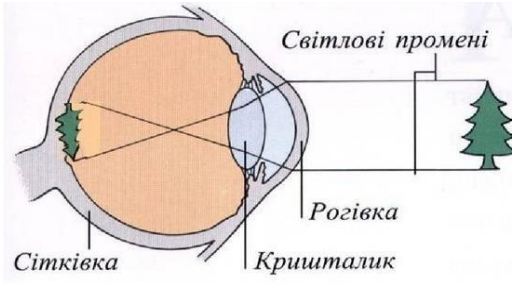

Рисунок 2.4 Сприйняття кольору

Сітківка складається з шару *нейронів* товщиною 0,2 мм, з'єднаних зоровим нервом з корою головного мозку. Нейрони закінчуються *рецепторами* і перетворюють світлову енергію в енергію збудження (електричні імпульси), яка по зоровому нерву передається в мозок, де збуджують світлові відчуття, з яких складається *зоровий образ об'єкта*.

Світлочутливі рецептори бувають двох типів: довгі й тонкі – називаються *паличками*, товсті й короткі – *колбочками*. Палички забезпечують чорно-білий зір, колбочки – як чорно-білий, так і кольоровий.

Світлова чутливість паличок і колбочок різна. Палички працюють за умовнизької освітленості й «вимикаються» за умов високої. Ці рецептори забезпечують так званий *сутінковий зір*, коли освітленість невелика. Унапівтемряві не розрізняються кольори, погано видні деталі. Це пояснюється тим, що палички розташовуються на сітківці значно рідше, ніж колбочки, і розрізняльна здатність паличкового апарата набагато нижча. Колбочковий зір називається *денним*. За умов високої освітленості, коли починають діяти колбочки, око розрізняє кольори й дрібні об'єкти.

Таким чином, *зоровий образ об'єкта складається зі світлових відчуттів, викликаних імпульсами, переданими в потиличні долі мозку*.

Здатність ока реагувати на малий потік випромінювання називається *світловою чутливістю(Це та найменша яскравість об'єкта,* наприклад світлової плями, *за якої воно може бути виявлено з достатньою ймовірністю на абсолютно чорному фоні*).

Реакція ока, що виражається у виникненні світлового відчуття, залежить, по-перше, від *потоку випромінювання*, що впало на сітківку, по-друге, від тієї частки потоку, яка впливає на рецептори. Ця частка є *спектральною чутливістю*.

Зорова система людини здатна адаптуватися до дії різних факторів і передусім різного рівня освітленості. Так, людина досить добре бачить вночі при освітленні вуличним ліхтарем, яке в *100 000* разів є меншим ніж при яскравому сонці. Людина може орієнтуватися навіть вночі тільки при світлі зірок, яке в мільони разів є меншим ніж в сонячний день. Розрізняють світлову,темнову та хроматичну адаптацію.

Особливості візуального сприйняття. Оптичні ілюзії

Сприйняття кольору прийнято визначати як *почуттєве відчуття, ініційоване кольором у свідомості людини*.

Через те, що оптичний кут чіткого зору ока вкрай малий (усього 1,5градуса), око перебуває в постійному русі, систематично обстежуючи окремі деталі об'єкта спостереження, з метою відтворення загального, цілісного образу.

Особливість візуального сприйняття полягає в тому, що сприймаюча система (зоровий аналізатор) має тенденцію групувати зорові елементи в прості поняття. Людина підсвідомо групує сенсорні дані в готові об'єкти, шукає й відкриває закономірність у випадковому.

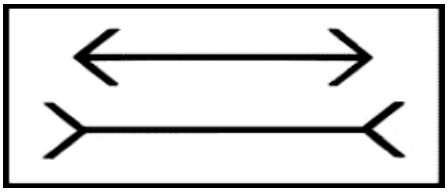
Серед факторів, які впливають на сприйняття об'єктивної структури плоских зображень і об'ємних форм, особливе місце займають психофізіологічні особливості зору. Людині притаманно піддаватися зоровим обманам – *оптичним ілюзіям*. *Сутність* їх полягає *в неспівпаданні дійсної геометричної і зорової рівності ліній, фігур, прогалин між ними, елементів (фігур), заповнених графічним матеріалом і залишених чистими (іррадація світла)*.

Багато ілюзій було виявлено і описано більше ста років тому. Однак повного і загальноприйнятого розуміння того, чому подібні малюнки спотворюють сприйняття зорової системи, немає до цього часу. Усі оптичні ілюзії можна умовно поділити на дві групи:

- спотворення власне фігури без фону;
- спотворення фігури, викликане певним фоном.

Найвідомішим з малюнків такого роду є стріли Мюллера – Лаєра (рис. 1). Це пара стріл, древка яких однакової довжини, але у одної стріли наконечники розходяться, а у другої – сходяться. Стріла з наконечниками, які розходяться здається довшою, хоча фактично обидві стріли однакової довжини.

Рисунок 1. Стріли Мюллера – Лаєра

До характерних ілюзій належать також наступні:

1. Предмет і його частини сприймаються по-різному в залежності від оточуючих елементів (закон контрасту), зокрема, уявна зміна площі однакових кіл, розміщених серед кіл різної величини (рис. 2);

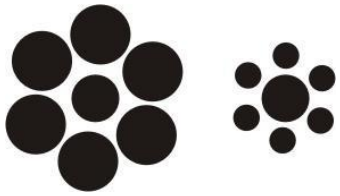

Рисунок 2.Уявна зміна площі однакових кіл, розміщених серед кіл різноївеличини

2. Квадрат, здається вищим за коло, хоча висота першого рівна діаметру другого (рис. 3);

Рисунок 3 Квадрат виглядає вищим за коло

3. Зорові помилки при оцінці розмірів рівних за довжиною ліній сторін трикутника, квадрата и п’ятикутника (враження зростання розміру сторін від фігури до фігури) (рис. 4);

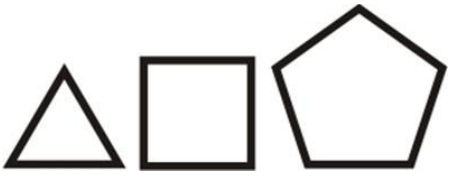

Рисунок 4. Зорові викривлення: сторони трьох фігур рівні

4. Зорова нерівність суміжних прямих кутів, розділених і нерозділених пучком ліній (рис. 5);

Рисунок 5 Зорова нерівність прямих кутів

5. Візуальна деформація сторін квадрату при перетині штрихами, якіутворюють тупі кути (закон оптичного збільшення розмірів гострих кутів) (рис. 6).

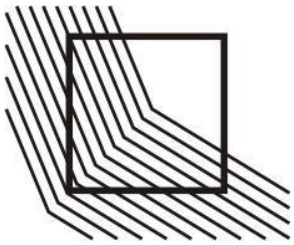

Рисунок 6. Квадрат здається викривленим

6. Уявне розходження догори вертикальних паралельних ліній значної протяжності, що підсилюється лініями під кутом до них (“будинок- висотка”) (рис. 7);

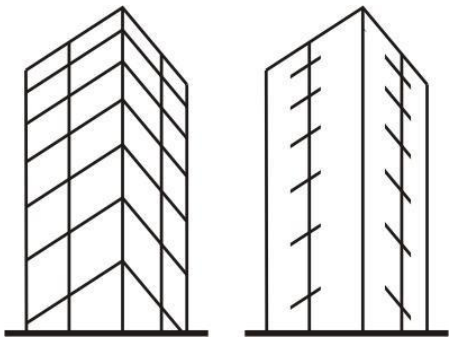

Рисунок 7. Уявне розходження догори вертикальних паралельних лінійзначної протяжності

Знання основних перцептивних ілюзій та володіння арсеналом корекції візуальних викривлень допомагають створювати об’єкти (від найпростіших плоских до багатопланових об’ємно-просторових), де краса і гармонія є необхідним моментом для забезпечення духовно-психологічного комфорту.

Так, наприклад, в засобах візуальної комунікації літера О та інші літери, цифри, знаки і графічні елементи, що мають округлу форму, повинні виступати знизу і зверху за лінію рядка, щоб здаватися рівними по висоті сусіднім прямокутним літерам і елементам.

Товщина штрихів світлих написів, індексів, розміри інших графічних елементів

через ефект іррадації на темному тлі мають бути меншими, ніж темних – на світлому (приблизно на 1/3). Штрих здається тим тоншим, чим сильніший контраст яскравості світлого і темного.

Врахування особливостей оптичних ілюзій, які виникають під впливом психофізичних явищ іррадації, контрасту, зорової пам'яті та ін., дозволяє впливати на зорове сприйняття розмірів.

Найбільш характерні засоби досягнення певного ефекту за рахунок графіки (візерунка) наступні*:*

1. Картатий або лінійний візерунок на поверхнях викликає постійну подразнюючу дію на зір (рис. 8.);

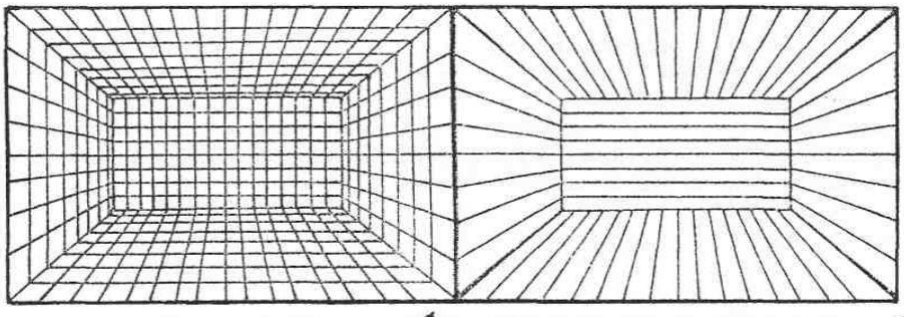

Рисунок 8. Постійна подразнююча дія на зір за рахунок графіки

2. Світла кімната здається просторішою (Рис. 9);

- вертикальні смуги видовжують;
- горизонтальні смуги створюють враження пониження;
- строкатість викликає відчуття неспокою, безладу, зменшення обсягу;
- затемнення вгорі давить психологічно, створює відчуття нестабільності;
- картатий візерунок або затемнення внизу надає стабільності, статичності

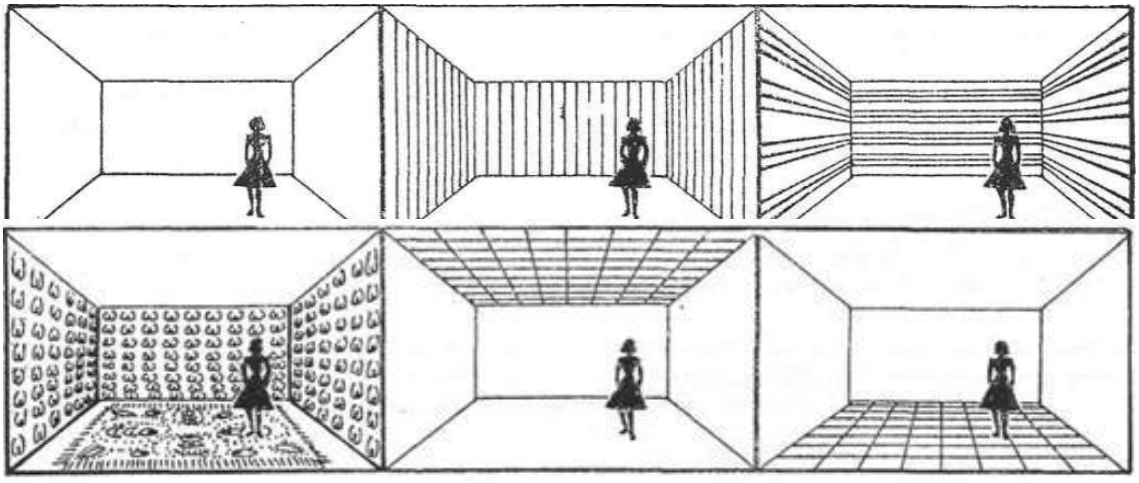
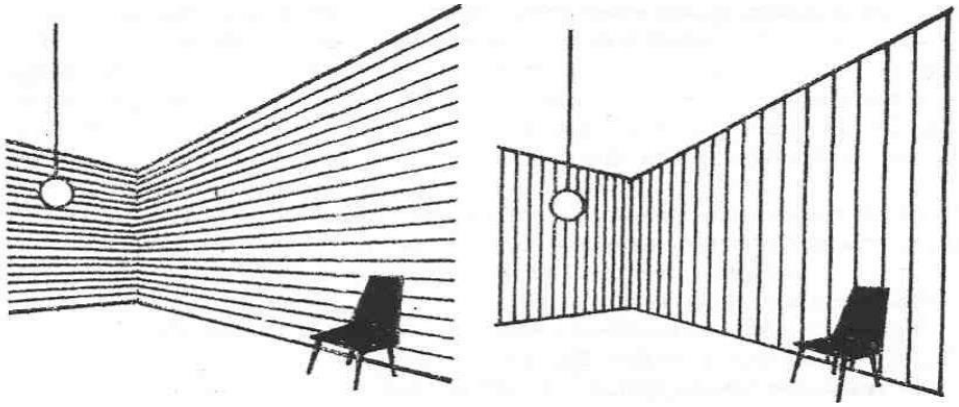

Рисунок 9. Характерні засоби досягнення певного ефекту в сприйнятті зарахунок графіки (візерунка)

3. Горизонтальні лінії, що повторюються створюють враження руху,динамічності простору;

вертикальні лінії, що повторюються створюють враження спокою,статичності простору (рис. 10).

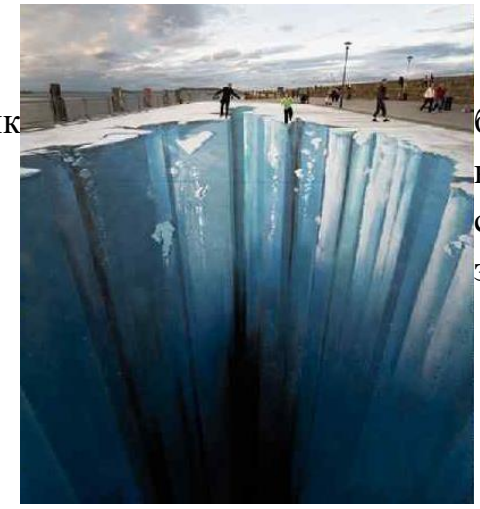
а) б)

Рисунок 10. Приклади створення ілюзії руху і динамічності простору (а),спокою і статичності простору (б)

Розглянемо, як приклад, ілюзію створення глибини завдяки лініям та кольору (рис. 11).

Рисунок 11. Ілюзія глибини

Людина в якості спостерігача поводить себе так, як би в її нервовій системі були деякі вроджені властивості, які дозволяють їй певним чином структурувати інформацію, що надходить і задавати певний режим сприйняття.

Розглянемо деякі приклади.

Близькість. Якщо елементи розташовані близько один від одного, то вонибудуть сприйматися як єдина форма. Одна й та ж кількість кружків може бути згрупована по-різному (рис. 12). На рисунку ми бачимо одну фігуру, сформовану з горизонталей, а другу з вертикалей.

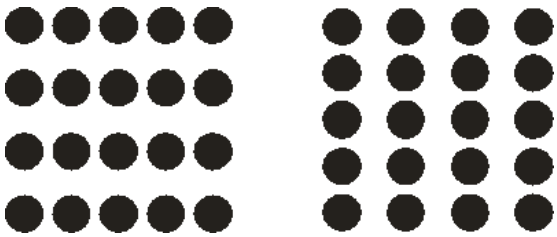

Рисунок 12. Фігури, сформовані з горизонталей і вертикалей

Подібність. Розсипані фігури можуть збиратися в єдину форму, але за умови, що це будуть фігури одного типу. Причому крупніші однакові фігури з країв допоможуть зібрати цю форму. Наприклад, не окреслена контуром квадратна форма (рис. 13), заповнена лише квадратами, буде сприйматися краще, ніж такого ж розміру, але заповнена упереміш і квадратами, і кругами.

\

Рисунок 13. Квадратні форми, не окреслені контуром

Замкнутість форми. В наведеному вище прикладі квадрати створюють цілісну картину, так як вони згруповані разом. Їх можна подумки окреслити контуром. Форма, яка не має контурів (рис. 14), буде сприйматися, як завершена дякуючи здатності людини добудовувати зображення. Коли з двох можливих перцептивних організацій одна веде до утворення фігури з замкнутим контуром, а друга – з відкритим, то сприймається перша фігура. Особливо сильний вплив цього фактору, якщо контур до того ж має симетрію.

Рисунок 14 Форма, яка не має контурів

Простота форми. Проста форма сприймається краще. Трикутник з усіченими кутами (трапеція) все рівно буде сприйматися як трикутник. Простою вважається форма з найбільш очевидною побудовою. Її легше відтворити з заданих елементів,

прийнятих за точки. Чотири точки, розташованіпопарно на рівних відстанях одна від одної, зберуться в квадрат (рис. 15), а нев коло, трапецію чи іншу фігуру.

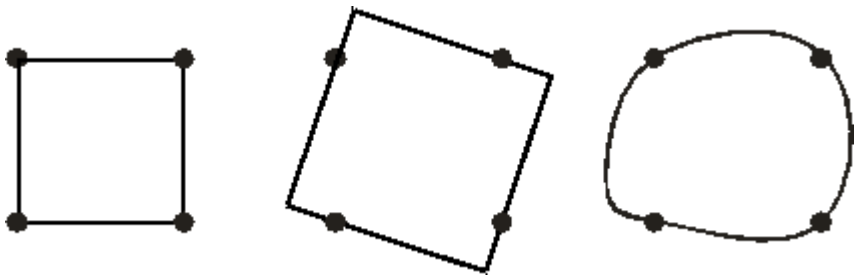

Рисунок 15. Проста (хороша) форма квадрат і невдалі форми

Направленість. Направленість елементів впливає на фактор групування. Фігури стріл, літаків або птахів, що летять в один бік, об'єднуються в цілісний образ руху. Безладно розташовані фігури на листі (рис. 16, б) не створюють єдиної форми, але орієнтація цих же стріл відносно однієї якоїсь точки або принцип паралельної композиції дозволяє побачити цілісну структуру (рис.16, а).

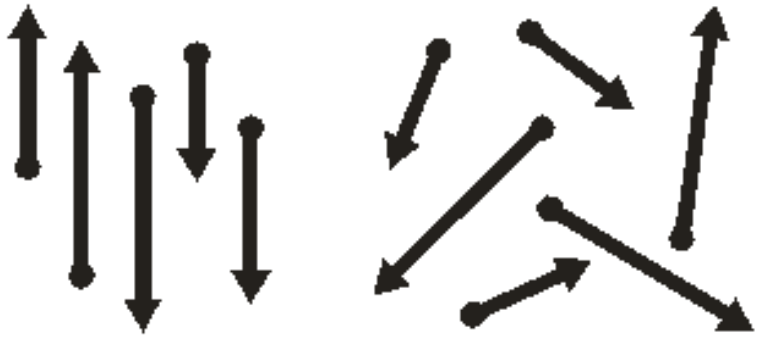

Рисунок 16. Направленість елементів: а) за принципом паралельної композиції; б) безладна

Форма сприймається як цілісна структура, в першу чергу через її організацію, а не через формоутворюючі її елементи. Прямокутник з прямих паралельних ліній, утворених колами, буде сприйматися аналогічно, якщо утворюючі елементи ліній замінити квадратами або трикутниками такого ж розміру.

Форма і тло. Наша здатність бачити – це насамперед здатність виділяти видиму інформацію (форму) серед оточення (тла). Наше сприйняття картинки засновано на тому ж принципі: щоб побачити її, потрібно розрізнити форму на тлі. Зображення може проявитися на тлі завдяки виділеному контуру. Саме зображення також має якийсь час утримувати увагу. Це можливо лише при дотриманні основних законів композиції. Відомий приклад датськогопсихолога Едгара Рубіна – два чорних профіля і біла ваза між ними (рис. 17).

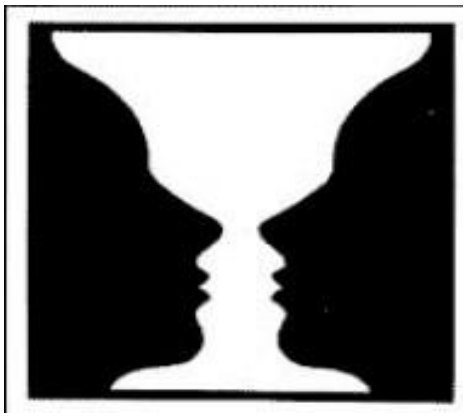

Рисунок 17 Ілюзія двох профілів

В рівній мірі можна уявити, що профілі – основні фігури, а біла форма – тло за ними, або що біла ваза зображена на чорному тлі. І тло, і фігури в даному випадку рівнозначні за своєю дією на глядача. Такі подвійні зображення, переставляючи акценти, створюють інтригу. В результаті формується зоровий ряд, який дозволяє і акумулювати увагу, і домогтися виразності (рис. 17).

Установка або поведінка спостерігача. В якості фігури легше виступають ті елементи, на які звернута увага спостерігача (рис. 18). Залежно від того, направлена увага спостерігача на лівий чи правий край малюнка,легше сприймається ряд колонок відповідно, з потовщенням чи звуженням посередині.

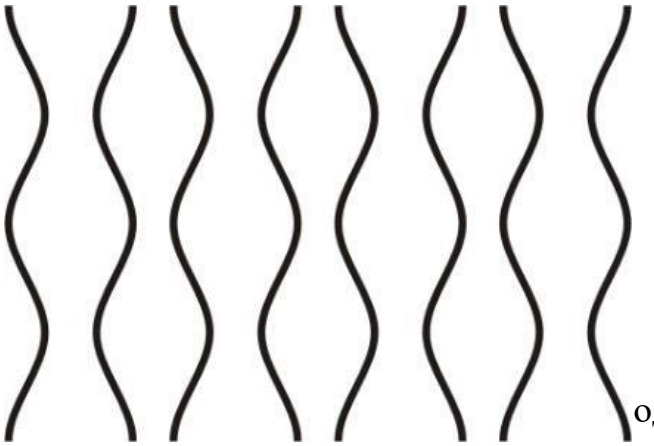

Рисунок 18 Залежно від напрямку уваги на лівий чи правий край рисунка сприймаються колонки з потовщенням чи звуженням посередині

Під дією цього фактору, раз побачивши одну з можливих фігур, ми часто продовжуємо бачити її і в подальшому, навіть не підозрюючи про існування інших.

Минулий досвід. Вплив цього фактору спостерігається у тих випадках, коли зображення має певний зміст. Прикладом може бути сприйняття загадкових картинок. Для недосвідченого спостерігача рисунок (рис. 19) являє собою випадкове нагромадження ліній, однак, як тільки він довідається, що на рисунку зображені солдат з собакою, які проходять повз дірув паркані, лінії об’єднуються в одне осмислене ціле.

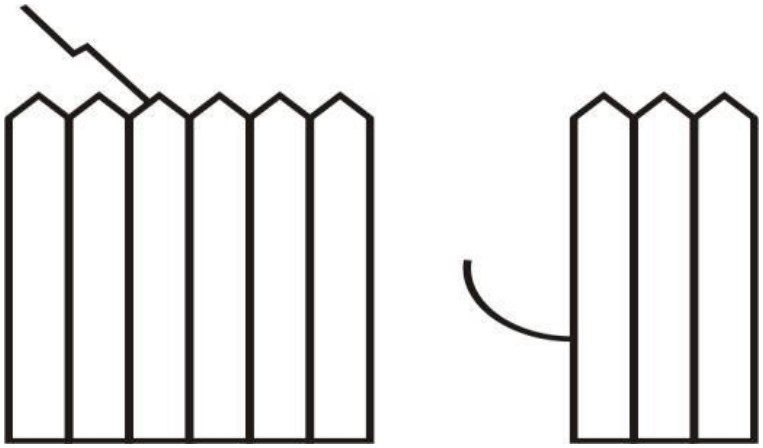

Рисунок 19 Загадковий малюнок – солдат з собакою проходять повз діру впаркані

Оптичні ілюзії можуть бути і *кольоровими*. Наприклад, куб Неккера (рис. 20) східці Шредера (рис. 21). Глядачеві незрозуміло, у якому ракурсі сприймати малюнки. Блакитна грань куба може бути і передньою, і задньою, східці як піднімаються вгору, так і спускаються вниз.

Рисунок 20 Куб Неккера

Рисунок 21 Східці Шредера

«Неможливі» оптичні ілюзії представлені на рис 22. При розгляді таких малюнків кожна окрема деталь здається цілком правдоподібною, проте приспробі простежити лінію, виявляється, що ця лінія вже, наприклад, не зовнішня,а внутрішня.

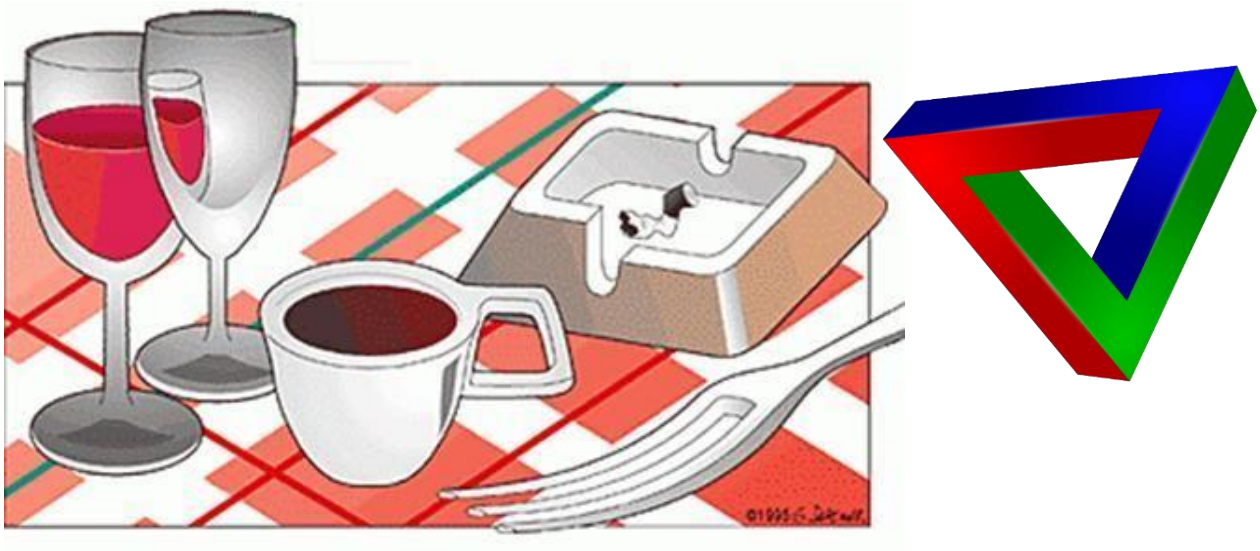

Рисунок 22. «Неможливі» оптичні ілюзії

Різне розуміння цих малюнків – ілюстрація того, що сприйняття не визначається тільки сукупністю силуетів, швидше це динамічний пошук найкращої інтерпретації одержуваних сенсорних даних. Зорова система людинивлаштована таким чином, що вона може побачити те, що хочемо побачити, а не те, що потрапляє в поле зору. Сприйняття кольору обумовлене не тільки стимуляцією ока певною довжиною хвилі й величиною інтенсивності світла. Необхідно розуміти, чи зображує сукупність колірних плям на сітківці який-небудь пізнаваний предмет, і тоді вступають у дію вищі рівні мозкових процесів. Свідомість людини добудовує простір, глибину й форму.

Зв'язок кольору й форми був доведений експериментально – на основі виникнення й дослідження так званого *ефекту Макколлоу*.

Даний ефект показує, що на якому-небудь етапі оброблення мозком зорових сигналів існує зв'язок між формою й кольором. Виходячи з ефекту Макколлоу, припускають, що колір і форма аналізуються одночасно якою- небудь частиною зорової системи.

Зміст ефекту Макколлоу: при розгляданні кольорового візерунка кожна точка сітківки піддається подразненню червоними й зеленими променями рівною мірою. Виходить, можна допустити, що в людському мозку існують нервові клітини, що реагують на смуги тільки певного кольору й певного напряму. Уявлюваний колір похилої смуги залежить від відносної активності клітин, налаштованих на даний напрям, таких клітин, що розрізняються за сприйняттям кольору, який викликає у них реакцію. Поки спостерігач дивиться на кольоровий візерунок, клітини, що сприймають, наприклад, зелені смуги, нахилені під кутом 45 вправо (й інші, що сприймають червоні смуги, нахилені під кутом 45°), стомлюються. Після цього частина чорно-білого візерунка, нахилена під кутом 45 вправо, виглядає рожевою, тому що стомлені клітини посилають сигнал меншої сили. Кольори "прив'язані" до

смуг і не йдуть за поглядом. Більше того, якщо повернути чорно-білий візерунок на 90°, то смуги в даній частині візерунка змінять уявлюване фарбування відповідно до зміни нахилу. Це показує, насамперед, що має значення не розміщення смуг, а центрування їх за осями. Таким чином, експериментально було доведено взаємозв’язок кольору й форми.

ТЕМА 2

Кольоровий символізм в історії та культурі

Колір та магія у первісних народів

У наскальному живописі первісних народів найчастіше зустрічаються три кольори – **білий, чорний і червоний,** що дозволяє зробити висновок про особливу роль цих кольорів у житті давніх людей. Як підкреслюють різні дослідники, переважання цих кольорів не можна пояснити, наприклад легкістю їх видобутку. Провідне значення цих трьох кольорів підтверджується вивченням магічних обрядів первісних народів сучасності, що живуть у Африці, Південній Америці тощо. Особлива заслуга тут належить англійському етнографу В. Тернеру (1983), який зібрав великий фактичний матеріал з «колірної класифікації» у первісних народів, зокрема, африканського племені Ндембу.

Спостереження за обрядами та ритуалами Ндембу, а також бесіди з членами племені, дозволили В. Тернеру докладно описати символічні значення трьох «основних» кольорів у житті первісної людини.

Ндембу пов'язують ці кольори із трьома річками (сутностями) одного Бога, який ними представлений. Конкретні символічні значення кожного кольору (річки) є наступними.

БІЛИЙ

- Благо;
- джерело сил та здоров'я;
- чистота;
- безбідність;
- сила;
- відсутність невдач, сліз, смерті;
- верховенство чи влада;
- зустріч із духами предків;
- життя, здоров'я;
- зачаття чи народження дитини;
- мисливська звитяга;
- щедрість;
- поминання духів предків;
- дружелюбність;
- поїдання їжі;
- розмноження;
- ясність очей (відкритість, доступність);
- змужніння чи дозрівання;
- омивання;

- відсутність глузувань.

Серед наведених значень не виявлено жодного негативного. Загалом білий колір означає для Ндембу благо, добро, щастя, розвиток.

Це узагальнене значення білого універсальне для всіх первісних народів, як давнини, і сучасності. Білий для них – символ буття, миру, життя.

Біла фарба використовувалася у магічних ритуалах первісних людей, у яких вони апелювали до сил добра і життя чи захищалися від впливу злих духів і божеств. Білий колір приваблював добрих богів і відлякував злих. Найбільш важливими з цих ритуалів були ритуали, присвячені народженню, ініціації, шлюбу та смерті.

Зупинимося докладніше на ролі білого в ритуалі похорону. Білий колір для древніх у відсутності негативних значень, був символом смерті, жалобним кольором. Який сенс його використання в даному ритуалі? Життя уявлялося первісними людьми як послідовність народжень та смертей. Померлий член племені не вважався зниклим без сліду, який остаточно пішов у небуття. Смерть розглядалася як трансформація, перехід у нову якість. Померлий, або перероджувався в новонародженому члені племені, або ставав духом, божеством. Тому присутність білого на похороні (розфарбовування покійника білою фарбою і т.д.) не носить негативного характеру, а вказує на «нове життя» одноплемінника.

Білий колір використовувався і як захисний засіб від пристріту та порчі. Злі сили не могли завдати шкоди людині, тварині чи житлу, якщо вони були позначені білою фарбою, або мали амулети білого кольору.

Важливу роль грав білий і в ритуалі жертвопринесення. Добрим богам і духам прагнули приносити в жертву тварин білого кольору, або забарвлених у біле.

Для первісних людей білий – не лише наочно-чуттєвий символ, а і поняття, що виражає основні морально-етичні принципи поведінки. Так у ряді африканських народів досі існує звичай присягатися своєю печінкою. Якщо той, хто дає клятву, хоче підкреслити, що його наміри чесні і він не має ніяких злих намірів, то спеціально вказує на те, що у нього «біла печінка». Тому є сенс говорити про регламентуючу роль білого в поведінці первісних людей, як своєрідного критерію, за допомогою якого люди організовували свою поведінку. У цьому аспекті білий колір можна трактувати як психологічний знак – тобто засіб управління людини своїми психічними функціями та поведінкою. Як зазначає В. Тернер (1983), у Ндембу є поняття «білої поведінки». Воно означалє бути очевидним для одноплемінників, тобто – не усамітнюватися, не замишляти поганого і т.д., іншими словами, бути «чистим».

Які джерела символіки білого у первісних людей? В. Тернер вважає, що коріння символіки білого (втім, як і інших основних кольорів) слід шукати у психобіологічному досвіді людини.

Безперечним є зв’язок білого кольору з двома найважливішими рідинами людського організму – сім’ям та молоком, які вважалися давніми людьми священними. Згадаймо,

що Ндембу трактують білий як одну з річок верховного божества. Сім'я та молоко лежать в основі життя людини, будучи тими основами, від яких первісна людина вела відлік свого існування і тому їх колір набув значення блага, життя, здоров'я тощо. Крім цього, білий – світло, день, коли людина найбільш активна і діяльна, коли вона сприймає навколишнє ясно і виразно. Оптично, білий – еталон чистоти, протилежність хаосу та бруду, і тому є зразком чистоти думок та поведінки. Такими є основні психобіологічні джерела символіки білого кольору, що дозволяють зрозуміти його магічне значення в житті первісної людини.

ЧОРНИЙ

Другим найважливішим кольором у житті первісних людей був чорний колір. Якщо білий означав світло, то чорний – морок, якщо білий життя, то чорний смерть, білий – чистота і порядок, чорний – бруд і хаос. Тим самим, чорний – антипод білого. Оптично, контраст білого та чорного найбільш сильний; також контрастні та символічні значення цих двох кольорів. Білий і чорний відносяться до дуальних символів і, як зазначає Х. Е. Керлот (1994), подібно до всіх дуальних формул мають безпосередній зв'язок з великим міфом про Близнюків. Члени дуальної пари (люди, тварини, рослини тощо) мають протилежне забарвлення, що відбиває протиставлення двох світів.

Наприклад, наведемо найважливіші символічні значення чорного кольору для Ндембу (В. Тернер – 1983).

- зло, погані речі;
- відсутність удачі, чистоти;
- страждання;
- хвороби;
- відьомство та чаклунство;
- смерть (зокрема і ритуальна);
- статевий потяг;
- ніч, пітьма.

Чорний – антитеза білого, протилежний бік життя. Все найнегативніше у житті первісних людей висловлював чорний. Злі сили, ворожі людині, у давніх уявленнях мали чорний колір. На відміну від «білої» «чорна магія» апелює до сил зла, і призводить людину до загибелі та прокляття.

Найважливіші значення чорного – небуття, смерть, хаос, руйнація. Чорний колір використовується в магічних ритуалах, тема яких пов'язана зі смертю, закінченням чи перериванням чогось, втручанням у життя людини ворожих їй сил тощо. Звідси стає зрозумілою роль чорного в ритуалі ініціації. Розфарбовування чорним кольором тіл, що проходять ритуал, означало їхню ритуальну смерть – закінчення попереднього етапу існування.

Чорний також використовувався для захисту від пристріту та порчі, але сенс цього символічного захисту в порівнянні з білим інший. Якщо над білим зло, на думку первісної людини в принципі, не владне, то використання чорного означало, що його носій не має нічого, що могло б бути гідним заздрості. Виходячи з цього, на обличчя новонароджених наносили чорні крапки, чорнило тварин тощо.

Чорний вважався кольором злого чаклунства та відомства. До «чорних магів» ставилися зі страхом та ворожістю. На оселі людей, підозрюваних у злому чаклунстві, наносили чорну фарбу. Вираз – «в нього чорна печінка» означає людину зі злими намірами.

Незважаючи на те, що все негативне в житті первісної людини символізувалося чорним, цей колір мав не тільки негативні значення, а й позитивні, тобто, на відміну від білого, був амбівалентним символом. Наприклад, у племен посушливих районів Африки чорний шанується як колір дощових хмар, а люди з особливо чорним волоссям вважаються красивим. Цікавий зв'язок чорного зі статевим потягом. У Ндембу чорний вважається кольором, що збуджує статеву пристрасть, тому жінки цього племені спеціально чорнять свої статеві органи. У разі вдалого статевого акту в першу шлюбну ніч біля порога молодят розсипають чорний попіл.

Витоки символіки чорного також потрібно шукати в психобіологічному досвіді первісних людей. Чорний – це відсутність світла, ніч, коли активність людини знижена, і вона не може добре орієнтуватися в навколишньому середовищі, стає беззахисною перед стихіями та хижаками. Чорний – відсутність свідомості, сон, подібний до смерті, колір попелища і розпаду. Чорна річка – річка смерті та забуття.

Є. П. Блаватська (1888) і J. G. Frazer (1911) зазначали, що у первісних людей чорний символізує внутрішню чи підземну сферу світу, з якого виходить первісна (чорна, окультна чи несвідома) мудрість.

ЧЕРВОНИЙ

Завершує тріаду «основних» кольорів первісних людей червоний колір. На відміну від білого і чорного, він відноситься до хроматичних кольорів і з усіх трьох є найбільш амбівалентним символом.

За даними В. Тернера, для Ндембу червоний висловлює т.зв. «червоні речі», які виготовлені з крові або червоної глини. Символічні значення червоного визначаються «видом» крові:

- кров тварин;
- кров посліду (породілля);
- кров усіх жінок (менструальна кров);
- кров процедури обрізання крайньої плоті;
- кров убивства;
- кров чаклунства та відомства (пов'язана з некрофагією).

Всі «червоні речі» поділяються на дві категорії, залежно від того, приносять вони добро чи зло. Але, незалежно від своєї валентності, всі «червоні речі» мають силу, бо кров – сила, без неї людина вмирає.

Сила – головне значення червоного і цим пояснюється його магічна роль. Наприклад, у ритуалі, присвяченому народженню дитини, новонародженому наносилися червоні крапки на голову, статеві органи та інші частини тіла для того, щоб він ріс здоровим і сильним (Е. Вундерліх – 1925). На думку цього автора малюнок червоної руки перед входом у первісну печеру служив для відлякування злих демонів. Розфарбовування червоною фарбою тіл воїнів, магічно, мало надати їм силу і хоробрість і водночас налякати ворогів. Як символ сили, червоний використовувався і як засіб від пристріту та заговорів.

Первісні люди вважали червоний лікувальним кольором, здатним загоювати рани та повертати здоров'я. З цією метою до уражених ділянок тіла прикладалися червоні ганчірки чи глина. Також вони наносили кров на предмети, які хотіли оживити (Х. Е. Керлот – 1994).

Важливу роль червоний колір грав у обрядах очищення. Члени племені, які брали участь у процедурі обрізання, мали протягом певного часу носити на руках і шиї предмети червоного кольору.

У поєднані із білим кольором червоний становить т.зв. «життєстверджуючу пару», що символізує добрі сили, могутність, шану, владу та багатство. У парі з білим нівелюються негативні значення червоного і, навпаки, поєднання червоного та чорного посилює негативні сторони червоного кольору, надає йому зловісного характеру, і з погляду давньої магії символізує злі сили.

Символічні значення червоного пояснюються його зв'язком у свідомості давніх людей із кров'ю. Червоний – третя річка верховного Бога, колір однієї з найважливіших рідин людського організму. Причому, зв'язок червоного з кров'ю для первісної свідомості істотніший, ніж з вогнем.

Головність білого, чорного і червоного в колірній символіці спостерігається практично у всіх племен Африки, що нині живуть, первіснообщинним ладом.

Подібна картина відзначається і на Мадагаскарі. У первісних племен цього острова чорний уособлює низьке, неприємне, зле; білий – радість, світло, надію, чистоту; червоний – силу, могутність, багатство, успіх (A. Leib – 1946). Печерні розписи австралійських аборигенів також здебільшого виконані цими трьома фарбами. Білий у них символізує воду, а червоний – кров (C. Mountford – 1962).

Подібні значення «основних» кольорів спостерігаються і в Північній Америці в індіанців племені Чирокі: білий – світ, щастя; червоний – успіх, торжество; чорний – смерть.

На палітрі первісних людей є й інші кольори. Зокрема, синій та жовтий. Але ці кольори не є «самостійними». Жовтий «тяжіє» (у символічному плані) до білого, а синій – до чорного.

Принципова подібність колірної символіки у первісних народів різних частин світу дозволяє нам за В. Тернером трактувати колірну тріаду як архетипічну. Для первісної людини три «основних» кольори – не просто розбіжності у зоровому сприйнятті різних частин спектра, а концентроване позначення великих областей її психобіологічного досвіду, що зачіпає як розум, так і всі органи відчуттів, і пов'язані з первинними груповими відносинами. Оскільки цей досвід має своїм джерелом саму природу людини, він є загальним для всіх людей як представників людського роду. Тому символічний зміст колірної тріади є принципово схожим у різних культурах.

Колірна символіка в Давній Індії та Китаї

В Індії та Китаї з давніх-давен і до сьогодні існують розвинені системи колірної символіки. Вчення про кольори вважаєтьсязараз, і вважалося колись, езотеричним і в повному обсязі передавалося лише посвяченим. Окремі фрагменти цих вчень містяться в пам'ятках філософської та релігійної літератури, що дійшли до нас.

Колірна тріада займає чільне місце у цих вченнях, а символічні значення кольорів багато в чому схожі на ті, що відзначаються в первісних культурах.

ІНДІЯ

Ось, що про це йдеться в Чхандог'я Упанішаді (коментарі Шанкарачар'ї): «червоний колір (матеріального) вогню – колір першого вогню, білий колір (матеріального) вогню – колір первинних вод, чорний колір (матеріального) вогню – колір початкової землі. Так у вогні зникає все те, що, зазвичай, зветься вогнем, видозміна – це лише ім'я, що виникає в мові, і лише три кольори (форми) істинні» (цит. за В. Тернер – 1983). Згідно з Чхандог'я Упанішади, весь світ триколірний (тричастинний). Так з'їдена їжа розпадається на три частини: найважча темна частина (чорний) стає калом; середня частина перетворюється на плоть (червоний); і, нарешті, найлегша частина стає думкою (білий). Те ж саме і щодо випитої води, що розпадається в організмі людини на три частини: сечу (чорний), кров (червоний) і прану (білий).

В іншому філософському творі Санкхьякаріке Ішваракришни три «основні» кольори відповідають трьом гунам або «нитям існування світу» – **саттва , раджас і тамас**. Гуна саттва означає «буття», її колір білий, що символізує чистоту та безтурботність. Друга гуна – раджас (червоний) є активним початок, що породжує карму. Третя гуна – тамас (чорни) може бути зрозуміла як стан здавленості, загальмованості, схильності до летаргічної апатії.

На цих прикладах видно, що у Стародавній Індії «основні» кольори були символами головних світових (космічних) сил, що становлять частин світобудови (див. також Махабхарату, Рамаяму та ін.).

Основа основ для древніх індійців – сонце (Брахман, найвище божество) немає певного кольору, може осягатися лише у мисленні, а не чуттєво. Воно містить у собі будь-які кольори, точніше, породжує їх. Звідси існує поняття «невидимого світла», «чорного сонця» та ін.

Світло і темрява (білий і чорний) розумілися як єдність, темрява була інобуттям світла. У «Рігведі» ця єдність виражена в такий спосіб: вогонь, чистий і яскравий у небі, залишає чорні смуги на землі (чи на обгорілому предметі); дощ, чорний у небі (як дощові хмари), стає прозорим на землі (M. Schneider – 1946).

Нижчі за рангом божества мають певний, стійкий колір (Махабхарата). Колір богині кохання – білий, смерті (Калі) – чорний та червоний, богині материнства – червоний, бо вона пов'язана із принципом творіння, активності, що виражається червоним кольором (H. Zimmer – 1946). В цілому, добрі боги та сили позначалися білим кольором, а злі – чорним або поєднанням чорного та червоного.

КИТАЙ

У Стародавньому Китаї колір також розглядався як символ найважливіших сил та стихій. Згідно з езотеричним вченням три ряди символів (відтінки кольорів, складені з частин та природні елементи, почуття та реакції) виходять із загального джерела, що діє на глибоких рівнях дійсності (Х. Е. Керлот – 1994). У «Книзі змін» («І цзин») ми бачимо таку систему колірної символіки (див. таблицю 1.2.1.), що виходить із принципів теорії відповідностей.

Таблиця 1.2.1.

Колір	Пора року	Стихія, предмет	Сторона світу	Планета	Тваринний символ
Зелений чи синій	Весна	Дерево	Схід	Юпітер	Дракон
Червоний	Літо	Вогонь	Південь	Марс	Фенікс
Білий	Осінь	Метал	Захід	Венера	Тигр
Чорний	Зима	Вода	Північ	Меркурій	Черепаха та змія
Жовтий	Кінець літа	Земля	Центр	Сатурн	

До списку «основних» кольорів у Стародавньому Китаї додалися синій (зелений) та жовтий. Л. М. Миронова (1984) вказує, що в давніх китайців поняття синього і зеленого були взаємозамінні, а чіткої різниці у колірних позначеннях цих двох кольорів не було, можливо, через те, що зелений розглядався як породження синього.

Колір і символізована ним стихія для китайців були жорстко пов'язані одне з одним. В однієї й тієї ж сили могло бути кілька символів кольору залежно від стану цієї сили або стихії. Так світло-синій був символом південного неба, а чорний з невеликою часткою червоного (Сюань) – передсвітанкового неба, означаючи зародження світла в надрах мороку (Щуцький Ю. К. – 1960).

У китайській символіці колір виражав соціальний статус: кожній соціальній групі відповідав свій колір. Наприклад, жовтий вважався священним привілеєм імператорського роду (A.Beaumont – 1949). Кольори ділилися на «шляхетні» і для простого народу, як про це йдеться в «книзі пісень» («Ши цзін»).

У вченні про першосутності – Інь і Ян також присутня колірна символіка. Ян має білий (жовтий) колір, а Інь – чорний (синій).

Порівнюючи зміст колірних символів у первісних народів з колірною символікою Стародавньої Індії та Китаю, можна зробити висновок про його принципову схожість, а значить і єдність коренів колірного символізму у різних культур, розділених між собою в часі і просторі. На думку В. Тернера (1983), колірна символіка світових начал має дуже давнє походження, можливо, доіндоєвропейське, а пам'ятки, що дійшли до нас, є пізнішими філософськими спекуляціями на цю тему.

Колірний символізм давніх народів ближнього Сходу, Центральної Азії та Єгипту

Багато в чому подібний характер колірної символіки ми зустрічаємо й у давніх народів Близького Сходу, Азії та Єгипту.

Одним із найпоширеніших культів у народів, що жили на цих територіях, був культ сонця, світла, а також найближчої подоби сонця – вогню (зороастризм). Як і в Стародавній Індії, сонце вважалося верховним божеством, джерелом життя та блага. Тому ставлення до того чи іншого кольору залежало від того, наскільки він був сонячним – світлим і яскравим. Кольорами, найбільшою мірою схожими на сонячне світло, були білий і золотий (жовтий). Тому ці кольори вважалися божественними. Вони були кольорами богів, священних тварин, жерців тощо.

Священним кольором вважався і червоний. У Єгипті червоний лотос був символом крові, пролитої Осірісом. Як і в Китаї, цей колір вважався кольором благородного стану, воїнів, царів. Проте ставлення до червоного було неоднозначним.

Для старозавітних євреїв червоний означав кровопролиття, війну, вину та злочин (M. Farbridge – 1922). Червоний символізував і гнів Єгови. Слід також зазначити, що давньоєврейське слово «почуття» або «пристрасть» походить від дієслова quin'ah («червоніти»).

Осіріс – бог плодродного зростання і царства мертвих зображувався зеленим кольором, який, на думку Х. Е. Керлота (1994), містить дві протилежні тенденції: життя і смерть, тобт є амбівалентним символом. Зелений, за даними J. G. Frazer (1911), входив у улюблене поєднання кольорів древніх єгиптян: зелений – білий – червоний.

Важливе символічне значення у Стародавньому Єгипті мав блакитний чи синій колір, що відповідає істині (H. Bayley – 1912). У зв'язку з цим особливо цінувався синій камінь лазурит. Той самий колір символізував небо – житло Ра (верховного Бога Сонця).

Чорний вважався кольором злих демонів, диявола. Як і інших культурах, йому приписувалися, зазвичай, негативні значення – зла, гріха, нещастя тощо.

Таким чином, колірна символіка народів Близького Сходу, Центральної Азії та Єгипту не мала скільки-небудь істотної своєрідності або відмінностей у порівнянні з іншими народами Стародавнього світу. Колірна тріада була панівною, і значення її кольорів аналогічні вже нам відомим. Можна відзначити більш виражену амбівалентність червоного кольору (у стародавніх євреїв), але вона не виходить за рамки його традиційних значень.

Античність

В епоху Античності формується інше ставлення до кольору. Поряд із збереженим ставленням до кольору, як релігійно-містичного, магічного символу, виникає також і природниче розуміння. Проміжним варіантом між цими формами інтерпритації вважатимуться спроби низки відомих давньогрецьких філософів створити колірну систематику стихій, що засновуватиметься не на містичних, а на природничо-раціональних засадах.

Емпедокл, виділяючи чотири основні стихії, наділяє кожну їх своїм кольором. Воді відповідає темний колір; землі – жовтий; вогню – червоний; повітрю – білий.

Якщо Емпедокл, визначаючи кольори стихій, спирався на зорові враження, то Аристотель, бажаючи встановити їхній «істинний» колір, використовував експериментальний метод. За Арістотелем «основних» кольорів – три: білому (безбарвному) відповідає вода, повітря та земля; жовтий – колір вогню, а чорний – колір руйнування чи перехідного стану. Віднесення стихії «земля» до групи білого пояснюється результатами експериментів Аристотеля з прожарювання грунту, який, зрештою, ставав білим. Уважно розглядаючи полум'я вогню, Арістотель дійшов висновку, що воно швидше жовте, ніж червоне. Подібний експериментальний підхід, звісно, руйнував містичний ореол кольорів, зводив їх до звичайних явищ фізичного світу.

Традиційна роль кольору як символу надчуттєвих, магічних сил, набагато більшою мірою збереглася у філософській школі піфагорійців, які багато підчерпнули зі знань Вавилонських і Єгипетських жерців і магів. Незважаючи на спроби природничо-есперементального вивчення колірних феноменів, ставлення до кольору як містичного символу переважало у Платона і неоплатоніків. Білий і золотий (жовтий) вважалися у цих філософських школах божественними кольорами (зокрема і світового розуму – Логосу), виражали благо, істину, щастя, добро, пізнання, гармонію. Темні і особливо чорні кольори були символами зла, лихих сил, ворожих людині і т.д.

Слід зазначити, що ставлення до кольорів у Стародавній Греції, визначалося не лише їх релігійно-філософським символізмом, а й естетичними канонами і ставленням до прекрасного. Тому надмірність у використанні навіть самого «шляхетного» кольору могла вважатися «потворною». Подібне ставлення, опосередковане принципами даосизму, характерне і для Китаю, де надто яскраві кольори були символом суєтності життя.

Колірна символіка в Стародавньому Римі не виходить за межі традиційних канонів. Також найбільш улюбленими та шанованими кольорами були білий, жовтий, червоний та пурпуровий.

Синій вважався атрибутом Юпітера та Юнони як богів неба та означав релігійне почуття, відданість та невинність; зелений – колір Венери та Природи символізував родючість полів, симпатію та здатність пристосовуватися; фіолетовий відповідав поняттям ностальгії та пам'яті; жовтий (атрибут Аполлона, бога сонця) виражав великодушність, інтуїцію та інтелект; помаранчевий – гордість та амбіцію; червоний (колір Марса) – пристрасть, чуттєвість та життєдайні сили; рожевий – чутливість та емоції (A. Teillard – 1951; O. Wirth – 1927). Поєднання білого з червоним було символом аристократичного, почесного походження. Пурпур вважався кольором імператорів та членів царського дому, означаючи владу, духовність, велич. Коли римський полководець святкував свій тріумф, він виїжджав на колісниці, запряженій чотирма білими кіньми, покритими позолоченими попонами, в шатах червоного кольору.

Середньовіччя

Після Античної епохи за часів Середньовіччя у Європі колір знову повернув собі позиції, як, перш за все, символ містичних сил та явищ, що особливо характерно для раннього Християнства.

Колірні символи християнства

Найбільш істотна відмінність «язичницького» періоду колірної символіки від «християнського» полягає, перш за все, у тому, що світло і колір остаточно перестають ототожнюватися з Богом, містичними силами, а стають їх атрибутами, якостями та знаками.

Згідно з християнськими канонами Бог створив світ, у тому числі і світло (колір), але сам він не зводиться до світла. Світло, особливо видиме, лише одна з іпостасей Бога. Тому Середньовічні богослови (наприклад, Аврелій Августин), вихваляючи світло і колір, як прояви божественного, тим не менш, вказують на те, що вони (кольори) можуть бути і оманливими (від Сатани) і ототожнення їх з Богом є неправильним, і, навіть, гріховним. Жорсткого зв'язку між певним кольором та містичними силами, як це спостерігається раніше, практично вже немає. Божественну сутність необхідно осягати внутрішнім, трансцендентним спогляданням, а не тішитись зовнішньою яскравістю і красивістю.

Мабуть, лише білий колір залишається непорушним символом святості, чистоти та духовності. Ангели на небесах – у білому одязі, як і святі, що зазнали смерті через віру.

Особливо важливим було таке значення білого як чистота та непорочність, звільнення від гріхів, як про це йдеться в «Об'явленні» Іоанна. Білий не має у Християнстві негативних значень, навіть білий саван означає, як і у первісних народів, перехід у інший, «кращий» світ, очищення від гріхів і лише в цьому полягає його «жалобність».

Символіка інших кольорів амбівалентна, причому, у різні відрізки Середньовіччя в того чи іншого кольору на перший план висувалися то позитивні, то негативні значення. Так, у ранньому Християнстві переважало позитивне символічне значення жовтого, як кольору Святого духу, божественного одкровення, просвітлення тощо. Але пізніше жовтий набуває негативного сенсу, який, нерідко, приписується цьому кольору і в наші дні. У період готики його починають вважати кольором зради, брехливості тощо.

Червоний у Християнстві символізує кров Христа, пролиту заради порятунку людей, а отже – і його любов до людей.

Як і в імператорському Римі, пурпуровий у Середні віки вважався царським кольором. Члени королівської сім'ї навіть у жалобі одягали пурпурові шати (але більш темних відтінків, з переважанням синього). В даний час, коли королівські особи більше не зловживають пурпуром у своєму одязі, зберігся звичай «пурпурної жалоби» в західноєвропейських королівських родинах.

Фіолетовий та синій вважалися містичними, трансцендентними кольорами. Богослов і філософ М. Кузанський називав фіолетовий «гармонією протиріч». Знаком кардинальської гідності вважався фіолетовий камінь аметист. Синій (блакитний) для християн символізував небо, був кольором вічності, налаштовував на смиренність, благочестя, висловлював ідею самопожертви та лагідності.

На відміну від трансцендентного синього, зелений був більш «земним», означав життя, весну, цвітіння природи, юність. Він домінував у християнському мистецтві (E. Levi – 1920). Разом з цим, зелений мав і негативні значення – підступності, диявольської спокуси (сатані приписувалися очі зеленого кольору, що, можливо, лежить в основі повір'я про зелені очі, як знак заздрісності та жадібності людини).

Ставлення до чорного було переважно негативне, як до кольору зла, гріха (червоний у певних ситуаціях також символізував гріх – неправедну кров), диявола та пекла, а також – смерті. У значеннях чорного, як і в первісних народів, зберігся і розвинувся аспект «ритуальної смерті», смерті для світу. Тому чорний став кольором чернецтва.

Коричневий та сірий були кольорами простолюдинів. Їхній символічний зміст, особливо в ранньому Середньовіччі, був, суто, негативним. Вони означали злидні, безнадійність, убогість тощо.

Продовжувало існувати і ставлення до кольору як до магічного засобу. Це стосується насамперед Середньовічної алхімії. Кольори в алхімії ділилися на «вищі» та «нижчі». До «вищих» належали кольори відомої нам «тріади» – білий, чорний та червоний. Вони символізували три стадії «Великого Перетворення»: первинну матерію (чорний), ртуть (білий) та сірку (червоний) результатом якого було створення «каменю» (золотий). Чорний відповідає стадії бродіння, гниття, затемнення; білий – стану просвітлення, сходження, одкровення та прощення; червоний – сходинці страждання, піднесення та любові. Золотий позначав славу (Х. Е. Керлот – 1994). Головним, вихідним кольором (що породжує всі інші кольори) у цій тріаді вважався чорний. Кольори, що залишилися, входили в групу «нижчих» або «вторинних». В алхімії існувала колірна систематика хімічних елементів та специфічні колірні найменування. Наприклад, срібло іменувалося «білою королевою» (В. Л. Рабінович – 1979).

Кольорова символіка Ісламу

У країнах Ісламу колірний символізм сягає надзвичайно високого рівня розвитку, характеризується багатозначністю і несе у собі відбиток впливу як Стародавнього Сходу, так і Заходу. Водночас у кольоровій символіці Ісламу багато оригінального. Заборона Ісламом зображення людей, тварин тощо сприяла тому, що колір стає одним із головних засобів виразності. Колірні орнаменти, візерунки килимів є системою колірних символів, що відображають уявлення мусульман про земне і небесне життя.

У Корані світло, а також найбільш світлі та яскраві кольори є символами блага, божественного начала, але, як і в християнстві, не ототожнюються з Богом.

Білий виражає чистоту та духовність. У суперечці невільниць із «Тисячі і однієї ночі» білий називається «кращим із кольорів».

Золотий (жовтий) символізує славу, успіх, багатство, торжество тощо. Вважався він і лікувальним кольором (Омар Хайям). Водночас, жовтому відповідали й негативні значення, зокрема, він був відомий як символ шлункових захворювань.

Червоний для мусульман є менш амбівалентним за змістом, ніж в інших культурах. Цей колір вважався священним, магічним, таким що має велику «життєву силу». Тому, цінувалися дорогоцінні камені червоного кольору – рубіни та ін. Вважалося, що вони надають власникові силу, енергію, безстрашність. Символізував він і любовну пристрасть. Віра у «велику силу червоного» була настільки сильною, що вважалося за краще не показувати каміння червоного кольору маленьким дітям, а також тваринам, яких він міг злякати чи збудити. У поетичній творчості мусульман були широко поширені «червоні символи», наприклад, червона троянда означала пристрасне кохання (Л. Н. Миронова – 1984).

Шановним і «священним» вважався зелений колір (зелений прапор пророка). Зелений символізував оазис, природу, життя, відпочинок. Камені зеленого кольору означали життєву стійкість, щастя та благополуччя у справах. За даними

А. Є. Ферсмана (1975), дорогоцінні камені зеленого кольору вважалися мусульманами найбільш цінними.

Синій і фіолетовий (колір тіні), як і в Християнстві, цінувалися за їх трансцендентний, містичний характер. Синій та фіолетовий – кольори містичного споглядання, прилучення до божественної сутності. Фіолетовий колір мав і значення оманливості земного життя, міражу (Хосров).

Дуже суттєвою особливістю ісламської колірної символіки був менш негативний характер чорного кольору. Ніч, темрява, тінь доповнювали світло. Святий камінь храму Кааба – чорний. Чорний – колір землі. Він же був кольором одягу та прапора аббасидських халіфів. Водночас у чорного збереглися й негативні асоціації: бруду, гріха, злих справ.

Превалювання позитивного ставлення до чистих, світлих, сяючих кольорів є однією з особливостей ісламської колірної символіки. Але, якщо колір замутнений, нечистий, «брудний», він втрачає для мусульманина будь-яку привабливість. Як і в Середньовічній Європі, це, перш за все, відноситься до сірого та коричневого. Вони – кольори нещастя та злиднів. Сірий – колір пилу і праху, протилежність яскравого, різнобарвного світу, що нагадує смертним про тлінність їхнього існування.

Ренесанс

З початком епохи перших буржуазних революцій, Реформації, становлення капіталістичної форми господарства колір поступово втрачає у Європі свої містичні асоціації. Зміст символів стає більш побутовим, а ставлення до кольору – практичним. Вражаючому колориту католицької церкви протиставляється колірний аскетизм Протестантства. Замість північної яскравості дворянських туалетів буржуа віддає перевагу непомітним, практичним відтінкам. Художники та вчені починають осягати фізичну природу світла та кольору, використовуючи при цьому аж ніяк не богословські категорії. Якщо Леонардо да Вінчі говорить про «основні» кольори (білий, жовтий, зелений, червоний, синій і чорний) і пов’язує їх зі стихіями, то це для нього радше асоціація художника, ніж метафізична систематика.

Виникають спроби пов'язати колір із фізичними властивостями матерії. Так Бернандіно Телезіо у своїй праці «Походження кольорів» ставить у відповідність кольорам дві «незнищенні субстанції» – тепло та холод.

Разом з тим в епоху Відродження створювалися і метафізичні концепції кольору. Світло в них трактувалося як духовна субстанція, а темрява символізувала відсталу, другорядну, похідну матерію. Марсіліо Фічіно, у дусі Платона, вводить категорію «ідеї кольору». Кожен (з 12) колір у його систематиці символізував якусь стихію чи силу. Наприклад, чорний – матерія, коричневий – земля, синій – повітря, білий – духовне світло, блиск і сяйво – Бог. Слід зазначити, що подібна символіка справила помітний вплив багатьох видатних художників Відродження (зокрема, Рафаеля), які спиралися неї у створенні своїх творів (Л. Н. Миронова – 1984).

Спускаючись з висот метафізики, можна виявити і побутову сторону символіки кольору в Європі. Наприклад, існував «колірний код» одягу. За Коронато Оккольті (16 ст.) білий та червоний колір в одязі виражають люб'язність, впевненість, гідність. Коричневий та сірий у побуті вже не вважалися символічно негативними. Вони означали помірність, практичність, тверезий розрахунок.

У період Відродження з'явилися перші колірні системи психологічних властивостей людини. Це ознаменувало новий етап у розвитку колірної символіки. Джан Паоло Ломаццо (15 ст.) поставив колір у відповідність тому чи іншому темпераменту. За Ломаццо, білому відповідає флегматичний темперамент, чорному – меланхолійний, червоному – сангвінічний, а жовтому – холеричний. Темні, землисті, свинцеві відтінки він пов'язував із смутком та меланхолією. Зелені та світло-червоні – з веселощами та радістю. Як і Телезіо, Ломаццо бачить зв'язок між кольорами та температурними відчуттями. Найхолоднішим він вважав білий, а найбільш теплим – чорний.

Колір, спускаючись з «гірських» висот, починає дедалі більше ставати символом людини, її почуттів, думок і відносин, що заклало основи майбутніх досліджень взаємозв'язку між кольором та психікою.

Форми та зміст колірної символіки в 17-19 століттях

Досягнення фізичної оптики 17 століття в особі І. Ньютона («Лекції з оптики») призвели до того, що в епоху Просвітництва в Європі колірний символ практично втратив свій теологічний зміст. Богословський етап колірної символіки остаточно завершився, а якщо і згадувалося про зв'язок кольору і світла з надчуттєвим світом, то в основному в метафоричному плані. Сам І. Ньютон у традиціях піфагорійської школи пов'язував сім спектральних кольорів із сімома нотами октави. На основі цієї ідеї Луї Бертраном Кастелем був створений «колірний орган».

Колірний символізм Просвітництва характеризується еклектичністю, заміщенням традиційного змісту колірних символів новими асоціаціями та зв'язками. Завдяки цьому, колірна символіка з стрункої та загальнодоступної, стає більш індивідуалізованою, відчуває на собі вплив різних культурних традицій. Якщо серед простого народу зміст колірного символу ще тривалий час залишається «простим» і традиційним, зберігаючи своє стародавнє коріння, то серед інтелектуальної еліти Просвітництва активно формуються нові варіанти колірного символізму. Створюється багато нових абстрактних колірних систем – «колірні кола, трикутники» і т.д. У відповідність кольору ставляться як фізичні явища і процеси, так і фізіологічні відчуття, і моральні категорії тощо.

Одним із маловідомих авторів такої колірної системи є німецький вчений І. Цан (17 ст). Цан виходив із відомої вже ідеї (теорія відповідностей), що колір знаходиться у певному (жорсткому) зв'язку, практично, з усіма явищами та категоріями і, тому, через колір можна висловити весь світ (порівняйте теорію гри в бісер у однойменному

романі Германа Гессе). У таблиці 1.7.1. наводяться подібні зв'язки кольору (за І. Герікою та К. Шону – 1970).

Таблиця 1.7.1.

Білий	Жовтий	Червоний	Синій	Чорний
Чисте світло	Дуже легка тінь	Пофарбоване світло	Тінь	Темрява
Світло		Помірна тінь	Густа тінь	Темрява
Радість	Затьмарена радість	Чутливість, змішана з гіркотою	Суворість	Гіркота
Вогонь	Ефір	Повітря	Вода	Земля
Дитинство	Юність	Молодість	Зрілість	Старість
Розум. Розсудок	Увага	Безумство	Святковість	Невідомість
Бог	Янгол	Людина	Звір	Рослина
Високий звук першої струни	Друга струна ліри	Середня нота	Передостання нота	Найнижчий звук останньої струни

Завдяки художникам та вченим розширюється список колірних асоціацій. Так французький вчений Роже де Піль («Діалоги про колір») поділяє кольори на «важкі» і «легкі», такі що «віддаляються» і «наближаються», «земні» і «повітряні», «вражаючі» і «малопомітні».

У 18 столітті виникає ще одна наука, до сфери інтересів якої входить проблема кольору – фізіологічна оптика. Ж. Бюффоном було запроваджено поняття «суб'єктивних кольорів», тобто таких, яким відповідає якийсь зовнішній об'єкт. Під суб'єктивними кольорами розумілися різні кольорові ілюзії, наприклад, відчуття кольору, що виникають при натисканні на очне яблуко. *Це століття можна вважати точкою відліку в появі психології кольору, виникнення якої пов'язані з ім'ям великого німецького поета Й. В. Ґете («Вчення про колір»).* Робота Гете не втратила актуальності і зараз. На спостереження та висновки Гете про взаємозв'язок кольору та психіки посилалися та посилаються багато видатних учених та мислителів (Гегель, В. Кандинський, Н. Бор, О. Ф. Лосєв, М. Люшер та ін.).

Вчення про колір Й. В. Гете

Відомо, що сам Гете цінував свою роботу про кольори вище за свою поетичну творчість. Великий поет був не згоден з теорією світла і кольору Ньютона і на противагу створив свою власну.

Інтерес Ґете до кольору відзначався з дитинства. Як зазначають В. Фойгт і У. Зуккер (1983) чуттєво-наочний метод Гете був причиною того, що сучасниками концепція Гете була сприйнята несхвально. Гете звинувачували у дилетантизмі та радили займатися своєю прямою справою. На холодне ставлення сучасників до своєї теорії Ґете скаржиться в одному з листів до Шіллера. Нас, перш за все, цікавить та частина вчення Гете, яку він називає «чуттєво-моральною дією кольорів».

Гете вважав, що колір «незалежно від будови та форми матеріалу (якому він належить) надає відомий вплив... на душевний настрій». Тим самим, враження, яке викликається кольором, визначається, перш за все, ним самим, а не його предметними асоціаціями. «Окремі барвисті враження... повинні діяти специфічно і... викликати специфічні стани». І далі, «окремі кольори викликають особливі душевні стани».

Відповідно до цих положень, Гете ставить у відповідність певним кольорам певні психологічні стани людини. Подібні властивості кольору Гете ілюструє описом тих змін у «душевному стані», які відбуваються за досить тривалого впливу кольору на людину, наприклад, через використання кольорового скла.

Спираючись на ці основні положення психологічного розділу свого вчення, Гете поділяє кольори на «позитивні» – жовтий, червоно-жовтий (помаранчевий) та жовто-червоний (сурьма, кіновар) і «негативні» – синій, червоно-синій та синьо-червоний. Кольори першої групи створюють бадьорий, живий, діяльний настрій, а другої – неспокійний, м’який і тужливий. Зелений Ґете відносив до «нейтральних». Зупинимося докладніше на психологічній характеристиці кольорів, що дається Ґете.

Жовтий. Якщо дивитися крізь жовте скло, то «око зрадіє, серце розшириться, на душі стане веселіше, здається, що... віє теплом». Чисто жовтий – приємний. Однак при його забрудненні, зсуванні у бік холодних тонів (колір сірки) або нанесенні на «неблагородну» поверхню, жовтий набуває негативного звучання та негативного символічного змісту. Як пише Гете, такий жовтий символізує боржників, рогоносців та приналежність до єврейської нації.

Помаранчевий. Те, що сказано (позитивного) про жовте є вірним і для помаранчевого, але на більш високому ступені. Помаранчевий «енергійніший» за жовтий. Можливо, тому цей колір, за Гете, більше притаманний французам, ніж англійцям і німцям.

Жовто-червоний. Приємне і веселе почуття, яке викликається помаранчевим, виростає до нестерпно-потужного в яскравому жовто-червоному. Активна сторона у цьому кольорі досягає своєї найвищої енергії. В результаті цього, як вважає Гете,

енергійні, здорові, суворі люди особливо «радіють» (воліють) цю фарбу. Цей колір приваблює дикунів та дітей. Викликає почуття потрясіння.

Синій. «Як колір це – енергія: проте він стоїть на негативному боці і у своїй найбільшій чистоті представляє собою хвилююче ніщо». Гете тонко відчуває «містицизм» синього і пише про нього, як про такий, що створює дивний, невимовний вплив. Синій ніби тягне за собою, «іде» від людини. Синій як ідея темного пов'язаний із відчуттям холоду. Кімнати з переважанням синього кольору здаються просторими, але порожніми та холодними. Якщо дивитися на світ через синє скло, він постає у сумному вигляді.

Червоно-синій (бузковий). Цей колір викликає відчуття занепокоєння. Колір живий, але безрадісний.

Синьо-червоний. Враження занепокоєння значно зростає. Ґете вважав, що витримати цей колір тривалий час дуже важко, якщо він не розбавлений.

Чисто червоний Гете розглядає як гармонійне поєднання полюсів жовтого і синього, і тому око знаходить у цьому кольорі «ідеальне задоволення».

Червоний (кармін) справляє враження серйозності, гідності чи принади та благовоління. Темніший символізує старість, а світлий – юність.

Говорячи про пурпур, Гете вказує, що він – улюблений колір правителів і виражає серйозність і велич. Але якщо розглядати навколишній пейзаж через пурпурне скло, то він постає у жахливому вигляді, як у день «страшного суду».

Зелений. Якщо жовтий та синій перебувають у рівноважній суміші, виникає зелений. Око, за словами Гете, знаходить у ньому справжнє задоволення, душа «відпочиває». Не хочеться і не можна йти далі.

Вплив окремих кольорів, викликаючи певні враження та стани у людини, тим самим, у термінології Гете, «обмежує» душу, яка прагне цілісності. Тут Гете проводить паралель між колірною гармонією та гармонією психіки. Як тільки око бачить якийсь колір, то приходить у діяльний стан. Його природі властиво породити інший колір, який разом із даним містить цілісність колірного кола. Так і душа людини прагне цілісності та загальності. Ці положення Гете багато в чому передбачають результати експериментальних досліджень С. В. Кравкова зв'язків між колірним сприйняттям та діяльністю вегетативної нервової системи (ВНС) людини. Гете виділяє наступні гармонійні поєднання кольорів: жовтий **- червоно-синій; синій – червоно-жовтий; пурпур – зелений.**

Виходячи з вчення Гете про колірну гармонію і цілісність, можна дійти невтішного висновку, що психологічний вплив, скажімо, жовтого кольору, вимагає для свого врівноважування впливу червоно-синього (фіолетового). Між гармонійною парою кольорів існують відносини взаємодоповнення. Вказані шість кольорів складають «колірний круг» Гете, де гармонійні поєднання розташовуються один навпроти одного по діагоналі.

Крім гармонійних колірних поєднань (що призводять до цілісності), Гете виділяє «характерні» та «нехарактерні». Ці поєднання кольорів також викликають певні душевні враження, але на відміну від гармонійних, вони не призводять до стану психологічної рівноваги.

«Характерними» Гете називає такі поєднання кольорів, які складають кольори, розділені в колірному колі однією фарбою.

Жовтий та синій. За висловом Гете – мізерне, бліде поєднання, якому не вистачає (для цілісності) червоного. Враження, яке воно створює, Гете називає «буденним».

Поєднання жовтого та пурпуру також одностороннє, але веселе та чудове.

Жовто-червоний у поєднанні із синьо-червоним викликає збудження, враження яскравого.

Змішування кольорів характерної пари породжує колір, що знаходиться (в кругу) між ними.

«Нехарактерними» Гете називає поєднання двох поряд розташованих кольорів свого кола. Їхня близькість призводить до невигідного враження. Так жовтий із зеленим Гете називає «вульгарно-веселим», а синій із зеленим – «вульгарно-противним».

Важливу роль формуванні психологічного впливу кольору людини Гете відводить світлотним характеристикам кольорів. «Активна» сторона (позитивні кольори) при поєднанні з чорним виграє в силі враження, а «пасивна» (негативні кольори) – програє. І, навпаки, при поєднанні з білим, більше виграє пасивна сторона, стаючи «веселішою» і «життєрадісною».

Зачіпає Гете і міжкультурні відмінності у колірній символіці та психологічному впливі кольору. Любов до яскравого та строкатого він вважає характерним для дикунів, «некультурних» народів та дітей. У освічених людей, навпаки, існує деяка «огидність» до кольорів, особливо яскравих. Колір одягу Гете пов'язує як із характером нації, загалом, так і окремої людини. Живі, жваві нації, вважає Гете, більше люблять посилені кольори активної сторони. Помірні – солом'яний та червоно-жовтий, з якими вони носять темно-синій. Нації, які прагнуть показати свою гідність – червоний із ухиленням у пасивний бік. Молоді жінки віддають перевагу світлим відтінкам – рожевий і блакитний. Літні люди – фіолетовий і темно-зелений.

Значення «Вчення про колір» для психології кольору дуже велике. Те, за що критикували Гете, – художній метод, суб'єктивізм, дозволило великому німецькому поету розглянути тонкі взаємозв'язки між кольором та психікою людини. Метафора «світлоносної душі людини» отримала у роботі Гете переконливе підтвердження. Колір у Гете не символ божественних, містичних сил. Він символ самої людини, її почуттів та думок, причому символ не поетичний, а психологічний, що має певний, специфічний зміст.

Колірний символізм у філософських вченнях

Втративши свої позиції як богословський символ, колір все більше і більше «звертається» до людини, як це ми бачимо на прикладі вчення Гете. Не пройшли повз проблематику психології кольору і видатні філософи 18-19 століть. Слід зазначити той важливий вплив, який вчинило на них «Вчення про колір».

Дідро («Мої незначні думки про колір») вважав, що, крім іншого, колорит картини залежить і від психічних властивостей та станів художника. У 20 столітті ця ідея знайде своє втілення в ряді т.зв. «малювальних методів» психодіагностики. На думку Дідро, художник «сильніше за літератора» розкриває себе у своїх творах.

У поясненні природи кольору Гегель стоїть на позиціях Гете і, як і його попередник, не погоджується з теорією Ньютона. Описуючи враження створені кольорами, Гегель надає їм особливого символічного сенсу («Естетика»). Колір для Гегеля – символ певних ідей, категорій, вічних початків. Так синій виражає лагідність, тишу, жіночий початок. Червоний – чоловічий, панівний, царствений початок. Зелений – індиферентний, нейтральний. Загалом світлі, яскраві кольори (ідея світлого) виражають активність, творення, опір, бадьорість, життєвість, а темні – пасивність, поступливість.

З позицій філософії ідеалізму розглядають проблему кольору В. Шеллінг («Філософія мистецтва») та А. Шопенгауер («Про зір і кольори»).

«Мова кольорів» В. Кандинського

У розділі «Дія кольорів» (розділ 5) В. Кандинський писав: «Якщо блукати поглядом на палітрі фарб, то виникає два головні наслідки – народжується суто фізична дія і... психічна дія». Під першим Кандинський розумів відомі феномени фізіології колірного зору, наприклад, індукції, розмаїття і т.д. Психічний вплив, за Кандінським, народжує «вібрацію душі». Як і Гете, Кандинський підходив до вивчення кольору суб'єктивно. Щоб зрозуміти, як діє колір, Кандинський радив спочатку сконцентрувати увагу на ізольованій фарбі.

Центральним положенням концепції Кандинського можна вважати твердження про два фактори, що визначають психологічний вплив кольору: «тепло-холод» та «світло-темрява». У результаті народжуються чотири можливі «звуки» фарб.

Перший фактор пов'язаний із ставленням жовтий – синій. Обидва ці кольори, у термінології Кандинського, пов'язані з т.зв. «Горизонтальним рухом»: жовтий «рухається» назустріч глядачеві, а синій – від нього.

Другий фактор – це відношення білого та чорного. Тут Кандинський також говорить про рух, але про «статичну» його форму.

Крім «горизонтального руху», у жовтого з синім є ще «відцентровий» (жовтий) і «доцентровий» (синій). Кандинський образно порівнює синій з будиночком равлика.

Слідом за Гете, Кандинський пов'язує з фарбами «активної боку» (жовтим, червоним і помаранчевим) ідеї радості, урочистості та багатства. Основну роль, при цьому, він відводить жовтому. Однак, якщо жовтий зробити «холоднішим»

(додаванням синього), фарба стає зеленою і втрачає у двох своїх «рухах». Народжується болісне відчуття підвищеної чутливості. Кандинський порівнює такий колір із роздратованою людиною, якій заважають. Інтенсивна жовта фарба турбує людину, коле, збуджує, діє на душу нахабно та нав'язливо. Його (жовтий) можна порівняти зі звуком труби. Через «охолодження» жовтий стає болючим і є барвистим виразом (символом) божевілля, але не меланхолії, а припадку яскравого божевілля, сліпого сказу. Це подібно до божевільної марнотратності останніх літніх сил у яскравому осінньому листі, що народжує фарби божевільної могутності. Жовтий, за словами Кандинського, «земна фарба» так як його не можна поглибити.

Синій – «небесна фарба», кличе людину до нескінченності. Тут ми спостерігаємо «рух» від людини до центру. Дуже поглиблений синій виражає спокій, а опущений (ще один термін Кандинського) до чорного – смуток. Світло синій стає байдужим до людини. Чим світліший синій, тим він беззвучніший. У той же час, середньо-синій, за Кандинським, символізує звук флейти, темно-синій – віолончель, а найбільш поглиблений – орган.

Зі змішування жовтого і синього народжується зелена фарба. У ній ніби приховані, паралізовані сили жовтого та синього. Це покійна фарба. Тут немає руху, немає звучання – ні радості, ні смутку, ні пристрасті. Зелений колір нікуди не кличе. Благотворно діє на втомлену людину, але може і швидко набриднути. Головне значення абсолютно зеленого – пасивність. У дусі політичної символіки Кандинський пов'язує зелений з буржуазією (пасивною, обивницькою її частиною). Зелений – це щось «жирне» та самовдоволене. Як головний тон літа, зелений – символ природи, зануреної у самовдоволений спокій. При додаванні жовтого зелений пожвавлюється, стає «молодше, веселіше». І, навпаки, разом із синім він набуває серйозності, вдумливості. При висвітленні (додаванні білого) або затемненні (чорного) зелений «зберігає свій елементарний характер байдужості та спокою» (с. 48). Білий посилює аспект «байдужості», а чорний – «спокою». Середні тони скрипки, за Кандінський, виражаються зеленим кольором.

Білий для Кандинського – символ світу, де зникли всі фарби, всі матеріальні властивості та субстанції. Цей світ стоїть так високо над людиною, що жодного звуку не доходить звідти. Білий – це велике мовчання, холодна, нескінченна стіна, музична пауза, тимчасове, але не остаточне завершення. Це мовчання не мертве, але повне можливостей і може бути зрозуміле як «ніщо», що передує початку та народженню (пор. значення білого у Ндембу, як символу нового народження).

На відміну від білого, чорний – «ніщо» без можливостей, мертве ніщо, вічне мовчання без майбутнього, закінчена пауза. За цим слідує народження нового світу. Чорне – закінчення, згасле багаття, щось безрухове, як труп, мовчання тіла після смерті, найбеззвучніша фарба.

Білий одяг виражає чисту радість і непорочну чистоту, а чорний – найбільший, глибокий смуток і смерть. Білий і чорний знаходять (як і жовтий із синім) рівновагу між собою у сірому. Це також беззвучна та нерухома фарба. Кандинський називає сірий «невтішною нерухомістю». Особливо це стосується темно-сірого, який діє ще невтішніше і задушливіше.

Говорячи про червоний, Кандинський характеризує його, як живий, життєвий, неспокійний колір, але, на відміну жовтого, не легковажний. Червоний виражає мужню зрілість, силу, енергію, рішучість, тріумф, радість (особливо світло-червоний) і відповідає звуку фанфар. Кіновар – рівномірно полум'яна пристрасть, впевнена в собі сила, «палає» всередині себе. Тут немає божевілля жовтого. Колір, який особливо любить народ. Поглиблення червоного призводить до зниження його активності. Але залишається внутрішня розпеченість, передчуття майбутньої активності.

Охолоджений червоний – фіолетовий, характеризується Кандинським як хворобливий звук, щось погашене і сумне, і пов'язується зі звучанням фаготу та сопілки.

З'єднання червоного з жовтим (помаранчевий) зберігає серйозність червоного.

Червоний із зеленим та фіолетовий із помаранчевим складають третю та четверту колірні пари, слідом за жовтим – синім та білим із чорним.

В іншій своїй книзі «Текст художника. Щаблі» (1918) Кандинський пов'язує свій інтерес до кольорів з ранніми дитячими враженнями. У віці 3-х років першими «вражаючими» кольорами для нього були світло-соковитозелений, білий, кармін, чорний і жовта охра. Цікаво, що в Гете, як він сам зазначає, також вирішальну роль відіграли дитячі враження в тому, що він у зрілі роки почав вивчати психологію колірного впливу.

ТЕМА 3

Науковий підхід до вивчення кольору.
Дія кольору на ВНС та ЦНС
Психофізіологічний та психологічнийвплив кольору на людину

Здавалося б, що очевидним є судження про те, що кольори, що від самого народження оточують кожного з нас, мають на організм, нервову систему та психіку людини об'єктивний, безпосередній вплив, налаштовуючи його (організм) в унісон із навколишнім світом. Однак ця ідея про безпосередній вплив кольору на психіку людини, а тим самим, і іманентність колірних значень, викликала і викликає активне неприйняття прихильників соціокультурного підходу до пояснення генези кольорових асоціацій. В соціокультурному підході до пояснення кольору основним є твердження про опосередкованість колірного впливу предметними зв'язками кольору. Ця опосередкованість не обов'язково має бути представлена у свідомості в розгорнутій формі, але має щораз актуалізуватися, коли людина спостерігає той чи інший колір. В даному випадку можуть використовуватися поняття «латентного навчання», «культурної пам'яті», тощо. Тим самим ставлення до кольору цілком і повністю визначається культурно-історичними традиціями та звичаями.

Інший, психофізіологічний, підхід свідчить, що провідним фактором у формуванні колірних значень є об'єктивний характер колірного впливу на людину. Це підтверджують і низка психофізіологічних та психологічних досліджень.

Загальні відомості про нервову систему

Мал. 7.8. Загальний план будови нервової системи

Усі функції людського організму — рухова діяльність, робота внутрішніх органів, тканинні процеси регулюються *нервовою системою*. Результатом фізіологічної діяльності головного мозку є психічна діяльність людини, її розумова робота.

Нервова система людини (Рис. 21) *складається з двох великих відділів*:

● *центральної нервової системи (ЦНС),* яка включає головний і спинний мозок;

● *периферійної нервової системи*, яка складається з нервових волокон, що відходять від головного і спинного мозку. Збираючись у пучки різної товщини, нервові волокна утворюють нерви, які зв'язують головний і спинний мозок зі всіма органами та системами організму.

За функціями нервову систему поділяють на *соматичну і вегетативну*. Соматична нервова система іннервує опорно-руховий апарат і всі органи чуттів, а вегетативна нервова система регулює процеси обміну речовин та роботу всіх внутрішніх органів (серця, нирок, легень та ін.)

Центра́льна нерво́ва систе́ма (ЦНС) – система органів людей та тварин, побудована з нервових клітин, яка координує функціонування та взаємозв'язок усіх інших органів та систем органів організму.

Загалом ЦНС поділяється на такі сім частин: півкулі мозку (ліва та права), проміжний мозок, середній мозок, мозочок, довгастий мозок, **спинний мозок**; при цьому перші шість частин об'єднуються під назвою **головного мозку** (Рис. 22, 23). Через усі ці структури проходить система порожнин, заповнених мозковою рідиною, або ліквором – мозкових шлуночків.

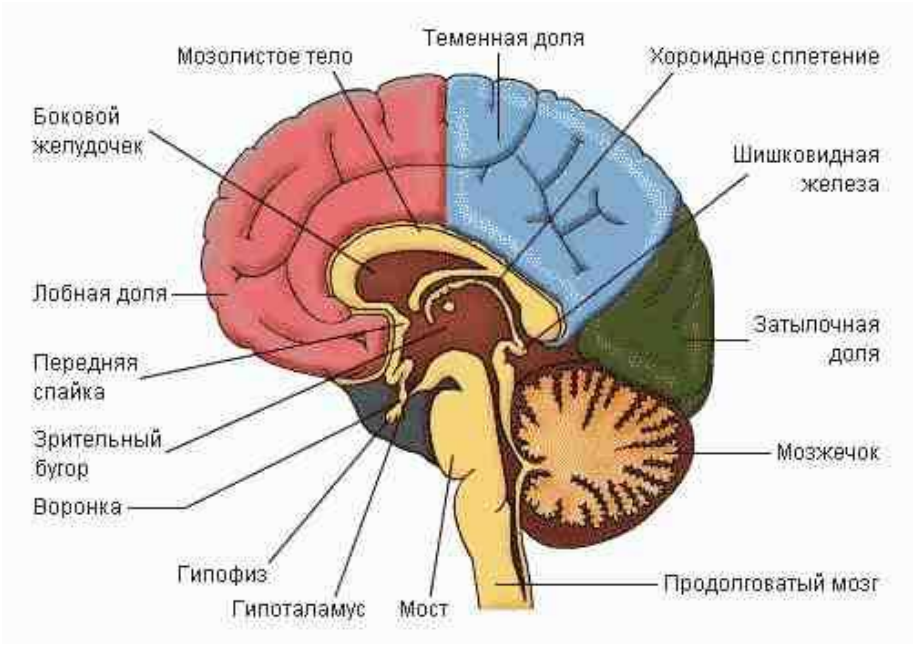

Рисунок 22
Частини головного мозку

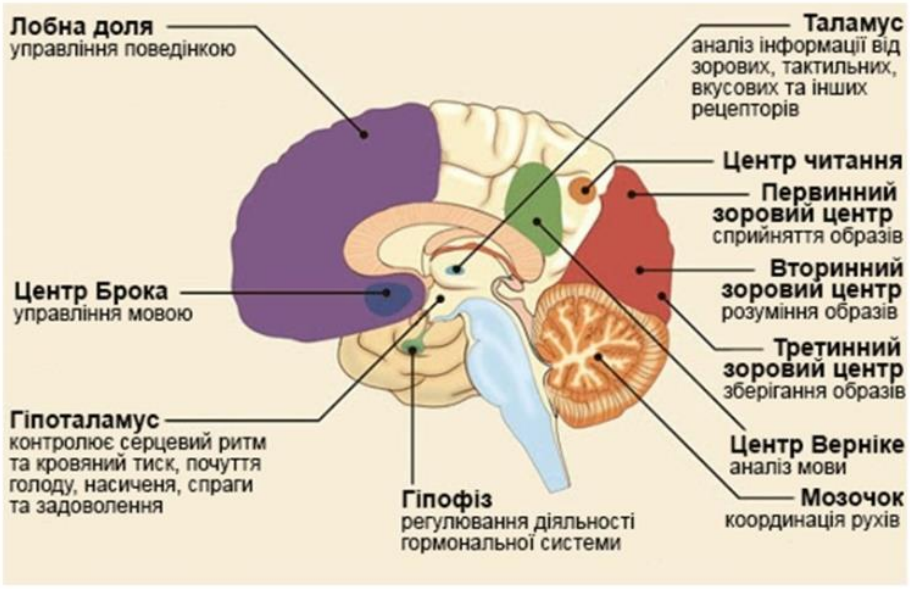

Рисунок 23.
Зони відповідальності головного мозку

Вегетативна нервова система(ВНС) – це частина периферичної нервової системи, що забезпечує іннервацію внутрішніх органів та ендокринних залоз (Рис. 24)

Вищим центром контролю вегетативної нервової системи є *гіпоталамус*.

Рисунок 24. Вегетативна нервова система

Вплив кольору на вегетативну нервову систему (ВНС)

Світло і колір мають сильний вплив на формування психофізіологічного статусу організму людини. Цей вплив насамперед опосередковується діяльністю ВНР, її симпатичного та парасимпатичного відділів – СНР та ПНР.

У 1879 р. Н. Є. Введенським було описано підвищення чутливості, що відбувається при освітленні. В роботі І. В. Годнєва «До вчення про вплив сонячного світла на тварин» (1882) показано, що на світлі загострюються дотикова, нюхова та смакова чутливість. Перехід від темряви до світла призводить до зменшення частоти пульсу та підвищення кров'яного тиску (С. О. Істманов, 1885). У 1904 р. П. П. Лазарєв у Москві демонстрував дослід, що показує факт посилення слухової чутливості під впливом підсилення освітленості.

Особливі досягнення у цьому напрямі належать школі відомого фізіолога – проф. С. В. Кравкова. Головним результатом численних експериментів, присвячених зв'язку кольорового зору з іншими органами відчуттів, було виявлення взаємозв'язку між кольоровим зором і ВНС, і навіть гіпоталамусом, який, як відомо, грає інтегруючу роль в діяльності фізіологічних і психічних функцій організму. Вважається, що ядра передньої гіпоталамічної області, тісно пов'язані з нейрогіпофізом, мають відношення до інтеграції ПНР, а ядра задньої гіпоталамічної області, що примикають до ретикулярної формації, – до інтеграції СНР. Зорові провідні шляхи анатомічно тісно пов'язані з усіма цими структурами.

СНР забезпечує на психофізіологічному рівні поведінку за типами «боротьби» або «втечі».

Активація СНС призводить до розширення зіниць, збільшення частоти серцевих скорочень (ЧСС), посилення кровотоку, при цьому кров приливає до мозку та м'язів. Слабшає моторика кишково-шлункової системи, уповільнюються процеси травлення. Дихання частішає, у крові зростає концентрація глюкози та жирних кислот. Усе це забезпечує необхідний рівень активації організму для того, щоб він міг боротися чи рятуватися втечею.

При переважній активності ПНР, навпаки, створюються умови для відпочинку та відновлення сил.

Загальний характер парасимпатичної активації нагадує стан спокою, який настає після ситної їжі. Посилюється приплив крові до травного тракту, скорочується ЧСС, зіниці звужуються тощо.

СНР і ПНР знаходяться між собою в реципрокних відносинах, забезпечуючи як гомеостаз, так і адаптацію до зовнішніх впливів.

Результати експериментальних робіт школи С. В. Кравкова (1935-1951 рр.) показали, що колірний вплив призводить до певних змін тонусу ВНС, а в свою чергу, зміна тонусу ВНС впливає на колірний зір.

Симпатикотропні подразники підвищують чутливість до синьо-зеленої частини спектру, а чутливість до червоно-жовтої частини очі знижується. Особливо показовим у цьому плані є пряме введення в око адреналіну. *І навпаки, парасимпатикотропні агенти покращують чутливість до червоного та жовтого, а до синього та зеленого – знижують.*

Сприйняття червоно-жовтої частини спектра викликає активацію СНР і гальмує ПНР. Синій і зелений надають депресуючу дію на СНР і активує на ПНР (див. також Л. Буш – 1965).

З цього випливає, що чутливість ока до червоно-жовтої та синьо-зеленої частин спектра носить реципрокний характер, аналогічно реципрокним взаємозв'язкам СНР і ПНР.

Зниження (або підвищення) чутливості до кольору означає збільшення (або зменшення) абсолютного порога розрізнення кольору. Тим самим, активація СНР призводить до поліпшення розрізнення синього та зеленого, а активація ПНР – червоного та жовтого, що в результаті призводить до відновлення балансу, так як жовтий із червоним стимулюють СНР, а синій із зеленим – ПНР.

Подібний характер взаємозв'язків колірного сприйняття з діяльністю ВНС дозволяє зробити висновок про об'єктивну потребу останньої в колірних подразниках для своєї саморегуляції. Можна сказати, що організм, який перебуває у стані «боротьби» або «втечі», потребує більшою мірою кольорів синьо-зеленої гами, ніж червоно-жовтої. У той же час стан спокою і відновлення призводить до збільшення потреби в «активних»

кольорах і зниження – в «пасивних». Тим самим підтримується рівновага двох відділів ВНС між собою.

При домінуванні СНР подальше збільшення її активації, якій сприяють червоний і жовтий, може призвести до дистресу, порушення гомеостазу і тому чутливість ока до цих кольорів знижується, вони як би не помічаються. Посилення ж чутливості до синього та зеленого надає гальмуючий вплив на СНР і сприяє відновленню балансу. Також небажано і тривале превалювання ПНР, тому що це знижує готовність організму до активних дій. Звідси зрозумілим стає покращення чутливості зору до «активних» колірних подразників, які викликають підвищення тонусу СНР.

Це – загальна схема взаємозв'язку кольорового зору та ВНС, в рамках якої можливі певні нюанси залежно від конкретних фаз у діяльності СНР та ПНР, та індивідуальних особливостей реактивності ВНР.

Так, у дослідженнях Н. К. Плішко було показано, що для стану функціонального збудження нервової системи (НС) характерний нижчий поріг (абсолютний) розрізнення червоного кольору в порівнянні з зеленим і особливо синім. При функціональному гальмуванні спостерігалося зворотне співвідношення порогів розрізнення кольорів для даних кольорів.

Виходячи з цього, стає «психофізіологічно» зрозумілим ряд «позитивних» і «негативних» значень кольорів.

Так синій, і певною мірою зелений, виправдовують свої характеристики, як релаксуючих, заспокійливих, і тому особливо бажаних для людей, які мають потребу в розслабленні та відпочинку. Однак тривала дія цих кольорів призводить до гальмування і навіть депресії, викликає враження чогось сумного та нудного. Червоний і жовтий як стимулюючі також виправдовують свої традиційні характеристики кольорів «активної сторони». У цих кольорах «зацікавлена» НР людини, яка добре відпочила, відновила сили, і відчуває потребу в інтенсивній діяльності, прояві своєї енергії. Тривала дія цих кольорів може призвести до перезбудження, а потім і до захисного гальмування НС.

Характер взаємозв'язку білого та чорного з діяльністю ВНС є аналогічним: білий стимулює ерготропну систему організму, а чорний – трофотропну; активація ПНР збільшує «потрібність» у білому кольорі, а СНР – у чорному. Після активного, напруженого, насиченого подіями дня (білий) настає ніч (чорний), коли людина може розслабитися та відпочити. Якщо зранку похмуро і в природі переважають свинцево-сині тони, то налаштуватися на активну роботу буває дуже важко, людина може впасти в пасивний, дрімотний стан і перебувати в ньому досить довго. І навпаки, яскравий, сонячний ранок сприяє швидкому переходу від сну до неспання, досягненню необхідного рівня активності.

Як зазначалося, характер впливу світлового і колірного середовища на ВНС людини опосередковується її індивідуальною реактивністю, як протягом доби, так і протягом тривалого часу.

Взаємозв'язок між розрізненням кольорів і ВНС особливо наочно проявляє себе в умовах дистресу. Так, за даними Л. А. Китаєва-Смик при дистресі у піддослідних зростає чутливість до короткохвильової (синьої) частини спектру, а чутливість до середньої та довгохвильової (зеленого, жовтого, червоного) – знижується. В інших роботах цього ж автора було встановлено, що при короткочасному гравітаційному стресі спостерігаються різноспрямовані зміни чутливості зору до синього та жовтого насичених та спектральних тонів. Якщо ненасичені кольорові тони (близькі до порога розрізнення кольору) при зміні дії сили тяжкості (прискорення або невагомість) здавалися ще менш насиченими або безбарвними, то насичені тони при тих самих впливах здавалися більш насиченими та яскравими. В умовах невагомості з насичених кольорів найяскравішим видавався жовтий, а при прискоренні (1.5 g) – синій колір.

Колірна дія може посилювати вегетативні прояви стресу. Так «кольорове навантаження» з використанням коричневого, помаранчевого і особливо жовтого помітно посилює нудоту, що є при кінетозі. Швидка установка перед випробуваним яскравого жовтого екрану могла за наявності нудоти викликати блювоту, при цьому, як зазначає Китаєв-Смик, випробувані відчували суб'єктивне відчуття удару в живіт. І навпаки, вплив блакитного, фіолетового і особливо синього кольору дещо знижував нудоту при кінетозі.

Експериментальні дані, що підтверджують важливу роль колірного впливу у регуляції діяльності ВНС, наводяться також у роботах Б. І. Шапіро та J. H. Stolper.

Вплив кольору на центральну нервову систему (ЦНС) та психічну діяльність людини

Те, що колір впливає на діяльність ЦНС, у світлі вищевикладених експериментальних даних є безперечним. Проте на відміну вегетативної нервової системи, на яку колір впливає безумовне (безпосередньо), взаємозв'язок між кольором і центральною нервовою системою (ЦНС) людини представляє складнішу картину. *Якщо для ВНС колір – це, перш за все, кванти енергії, що надходять в організм із зовнішнього світу, то для ЦНС колір – квант інформації про навколишній світ*.

Завдяки певним відділам ЦНС, у людини формуються відчуття кольору, а інтегративна діяльність ЦНС забезпечує функціонування колірного сприйняття і більш складні форми обробки інформації.

Специфічні ураження ЦНС можуть призвести до втрати людиною здатності сприймати кольори частково чи повністю, так звана *колірна агнозія*.

Розрізняють власне колірну агнозію та колірну сліпоту або дефекти відчуття кольору. *Власне колірна агнозія не виключає відчуття кольору і правильного розрізнення окремих кольорів.* Але хворі з колірною агнозією не здатні вирішувати

завдання з колірної класифікації, предметного відношення кольору. Наприклад, вони не можуть сказати, який колір у апельсина, моркви тощо. Колірна агнозія має центральне походження.

При колірній сліпоті спостерігається або тотальна, або парціальна відсутність розрізнення кольору. Цей дефект може мати як периферичне походження (ураження сітківки), так і центральне, зокрема, при ураженні поля 17 потиличної кори головного мозку.

Отже, вплив кольору на ЦНС, з одного боку, опосередкований діяльністю її колірного аналізатора (специфічний інформаційний канал), з другого – ВНС (неспецифічний енергетичний канал).

Колір, як енергія, необхідний для підтримки тонусу ЦНС. Відомі випадки так званого «колірного голодування» (депривації), коли за колірної бідності навколишнього пейзажу та обстановки розвивалися симптоми астенізації. Діти, що тривалий час живуть в умовах «колірного голодування», навіть можуть мати ознаки затримки інтелектуального розвитку (В. Е. Демидов – 1987).

Енергетична сторона впливу кольорів на ЦНС вивчена недостатньо. Наявні в психології кольору факти мають уривчастий, фрагментарний характер.

Одним із небагатьох, досить широко освітлених аспектів цієї проблеми, є кольорові вподобання людини. Здавалося б, колірні вподобання мають опосередковане відношення до питання про енергетичну дію кольору на ЦНС. Однак, не виключаючи, інші фактори, що впливають на колірні вподобання людини, не можна заперечувати, що на них істотно впливають енергетичні властивості кольору.

Колірні вподобання (симпатії)

Перерахування всіх можливих чинників, що визначають колірні вподобання людей, зайняло б досить багато місця. Частина з них пов’язані з культурними звичаями і традиціями, колірною символікою, інші з індивідуальними особливостями людини, треті – з характеристиками колірного подразника.

Приміром, Л. П. Урванцев виділяє п’ять чинників:

- стомленість та адаптація;
- розміри кольорового зразка;
- принцип афективного розмаїття;
- фон, на якому пред’являється колірний зразок;
- насиченість та яскравість.

Неважко помітити, що щонайменше три з п’яти перерахованих факторів пов’язані з енергетичними властивостями кольору.

За даними багатовимірного аналізу кольорових вподобань психічно здорових випробуваних, проведеного О. М. Рум’янцевою, їх колірні симпатії визначалися, як мінімум, двома факторами: *емоційною оцінкою кольору, як певної «неподільної»*

цілісності (1) і *усвідомлюваною або неусвідомлюваною емоційною оцінкою колірних асоціацій* (2).

Незважаючи на дещо невдале формулювання, виділені О. М. Рум'янцевою фактори також виявилися пов'язаними з двома сторонами впливу кольору – енергетичною та інформаційною. Авторами колірного тесту ставлень (Цветового теста отношений, ЦТО) Є. Ф. Бажиним і А. М. Еткіндом (1984; 1985) на основі експериментальних даних, отриманих при вивченні емоційно-особистісного значення кольорів за допомогою методики особистісного семантичного диференціала (ЛСД), робиться висновок про можливість опису кольорів у термінах семантичного диференціалу Ч. Осгуда (1957). Кожен колір (з 8-ми кольорового варіанта тесту М. Люшера) має певне поєднання оцінок за факторами *сили (Р)* та *активності (А)*, за якими його можна диференціювати. Розкид значень чинників виявився при цьому достатнім. У той же час, відмінності щодо *фактора оцінки (Е)* були значно меншими.

Ч. Осгуд (1957), вивчаючи за допомогою СД роль кольору в рекламній продукції, емоційному впливі творів мистецтва та архітектури, виявив, що колірний ряд, складений на основі оцінок кольорів за фактором «А», практично збігається з послідовністю цих кольорів у спектрі: найбільш високі оцінки за фактором «А» відзначені у кольорів червоно-жовтої частини спектру, а найменші – у синьо-зеленої. Оцінки кольорів за фактором «Р» опинилися у прямій залежності з таким параметром кольору як насиченість.

Результати даних експериментальних робіт дають підставу вважати енергетичний аспект колірного впливу одним із провідних при формуванні колірних вподобань. Тим самим, колірні вподобання людини можуть відображати об'єктивну потребу її ЦНС в енергетичному впливі кольору. Побічно це підтверджується даними вивчення кореляцій між різними показниками електроенцефалографічного (ЕЕГ) дослідження та колірними симпатіями досліджуваних. Було виявлено, що показник активації ЦНС (рівень біоелектричної активності – РБА) достовірно пов'язаний із вподобанням певних відтінків тесту М. Люшера. При активації СР спостерігалася перевага фіолетового, червоного та жовтого кольорів, тоді як при гальмуванні, навпаки, ці кольори відкидалися. Загалом, низькому РБА відповідала симпатія до кольорів червоно-жовтої частини спектру над синьо-зеленою, а для високого РБА спостерігалося зворотне співвідношення. При цьому відзначено той факт, що випробувані з низьким РБА оцінюють свій стан як активніший, бадьоріший, працездатний, ніж випробувані з високим показником РБА. Подібний висновок підтверджується результатами вивчення колірних симпатій різних верств та груп населення.

ТЕМА 4

Кольорові вподобання дітей і дорослих людей

Формування кольорового зору

Усвідомлене цілеспрямоване сприйняття кольору не є вродженою якістю. Новонароджений бачить світ чорно-білим, але все ж починає розрізняти кольори раніше, ніж впізнавати форму предметів.

Вже в 1-2 місяці діти починають бачити кольори, але лише до 1,5 років починають усвідомлювати, який колір вони побачили.

Як показали дослідження, немовлята першими починають бачити кольори теплої частини спектру: червоний, помаранчевий, жовтий. І саме вони мають найбільший позитивний вплив на формування дитячої психіки. Відомий дослідник психології кольору Б. А. Базима назвав ці відтінки *«колірними вітамінами»*, необхідними у розвитку дітей.

Не менш важливі й інші кольори: заспокійливий зелений, прохолодний блакитний, ніжний та теплий бежевий.

А ось темні відтінки діти не люблять, і їх вплив може мати негативний характер.

Вплив колірного оточення на дітей настільки великий, що тривала нестача «різнокольорових вітамінів» може призвести до проблем у розвитку та загальному стані дитячого організму :

- погіршується загальне самопочуття;
- з’являється тривожність, дратівливість, примхливість;
- з’являється затримка психічного розвитку;
- знижується загальна активність.

На відміну від дорослих, дітей не дратують яскраві фарби, вони стимулюють їхню фізичну та розумову активність, добре впливають на настрій та реакцію, стимулюють цікавість до оточуючого середовища.

Колір та емоції дітей

Найсильніше колір впливає на емоційну сферу. Це зауважують навіть дорослі, не кажучи вже про дітей. У малюків нестійка нервова система, вони поки що не вміють керувати своїми почуттями і чутливо реагують на все, що відбувається навколо них. Контролювати за допомогою вольових зусиль свої емоції вони теж поки що не можуть – у них погано розвинена вольова сфера. Це не недолік, а об’єктивний факт, особливість їхнього віку, з якою дорослому треба рахуватися.

Кольорове оточення дітей багато в чому є регулятором їхнього емоційного стану.

Важливо не забувати, що з точки зору емоційного наповнення сприйняття кольорів дітьми відрізняється від дорослого. Те, який вплив кольори справляють на дорослого (червоний та помаранчевий збуджують, а синій та фіолетовий заспокоюють) нерівнозначно тому, як вони впливають на дітей.

Наприклад, у деяких популярних виданнях, на інтернет-сайтах або соцмережах можна зустріти поради щодо оформлення дитячих кімнат надміру збудливих, гіперактивних дітей у холодних синьо-блакитних тонах. Однак психологи, які серйозно займаються питаннями впливу кольору на дітей, не рекомендують зловживати в оточенні малюків такими кольорами, як синій та фіолетовий. Адже вони пригнічують їхню чутливу нервову систему і навіть можуть призвести до депресії.

А ось червоний і помаранчевий дітий часто заспокоюють, несуть відчуття тепла і затишку, навідміну від дорослих.

За результатами численних досліджень, які були проведені з початку 19 по другу половину 20 ст та зведені до загальних висновків Б. А. Базимою, нервова система здорової дитини «об'єктивно потребує енергетичного впливу короткохвильової частини спектру (червоний, помаранчевий та жовтий кольори); яскраві, світлі відтінки справляють такий вплив на центральну нервову систему, без якого вона обійтися не може».

Колір та інтелектуальна діяльність дітей

Колір впливає не лише на емоційну, а й на інтелектуальну сферу малюків. Цей вплив пов'язаний із двома факторами:

- по-перше, є відтінки, які пов'язані з інтелектуальною діяльністю людини будь якого-віку та стимулюють її психофізіологічному рівні. До цих кольорів відноситься зелений, синій та фіолетовий. Дітям вони теж необхідні, але у вигляді більш м'яких, світлих, ніжних, розбілених відтінків: жовто-зеленого, салатового, світло-смарагдового, ніжно-блакитного, світло-бузкового. Адже, пам'ятаємо, що темні кольори пригнічують діяльність дитячої нервової системи.
- по-друге, колір настільки привертає увагу малюків, що стимулює всі їхні пізнавальні процеси. Розвиток образного мислення та уяви, пам'яті, здатності порівнювати та аналізувати важко уявити поза кольоровим сприйняттям дитини. Якого кольору апельсин, а якого кольору яблуко? Чому влітку листочки зелені, а восени помаранчеві та жовті? Зелена жаба ховається під зеленим листочком, а білого зайчика непомітно взимку на снігу. Все пізнання навколишнього світу, його зв'язків, взаємозалежностей йде в тісному контакті зі сприйняттям кольору. Саме колір робить це пізнання предметним, живим, реалістичним.

Тому у дитячі розвиваючі ігри рекомендується включати вправи зі сприйняття кольору. І тому надважливим є формування у дітей правильного уявлення про колір.

Особливості розвитку дитячого кольоросприйняття

Всі батьки турбуються коли малюки погано розрізняють кольори, не знають їхньої назви, не можуть сказати, якого кольору той чи інший предмет. Ця тривога зрозуміла, але часто буває необґрунтованою, тому що розвиток сприйняття кольору у дитини має поступовий характер.

Від народження до 3 років

Це дуже відповідальний вік не лише у плані фізичного розвитку, а й у плані пізнання малюками навколишнього світу. Мозок малюка до 3-х років отримує і переробляє величезну масу різноманітної інформації. Є така думка: якщо всі знання, весь досвід, накопичений людиною протягом життя, розділити на два, то половина доведеться якраз на перші три роки життя.

У перші місяці життя сприйняття немовляти ще дуже недосконале. Наприклад, зорове сприйняття формується поступово протягом 6-8 місяців. Це пов'язано не з недосконалістю органів зору, а зі здатністю мозку аналізувати образи. І в розвитку цієї здатності величезну роль відіграє різноманітне оточення дитини, у тому числі колірне:

- яскраві іграшки;
- брязкальця;
- барвисті шпалери на стінах дитячої кімнати;
- фіранки;
- одяг.

Все це приваблює погляд малюка, змушує його зосереджуватися, розглядати, розвивати своє візуальне сприйняття.

Однак до 3 років малюк ще не використовує свій зір на повну силу, колір привертає його увагу, але не пов'язаний з предметами, які дитина розрізняє за формою, а не за забарвленням. Та й бачить малюк поки що не так багато кольорів, переважно відтінки жовтого, помаранчевого та червоного. Інші частини спектру привертають менше уваги дитини, не фокусують її увагу і виглядають достатньо невиразно. Лише до 5 років дитина навчиться бачити і усвідомлювати весь спектр.

3-4 роки

Це вік активних ігор, у яких малюк освоює предметний світ. Саме в цьому віці колір стає важливою характеристикою речей та частиною уявлень про світ. Щоправда, поки що для дитини яскравість відтінку важливіша за реалістичність. Ось і з'являються на дитячих малюнках червоні конячки, зелені собачки, блакитні котики. Адже коричневі, сірі та чорні кольори такі нудні!

Однак саме в цьому віці повинні закладатися правильні уявлення про колірну гамму об'єктів. Тому що це важливий період формування сенсорних еталонів (вироблені людством стійкі уявлення про характеристики та властивості речей та явищ). Це стосується і кольорів.

До 3-4 років дитина здатна чітко розрізняти 5-6 кольорів і починає звертати увагу на колірні характеристики об'єктів. Тому «неправильне» забарвлення об'єктів на своєму малюнку може пояснювати дуже оригінально, з фантазією: зелений кінь такий, бо валявся в траві, а блакитний пив воду; кицька рожева, тому що вона хоче бути красивою, а кролик помаранчевий, тому що білого на папері не видно.

У цьому віці малюки цікавляться кольором іграшок («Не хочу зелену машину, а хочу червону!»), із задоволенням розглядають кольорові картинки у книжках, радіють

яскравому одягу. А розмальовуючи фломастерами стіни чи свої ручки та ніжки, діти щиро хочуть, щоб довкола було все красиво.

Добре розрізняючи кольори, діти можуть плутати їх назви, особливо якщо це стосується схожих кольорів, наприклад, червоного і помаранчевого або жовтого і помаранчевого. Та й у самих кольорах, буває, плутаються. Так, для більшості дітей молодшого дошкільного віку червоний та помаранчевий – це один колір. А темно-синій та блакитний – зовсім різні. Перший сприймається як темний, та не викликає позитивних емоцій, рідко використовується в малюванні. А ось блакитний оцінюється як світлий та позитивний, хоч за популярністю, безсумнівно, програє червоному та жовтому.

У деяких дітей до 5 років виникають складнощі із запам’ятовуванням кольорів. До трьох років малюки часто не пов’язують назву кольору із ним самим. І червоним можуть назвати синій чи зелений м’ячик. Та й нерідко слово «червоний» для малюків стає синонімом «красивий», а то й взагалі «приємний», «хороший». Стійкого зв’язку між назвами кольорів та конкретним кольором ще не утворилося. Але це тимчасове явище. (Приклад – дівчинка до 3 років називала жовтий колір «опісь», а в 4 роки чітко говорила «жовтий»).

5-7 років

До 5-6 років пізнавальна сфера дитини вже досить розвинена, вона багато знає, вміє аналізувати інформацію, порівнювати, робити висновки. Недарма дітей цього віку називають маленькими мислителями та фантазерами. Невичерпна допитливість проявляється у всьому, в тому числі й у бажанні знати колір предметів, причини його зміни, особливості змішування кольорів. Так, діти захоплюються тим, що змішавши блакитну фарбу і жовту, вони отримують зелену.

Окрім основних кольорів, дитина 6-7 років розрізняє безліч відтінків та прагне знати їхні назви. Адже процес пізнання тісно пов'язаний із мовленнєвою діяльністю.

Поряд з пізнавальною, колір починає виконувати в цьому віці і естетичну функцію. Він стає важливою частиною уявлень про красу навколишнього світу. Це помітно і в малюнках дітей, і у виборі одягу, і мовлення. Дитина намагається вийти за рамки колірних стереотипів і з величезним задоволенням винаходить власні кольори, змішуючи фарби.

Вправи та ігри з розвитку дитячого кольоросприйняття

Розвиток сприйняття взагалі та кольору зокрема – це природний процес. Однак його цілеспрямована організація дорослими зробить цей процес не лише ефективнішим, а й більш захоплюючим та цікавим для малюка. Тим більше, що з кольором пов’язано багато яскравих та позитивних явищ у житті дитини.

Кожна дитина сприймає світ по-своєму. Тому становлення та розвиток почуття розрізнення колірних тонів відбувається у різноманітних видах діяльності:

- малювання,

- конструювання,
- знайомство з природою,
- твори мистецтва.

Але найбільш ефективним засобом у розвитку сприйняття кольору є гра.

Гра «Різнокольорові галявини» (2,5-4 роки)

Постеліть на підлогу килимок (серветку, пелюшку або лист кольорового паперу) певного кольору. Найкраще, щоб це був чистий колір, без складних відтінків (червоний, зелений, синій, жовтий). Це у вас буде галявина. Попросіть малюка знайти та принести іграшки відповідного кольору.

Спочатку, можливо, буде потрібна ваша допомога. Навіть не тому, що дитина не розуміє, що від неї потребують, а тому, що їй нудно грати одній, і вона не відчуває «смаку» гри. Її треба захопити. Можна навіть влаштувати веселе змагання – хто знайде і принесе більше іграшок потрібного кольору. У процесі гри не забувайте називати колір речей.

Гра «Квіти та метелики» (2,5-4 роки)

Виріжте з кольорового паперу червоні, сині, жовті та зелені квіти та приклейте їх на білий лист. Попросіть малюка назвати кольори. Якщо дитина вже добре орієнтується у цих чотирьох кольорах, то можна додати помаранчеві та фіолетові квіти.

Запитайте, де ростуть квіти і якою фарбою треба зафарбувати галявину? Запропонуйте їй намалювати траву потрібним кольором (олівцем або фломастером).

Потім з паперу тих же кольорів виріжте метеликів. Метелики у вас прилетіли на галявину, і треба посадити їх на квіти потрібного кольору. Попросіть це зробити малюка.

Не забувайте пропонувати дитині називати кольори. Якщо їй важко, не наполягайте, просто називайте самі. Знання кольорів прийде згодом.

Гра «Що не так?» (3-4 роки)

Беремо розмальовки зі знайомими дитині предметами та розфарбовуємо їх неправильно, використовуючи нехарактерні для цих предметів кольори, наприклад, огірок – червоним, полуничку – синім. Показуємо дитині та запитуємо, чи правильно все намальовано? Що не так? Як має бути?

Гра «Кольори природи» (4-6 років)

У цю гру можна грати і вдома, і на прогулянці. Вона дуже різноманітна, тому ви самі можете вигадувати нові варіації цієї гри. Ось два приклади.

1. Вправа «Якого кольору світ узимку (влітку)».

Попросіть дитину згадати або просто зазирнути у вікно та сказати, який колір головний узимку. Вона, безперечно, назве білий, але ви попросите придивитися уважніше (заодно і самі подивіться). І, звичайно, ви помітите на білому снігу блакитні, бузкові, сірі тіні, і коричневі стовбури дерев, і синє або перлово-синє небо, і ще багато різних відтінків. Таку ж вправу можна провести і влітку, і навесні, і восени.

2. Вправа «Який колір у городі росте?»

А правда, який? Діти із задоволенням згадують «городні» кольори: зелений огірок, помаранчева морква, жовта диня, фіолетова слива тощо.

Можна ще вигадати масу таких ігор-вправ, орієнтуючись на інтереси та захоплення своїх дітей. Наприклад, з дівчинкою грати у відтінки квіточок, а з хлопчиком у кольори автомобілів.

ТЕМА 5
Колір та емоції людини. Колір та характер. Відношення до кольору в процесі мислення

Коли ми говоримо: «почорнів від горя; почервонів від гніву, позеленів від злості, посірів від страху», то не сприймаємо ці слова буквально, а інтуїтивно пов'язуємо емоційні переживання людини, та колір, що здатен їх висловити. Першим фактом, з яким стикається кожен дослідник системи «емоції – колір», є те, що вона не носить випадково-довільного характеру, емоції та колір «зчеплені» між собою на дуже глибокій основі. Кольори є знаками емоцій, здатними асоціативно викликати чи висловлювати те чи інше почуття, вони постають перед людиною самі, як емоції, точніше, як об'єктивно втілені емоції. Чому це так?

Один із родоначальників експериментальної психології В. Вундт в «Основах фізіологічної психології» (1880) описує органічний взаємозв'язок відчуттів і почуттів. Він вважає, що отримання зовнішнього сенсорного сигналу обов'язково супроводжується почуттям щодо цього сприйняття (задоволення/незадоволення). Простіше кажучи, я бачу рожеву квітку і мені подобається її бачити, вона красива і приємна для мене, тому і рожевий колір, і форма бутона, і цей певний аромат починає викликати в мене задоволення.

Також В. Вундт вказує на відмінність фізичних основ емоціогенної дії кольорів та звуків.

Так як колір більш стабільний у просторі та часі ніж звук, то саме він є найбільш зручним засобом для об'єктивації емоційних переживань людини.

Другим суттєвим фактом є досить жорсткий ступінь «закріпленості» за певним кольором певної емоції. Психічно здорова людина, як доросла, так і дитина, починаючи з 3-4-х років, коли вона може вербалізувати свої враження, розуміє емоційний зміст основних кольорів і може їх диференціювати за емоційним знаком.

Дослідницею Л. А. Шварц (1947-1948) було виявлено помітну зміну колірної чутливості (порогів розрізнення кольорів) залежно від емоційного стану людини. Позитивні емоції, наприклад, радість, виявилися пов'язаними з підвищенням чутливості до червоного та жовтого та з пониженням – до синього та зеленого. При переживанні негативних емоцій спостерігалася зворотна картина: чутливість до синього та зеленого зростала, а до жовтого та червоного знижувалася. Цікаво, що зазначені зміни колірної чутливості відзначалися не тільки при актуальному переживанні емоцій, але і при спогадах про приємні або неприємні події.

Якщо говорити про дітей, то за завданням, намалювати щось «гарне», «приємне», «хороше» діти 3-4-х років, найчастіше використовують світлі, яскраві фарби – жовту, червону, помаранчеву, блакитну, смарагдово-зелену. Також цікаво, що вибір «красивого» та «некрасивого» кольору дітьми практично не залежить від середовища та культури проживання. У ході експерименту, діти, знайомлячись із малюнками своїх

однолітків з інших країн, безпомилково за колоритом малюнка визначали, де зображено «красиве», а де «некрасиве».

Ядро кольороемоційних значень є схожим у дітей і дорослих.

В. Ф. Петренко та В. В. Кучеренко (1988) вивчалася можливість діагностування емоційних станів випробуваних методом колірних впдобань (тест Люшера). З метою верифікації результатів, емоційні стани викликалися у випробуваних з допомогою гіпнотичного навіювання. Перебуваючи у внушеному стані «радості», випробувані найчастіше віддавали перевагу червоному і жовтому, а відкидали коричневий і чорний. Навіювання «почуття провини» викликало перевагу сірого і синього кольору, а червоний і жовтий, навпаки, відсунулися в кінець колірного ряду.

А. М. Еткінд (1979; 1980-85) провів серію досліджень кольороемоційних значень у дорослих. В результаті дослідження було складено таблицю, в якій представлені частоти асоціацій кольорів з емоційними факторами

Отже, емоції «страху» мали чіткі асоціації з чорним, «сум» – з сірим, синім і чорним, «втоми» – з сірим, чорним і коричневим, а «радості» – з червоним і жовтим.

Перші три емоції з цього списку пов’язані з пасивно-оборонною поведінкою та фрустрацією потреби. Це пояснює зразкову схожість колірної семантики даних емоцій (для всіх істотне значення грає чорний колір).

Емоція радості, що відбиває факт задоволення потреби (або її попередження), тобто психофізіологічно і психологічно протистоїть першим трьом, і у своєму колірному вираженні протилежна негативним переживанням.

Що стосується таких емоцій як «цікавість», «здивування», «огидність», «сором», то їх колірні профілі далеко не такі однозначні і психологічно зрозумілі. Складається враження, що випробувані сильно утруднялися щодо їх кольорових профілів.

Подібний висновок підтверджується результатами експериментального дослідження інтелектуальних емоцій, проведеного А. І. Берзніцкас (1980). Якщо кольорові профілі емоції радості в обох авторів практично збігаються, то «здивування» має різний колірний код.

Можливе пояснення подібного факту виходить з того, що емоції інтересу, здивування, огиди та сорому мають складнішу структуру і багато в чому відчувають на собі вплив індивідуальності.

Особливо слід зупинитись на кольоровому вираженні емоції гніву. Ця емоція була позначена випробуваними за допомогою червоного та чорного. Складається враження, що інші кольори (з 8-ми) зовсім не значимі для гніву. Явна «неоднорідність» червоного та чорного не дозволяє включити «гнів» у перший список «простих» у колірному вираженні емоцій. Колірний профіль «гніву» найбільш наочно демонструє не зведення значення кольорового поєднання до «суми» значень окремо взятих кольорів. Ні червоний, ні чорний окремо висловити «гнів» не можуть. У дусі архаїчної колірної символіки цих кольорів, можна сказати, що чорний «надає» червоному зловісний

характер, а червоний – чорному активності, якої тому бракує («пробуджує» його), що дозволяє охарактеризувати дане колірне поєднання, як «злу, руйнівну активність».

Одним з найважливіших для проблеми «колір-емоції» є питання про те, як впливають тон, світлота і насиченість на формування емоції. Сьогодні практично немає досліджень на цю тематику. Хіба що в дослідженні Ю. А. Полуянова проявився зв'язок між «світлотою» кольору і ставленням: «Радісна» аплікація дітей була складена з, переважно, світлих відтінків, а «сумна» – з темних». В іншому, ні тон, ні поєднання кольорів, ні насиченість кольору для дітей не були значущі.

В. С. Мухіна (1981) також вказує на важливість світлотної характеристики для емоційної оцінки кольору дітьми 3-4-річного віку.

Під світлотою в кольорознавстві розуміється ступінь відмінності кольору від чорного кольору. Чим далі колір знаходиться від чорного, тим він світліший, і навпаки. У психологічному плані світлоту кольору можна охарактеризувати як «міру впливу» чорного цей колір. Ми вже знайомі із символічними значеннями чорного кольору, тому неважко здогадатися, яким є його внесок у емоційний зміст інших кольорів, якщо вони змішані з ним.

Зміна кольору за насиченістю, не змінюючи знака емоції, що виражається ним, позначається на силі створюваного ним емоційного враження. Менш насичений, розбавлений колір втрачає у своїй виразності, його емоційний зміст «розчиняється».

Нагромаджений колірною психологією фактичний матеріал дозволяє дійти висновку, що колірний тон відбиває **психофізіологічну спрямованість** емоційного впливу кольору на людину. За даними Ч. Осгуда червоний, як найактивніший у психофізіологічному та психологічному планах колір, виражає всі активні емоційні переживання людини, без урахування їх знака (валентності), як, наприклад, «радість» та «гнів». Синій – колір, що має гальмуючий вплив на ЦНС та ВНС людини, виражає емоційні переживання протилежної, пасивної спрямованості: від спокійного споглядання до «всесвітньої смутку» за словами Гете.

Як приклад, спробуємо, ґрунтуючись на цих відповідностях, визначити емоційне значення таких кольорів як рожевий та світло-синій.

Рожевий можна описати як світлий, малонасичений червоний колір. Емоційними значеннями рожевого, вважатимуться активні, позитивні, поверхневі переживання типу легкої радості, підвищеного настрою, почуття безтурботності тощо. Можливо, завдяки цим значенням рожевого, виникла приказка, «дивитися на світ крізь рожеві окуляри».

Світло-синій – синій, світлий, малонасичений. Емоційні параметри – пасивний, позитивний, слабкий. Бути, по-справжньому, «веселим», «радісним» блакитному заважає його пасивність. Він висловлює почуття доброзичливого нейтралітету, легко переходить у байдужість.

Взаємозв'язок емоцій та кольору є закономірним, зумовленим, з одного боку, психофізичними характеристиками кольору, а з іншого – психофізіологічною організацією людини. З цього з необхідністю випливає, що певні форми ставлення до кольору в людини несуть інформацію про її індивідуальні та типологічні якості – темперамент, характер і особистість.

Колір і характер

Велика різноманітність психологічних теорій та підходів значно утруднює вивчення впливу кольорів на характер. Тому доцільно говорити про характер дуже загально (як про позначення стійких поведінкових проявів і внутрішніх умов їх виникнення).

Найперша категорія психології, на яку потрібно звернути увагу в даному контексті – це, введене К. Юнгом, поняття «екстраверсії-інтроверсії».

За даними Айзенка (1941) люди, які віддають перевагу яскравим кольорам, є більш активними у поведінкових аспектах (екстравертованими), ніж ті, хто віддає перевагу темним відтінкам.

Дослідження Л. П. Урванцева (1981) показує, що екстраверти називають «чіпляючими» 2/3 кольорів, а «нейтральними» – 1/3. Кількість кольорів, яким віддають перевагу інтроверти в два рази менша, ніж у екстравертів. Екстраверти частіше вибирають відтінки червоного та жовтого та рідше – синього та зеленого. У інтровертів Л. П. Урванцев наголошує на протилежній тенденції. Найбільш симпатичними кольорами для інтравертів, за результатами дослідження Базими, виявилися фіолетовий та чорний кольори.

Це дослідження показало, ще одну тенденцію: особливе місце фіолетового кольору – його вибір перебував у прямій залежності від рівня нейротизму (занепокоєння, збудливість, тривожність і невпевненість у собі) піддослідних.

Однак, потрібно вказати, що чим ближче людина до «середніх» показників особистісних рис, тим менш виражені залежності характеру та кольорові вподобання.

Ставлення до кольору у процесі мислення

Колір має вплив не лише на емоції та характер людини, а й на пізнавальні процеси, і насамперед – мислення. Мова не про інформаційну, а про енергетичну сторону впливу кольору, і тим самим, не про зміст розумового процесу, а про його динамічні, енергетичні характеристики.

З цієї точки зору, мислення це на просто ланцюжок асоціацій-суджень-висновків, що закінчується у разі знаходження рішення, а певний вид психічного напруження, що має різну наповненість та інтенсивність. В тому числі на нього має вплив і кольоровий фон.

Емпіричні спостереження показують, що в різних колірних середовищах, людині «думається» по-різному: колірна дія може або перешкоджати, або сприяти вирішенню завдання.

Г. Фрілінг та К. Ауер (1973) не рекомендують оформлювати темними, «холодними» тонами ті приміщення, в яких люди займаються розумовою працею – шкільні класи,

студентські аудиторії, наукові відділи, лабораторії тощо. Подібні кольори викликають гальмування та знижують ефективність розумової діяльності. Це стосується не лише стін, стелі чи підлоги, але й меблів. Навпаки, кольори «активної сторони» покращують розумову діяльність, підвищують її продуктивність. В уявленнях випробуваних успішне рішення завдання асоціюється з яскравими, світлими відтінками.

Дослідження відповідностей «інтелектуальних емоцій» та кольорів показало, що «здогад», «здивування», «впевненість» ввідповідають червоному та жовтому, а «сумнів» і «засмучення» – сірому, коричневому, чорному і темно-синьому.

Якщо людина передчуває провал задачі, немодливість її вирішення, то це відображається і при виборі кольорових симпатій. І навпаки, якщо у людини раптом починає йти на лад справа, яка до цього не виходила, то і вибраний колір зміниться.

У зв’язку з цим цікавим є питання про зв’язок між ставленням до кольору та інтелектуальним рівнем людини. Як показують результати досліджень, для осіб з нижчим освітнім індексом, менш культурних, характерною є перевага фіолетового кольору. Випробувані, які страждають на олігофренію, відчувають підвищений інтерес до яскравих кольорів, їх «улюблене» поєднання – червоний і фіолетовий. При інтерпретації подібних результатів зазвичай посилаються на незначний рівень інтелектуального контролю емоцій, домінування афекту над інтелектом.

Тож превага синьо-зелених відтінків може свідчити про більш якісний контроль афектів, і рівень інтелектуального розвитку

ТЕМА 6
Ставлення до кольору при психічних захворюваннях

Ставлення до кольору при психічних захворюваннях

Про психіатричні установи, нерідко кажуть – «жовтий дім». В. Кандинський бачить в «охолодженому» жовтому «барвистий вираз безумства», причому, як заведено виражатися в побуті, «не тихого божевілля», а яскравого безумства, сліпого сказу. Треба визнати, що це не просто дотепна метафора, адже жовтий колір при низці психічних хвороб займає особливе місце. Але все-таки безумство не має одного кольору. Точніше, різні форми божевілля мають свій колір.

Одним із найважчих і найпоширеніших психічних захворювань є шизофренія. Про шизофренію ми більше не знаємо, аніж знаємо. Більшість сучасних психіатрів схиляються до того, що шизофренія є не одним цілісним захворюванням, а скоріше групою захворювань, що мають певну подібність у клінічній картині, що й дозволяє їх класифікувати як шизофренію. Психопатологічним ядром шизофренії визнається дискорданність (розщеплення) психічних функцій – неузгодженість та дисгармонійність мислення, емоцій, моторики тощо («шизо» – «розщеплення», «френ» – «розум»; пер. з грецької).

Серед форм шизофренії розрізняють просту, гебефренічну, кататонічну та параноїдну, виділені класиками психіатрії. Нині до них додають циркулярну, іпохондричну, неврозоподібну тощо.

Шизофренія

Перші дані про сприйняття та ставлення до кольору у хворих на шизофренію були отримані психіатрами при спостереженнях за колірною гамою одягу хворих, а також їх художньої продукції.

Кольори одягу хворих справляли враження або чогось безглуздого, неадекватного і химерного (нерідко, завдяки жовтому кольору), або – монотонності та маловиразності. Аналогічні два варіанти колірної гами спостерігалися й у малюнках хворих, що було розцінено рядом психіатрів як свідчення відсутності будь-якої специфіки щодо кольору, притаманної всім хворимм на шизофренію.

Довільність та неадекватність використання фарб у малюнку, ось, мабуть, те, що визнавалося загальним для всіх хворих на шизофренію.

J. Bobon (1957) виділив дві ознаки неадекватності палітри малюнків хворих на шизофренію: фарби в малюнках не відповідають реальній дійсності та світлотіні розподілені нереалістично. Також можуть спостерігатися як «вибухи яскравості», так і монотонне, тьмяне забарвлення, або повна відмова від використання фарб у малюнку.

Згідно з P. Hartwich (1971), який ретельно заміряв площу, зайняту в малюнку тією чи іншою фарбою, хворі воліли використовувати при малюванні фіолетову, жовту та білу фарби.

Подібні результати вказують на те, що взаємозв'язки між шизофренією та ставленням хворого до кольору мають багаторівневий характер. У цілому, для шизофренії характерне неадекватне ставлення до кольору, але конкретна форма цієї неадекватності визначається клінічною картиною хвороби.

Більшість дослідників пов'язує кольори, якими користуються хворі з емоційними розладами, що переважають у їхній клініці на момент обстеження. Наприклад, у монографії Болдирєвої, присвяченій малюнкам дітей, хворих на шизофренію, наводиться випадок з хлопчиком 6 років, що малює чорним кольором звалища і смітники в період депресивного стану. При зміні депресії манією хлопчик почав малювати квітучу землю, зображуючи її червоним кольором.

Колір у малюнках хворих відбиває як емоційну патологію при шизофренії, так і тематику бредовиих і галюцинаторних переживань, виступаючи їх символом чи знаком.

Головну роль, при цьому, відіграють ті самі три «основні» кольори, що становлять «колірний архетип» людини – білий, чорний і червоний.

Переважання в малюнку того чи іншого кольору залежить від змісту психопатологічної продукції і ставлення до неї самого хворого.

Так, переважання в малюнках хворого чорного кольору вказує на страхітливі галюцинаторні та бредові переживання. Чорні образи символізують для нього зло, насильство, небезпеку, смерть, хворобу тощо.

Червоний також, нерідко, пов'язаний з галюцинаціями та мареннями. Наприклад, в малюнках хворого спостерігався символічний зв'язок між червоним кольором і бредовими ідеями впливу електричним струмом. С. А. Болдирєва вказує на те, що діти, які страждають на шизофренію, часто використовують для відображення своїх галюцинаторних образів червону фарбу, особливо, якщо галюцинації супроводжуються психомоторним збудженням.

Використання білого, в тому числі, і навмисне не зафарбовування великих областей білого аркуша паперу найчастіше відзначається у хворих, марення та галюцинації яких носять переважно релігійний характер, схильних до побудови метафізичних систем, і таких що захоплюються нетрадиційними філософськими та психологічними вченнями.

Можна припустити, що кольоровість малюнка хворого на шизофренію може бути індикатором наявності продуктивної симптоматики – марення, галюцинацій і т.д. Тоді як відсутність інтересу до кольору, потім вказує С. А. Болдирєва, свідчить про злоякісний перебіг хворобливого процесу, що характеризується негативною симптоматикою або випаданням певних психічних функцій.

Кольоровий зір хворих на шизофренію

Важливо розуміти, що хворобливий процес впливає і на сам зоровий аналізатор – око. Дослідники виділяють скарги трьох типів:

- «я не розрізняю кольори, вони всі однакові»;

- «я не виношу кольори, вони мене дратують»;
- змішаний тип скарг.

Виділяють три варіанти патології кольорового зору:

- гіпостезічний (ослаблення реакцій на колірні стимули),
- гіперстезичний (посилення) з кольоровими обманами,
- змішаний варіант.

В цілому, тип патології кольоровідчуття пов'язаний з давністю захворювання, типом перебігу і характером психотичних нападів.

Гіперстезія найчастіше спостерігається у хворих на початкових стадіях захворювання, коли сам початок хвороби характеризується як гострий.

Гіпостезія більш характерна для пацієнтів з безперервно-прогредієнтним типом перебігу, які довго хворіють.

Також є таке явище «колірні обмани», тобто неправильне визначення колірного тону: червоний колір може називатися синім, а синій – жовтим.

Гіпостезія пов'язана з симптомами дереалізації (все навколо якесь «несправжнє», нереальне, «як уві сні» і т.д.)

Кольорові вподобання (симпатії)

«Приємними» кольорами хворі на шизофренію найчастіше називають блакитний, червоний, зелений, а також – чорний і сірий. Жовтий і коричневий оцінюються таким чином дуже рідко. У 39% випадків всі кольори «скопом» оцінюються як «приємні».

У розряд «найнеприємніших» найчастіше потрапляють ті ж чорний і сірий, що можна розцінювати як прояв емоційної амбівалентності, що характерна для хворих на шизофренію.

Класифікація кольорів за емоційним навантаенням показала, що поряд із загальноприйнятою оцінкою «веселий» таких кольорів як червоний, блакитний, помаранчевий і зелений, хворі нерідко, відносять до цієї групи сірий, чорний і коричневий.

Що стосується вибору «похмурих» кольорів, то у 30% хворі взагалі відмовляються це робити (феномен кольорової відмови), мотивуючи тим, що вони – «усі веселі» або «нейтральні». В інших випадках «похмурими» частіше оцінюються сірий, чорний і коричневий. До «нейтральних» відносять темно-оранжевий, темно-синій, бежевий, червоний і зелений.

Маніакально-депресивний психоз (біполярний розлад)

Багатьма дослідниками повідомляється про наявність залежності між ставленням до кольору та емоційними розладами у хворих на МДП.

J. E. Mever (1974) наводить цікавий випадок: перебуваючи у маніакальному стані, пацієнтка використовувала у своїх малюнках яскраві, світлі тони; загалом, палітра малюнків була дуже строкатою. При переході в депресивну фазу, вона або взагалі

відмовлялася від використання кольору, або малювала лише темними та похмурими фарбами.

При вивченні колірних симпатій хворих на МДП, нерідко, спостерігаються «парадоксальні», на перший погляд, результати. Наприклад: на висоті депресії хворі віддають перевагу жовтому кольору, а в маніакальному стані частіше віддають перевагу темним і тьмяним тонам. Є думка, що в цьому випадку працює «компенсаторний» механізм.

А. М. Еткінд (1984) обстежив хворих на депресію за допомогою колірного тесту відносин (ЦТО). Хворим пропонувалося співвіднести з кольорами ряд понять: «мій настрій», «моє я», «дім», «сім'я» та ін.). Згідно з отриманих результатів, 47% хворих на депресію ототожнили свій настрій з чорним кольором (у контрольній групі здорових людей – 0%), самих себе хворі найчастіше порівнювали із зеленим (29%) та сірим (18%) кольорами. У процесі лікування колірні асоціації дещо покращилися, але тільки щодо понять «моє сьогодення» та «моє майбутнє». Колірний код минулого (зазвичай негативний) не змінювався.

Епілепсія

При епілепсії також можна спостерігати низку цікавих взаємозв'язків між ставленням до кольору та клінікою захворювання.

Згідно з багатьма дослідниками, в худдожній продукції хворих на епілепсію переважає червоний колір. Також вони вказують на те, що в зоровій аурі хворих на епілепсію найчастіше присутній червоний колір.

При дисфорії для хворих на епілепсію знижується «приємність» всіх кольорів, особливо це стосується тонів, що відносяться до крайніх ділянок спектру. Також у хворих з дисфорією (гнівливих, роздратованих, невмотивовано злісних) найбільший поріг чутливості відзначається до зеленого кольору, а найменший – до червоного.

Деякі дослідження підтверджують, що за 2-3 дні до епілептичного нападу у хворих змінюється відношення до червоного та зеленого кольорів. Хворі починають оцінювати ці кольори, особливо зелений, як «дуже неприємні». Характер ставлення до зеленого кольору можна розглядати як патогномонічну ознаку і при діаностиці епілептоїдної акцентуації та психопатії.

При важких формах епілепсії зі швидким наростанням інтелектуального та емоційного дефекту, що закінчуються епілептичним недоумством, також відзначається вихолощування емоційного змісту кольорів, внаслідок чого колір стає лише безумовним подразником для хворого.

Неврози

Для неврозів характерні «негативні колірні відповіді», а їхня кількість прямо пропорційна тяжкості неврозу.

На стадії загострення неврозу хворі найчастіше вибирають темні тони. Причому це відбувається незалежно від форми неврозу. Навпаки, у стадії ремісії наростають розбіжності у кольорограмах хворих, які належать до різних невротичних форм.

Хворі на неврастенію воліють для оцінки свого поточного стану вибирати темно-червоні відтінки, а пацієнти з неврозом нав'язливих станів (психастенія) – темні синьо-зелені.

Для колірної діагностики форми неврозу слід звертати увагу і на кольори, що відкидаються хворими. При істеричному неврозі спостерігають відкидання червоного та фіолетового кольору, особливо коли невротичні розлади пов'язані із сексуальним життям пацієнта.

Своєрідний «страх» яскравих, інтенсивних кольорів при неврозах, мабуть, відбиває придушення і витіснення суб'єктивно небажаних їм афектів. Особливо це характерно для хворих на психастенію. Відкидання червоного та жовтого кольорів особами з пограничними нервово-психічними розладами свідчить про наявність у них суїцидальних тенденцій.

Алкоголізм

Особливістю осіб, які зловживають алкоголем, за даними В. В. Щетинського та С. М. Польшина (1990) є виражене негативне ставлення до синього кольору. Найбільш приємними кольорами (для жінок) є фіолетовий та червоний. Байдуже або негативне ставлення існує до зеленого кольору.

При обстеженні чоловіків, хворих на алкоголізм, з різними формами суїцидальної поведінки, виявлено, що перевага яскравих і світлих кольорів характернаа для хворих на алкоголізм, чиї суїцидальні спроби були імпульсивними, були безпосередньою відповіддю на психотравмувальну ситуацію або мали демонстративний характер. При алкогольній депресії ознакою наявності суїцидальних тенденцій є відкидання червоного кольору.

ТЕМА 7

Кольорова психодіагностика (Кольоровий тест М. Люшера, тест кольорових пірамід, кольровий тест відношень, методика кольорових порогів)

Кольровий тест Макса Люшера

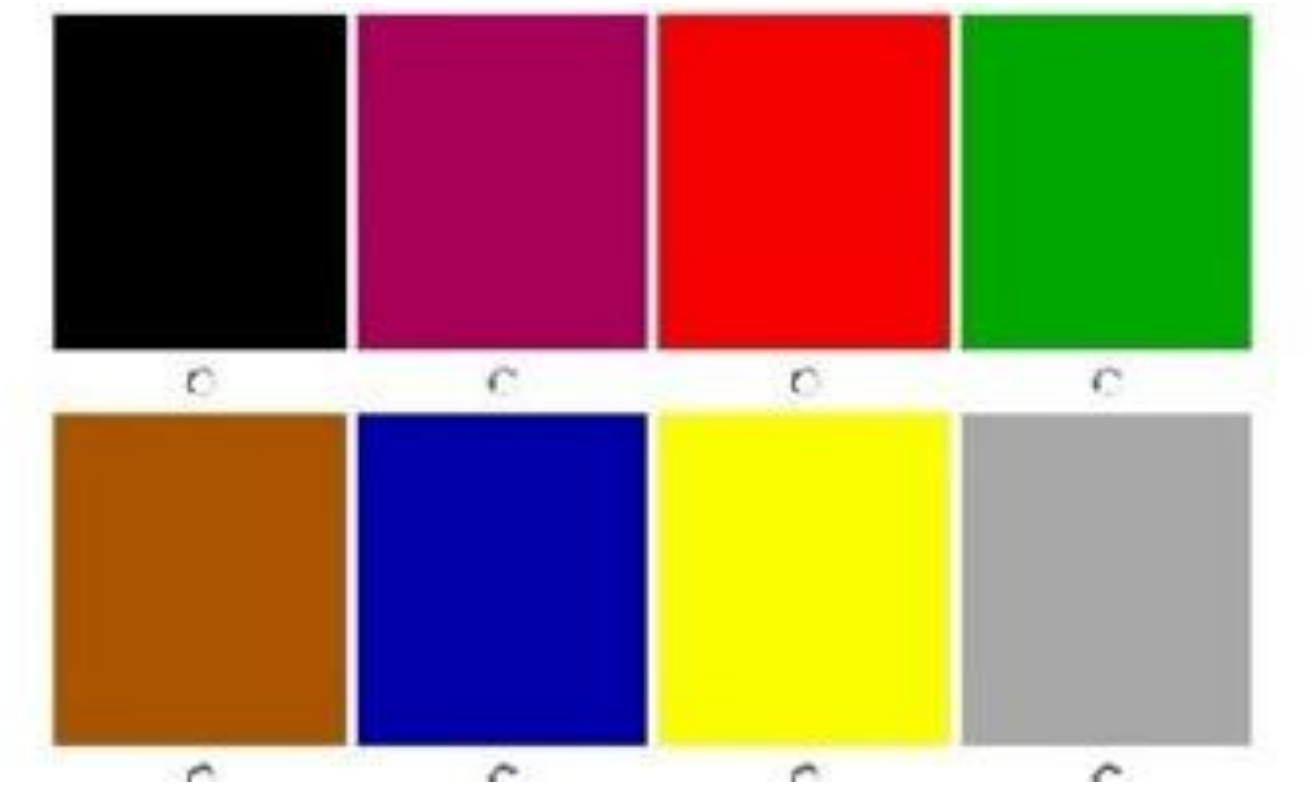

Рис. 24. Картки з Тесту М. Люшера (спрощений варіант)

Тест Люшера (Рис. 24)заснований на припущенні про те, що вибір кольору відображає нерідко спрямованість досліджуваного на певну діяльність, настрій, функціональний стан і найбільш стійкі риси особистості.

Дана методика може бути використана:

- при дослідженні рівня комфортності дитину вдома, в садочку, в школі;
- при виявленні емоційних установок дошкільнят по відношенню до майбутнього
- шкільного навчання;
- при діагностиці ситуації в сім'ї;
- для виявлення відносин дитини до школи в період адаптації;
- для виявлення осіб, схильних до депресивних станів і афектних реакцій.

Процедура. Психолог змішує кольорові картки і викладає колірною поверхнею наверх.

Інструкція. Досліджуваному треба обрати з восьми кольорів той, який найбільше подобається. При цьому потрібно пояснити, що він повинен вибрати колір не намагаючись співвіднести його з улюбленим кольором в одязі, кольором очей і т. д.

Картку з вибраним кольором слід відкласти в сторону, перевернувши кольоровою стороною вниз. Потім треба обрати з решти семи кольорів найбільш приємний. Обрану картку слід покласти кольоровою стороною вниз праворуч від першої. І так до кінця.

Потім психолог переписує номери карток в розкладеному порядку.

Через 2-3 хв. знову процедуру слід повторити. При цьому варто пояснити, що досліджуваний не повинен згадувати порядок розкладки у першому виборі і свідомо змінювати попередній порядок. Він повинен вибирати кольори, як ніби вперше.

Перший вибір в тесті Люшера характеризує бажаний стан, другий – дійсний.

Інтерпритація. Результати численних досліджень підтверджують той факт, що діти сприймають кольори інакше, ніж дорослі, статистичні розподіли колірних виборів дітей значно відрізняються від таких у дорослих (Г. Клар, 1976). Отже, необхідно говорити, що інтерпретаційні таблиці в тому вигляді, в якому вони приводяться в численних посібниках з використання тесту Люшера, не можуть бути застосовані для оцінки емоційно-особистісної сфери дитини. У той же час сам вибір кольору у окремої дитини в значній мірі постійний доти, поки чітко не змінюються характеристики особистості. З віковими змінами вибір кольору у дітей все більше уподібнюється вибору дорослого.

На даний момент не існує яких-небудь значних досліджень з використання тесту Люшера з дітьми у віці до 7-8 років, не отримані статистично виправдані вибірки за перевагою тих чи інших виборів кольорів дітьми залежно від тих чи інших факторів. Аналогічно до колірних виборів в дитячому віці не можуть бути застосовні навіть деякі кількісні оцінки, які розроблені до теперішнього часу для дорослих (показник сумарного відхилення, «вегетативний коефіцієнт» і т. п). Точно так само для дітей «не підходять» навіть такі якісні характеристики як «робоча група», «актуальні проблеми особистості», напруженість внутрішньоособистісних конфліктів, тривоги і компенсації.

У той же час, виходячи з основного постулату М. Люшера, на якому ґрунтується сам тест, про постійне, незалежне від досліджуваного (в даному випадку дитини) значення кольорів, ми вважаємо можливим використовувати для дітей загальні символічні значення окремих кольорів, їх особистісні характеристики, отримані за допомогою шкал особистісного диференціала (Еткінд, 1983; Тимофєєв, Філімоненко, 1990, Керівництво по використанню восьмиколірного тесту Люшера, 1996).

Характеристика кольорів (по Максу Люшеру) включає в себе 4 основних і 4 додаткових кольори.

Основні:

№ 1 – синій. Символізує спокій, стан спокою, потребу у відпочинку, емоційну стабільність і задоволеність, душевну прихильність, гармонію. Особистісні характеристики кольору: чесність, справедливість, незворушність, доброта і сумлінність.

№ 2 – зелений. Символізує вольове зусилля, напругу і наполегливість, високий рівень домагань і самовпевненість, прагнення до самовираження, успіху і влади, діловитість, наполегливість і завзятість у досягненні цілей, упертість, енергійний захист своїх позицій. Самостійність, незворушність, черствість.

№ 3 – червоний. Символізує силу волі, активність, що доходить в ряді випадків до агресивності, прагнення до успіху через боротьбу, наступальність і владність, потребу діяти і витрачати сили, лідерство та ініціативність, збудженість. Особистісні характеристики: чуйність, рішучість, енергійність, напруженість, дружелюбність, впевненість товариськість, дратівливість, привабливість, діяльність.

№ 4 – жовтий. Символізує активність, прагнення до спілкування і сприйнятливість до всього нового, оптимізм, радість і веселість, розслабленість і розкутість, оригінальність і прагнення до розширення своїх можливостей. До особистісних характеристик відносяться: балакучість, природність, відкритість, товариськість, енергійність.

Додаткові:

№ 5 – фіолетовий. Символічне значення: вразливість, емоційна виразність, чутливість, інтуїтивне розуміння, зачарованість і мрійливість, захоплення і фантазії. Особистісні характеристики: несправедливість, нещирість, егоїстичність, самостійність.

№ 6 – коричневий. Уособлює комфорт тілесних відчуттів, прагнення до затишку і спокою, фізичну легкість і сенсорну задоволеність. Для коричневого кольору були отримані такі особистісні характеристики, як поступливість, залежність, спокій, сумлінність і розслабленість.

№ 7 – чорний. Символізує в першу чергу заперечення, закінчення чого-небудь і відмову, зречення і неприйняття, протест проти чого – або кого-небудь. У граничній формі символізує небуття. Особистісні характеристики чорного кольору: непривабливість, мовчазність і замкнутість, упертість, егоїстичність, незалежність, ворожість.

№ 0 – сірий. Символізує нейтральність і “безбарвність”, неучасть, соціальну відгородженість, свободу від зобов’язань, неврівноваженість, млявість і розслабленість, невпевненість, несамостійність і пасивність.

М. Люшер дав приблизну характеристику обраних позицій:

- **1-а** позиція відображає засоби досягнення мети (наприклад, вибір синього кольору говорить про намір діяти спокійно, без зайвої напруги);
- **2-а** позиція показує мету, до якої прагне досліджуваний;
- **3-а і 4-а** позиції характеризують перевагу кольору і відображають відчуття досліджуваним істинної ситуації**,** в якій він знаходиться, або ж образ дій, який йому підказує ситуація;

- **5-а і 6-а** позиції характеризують байдужність до кольору, нейтральне до нього ставлення**.** Вони ніби свідчать, що досліджуваний не зв'язує свій стан, настрій, мотиви з даними кольорами. Однак у певній ситуації ця позиція може містити резервне трактування кольору, наприклад, синій колір (колір спокою) відкладається тимчасово як невідповідний у даній ситуації;
- **7-а і 8-а** позиції характеризують негативне ставлення до кольору, прагнення придушити будь-яку потребу, мотив, настрій.

Розглядається **взаємне положення основних кольорів.** Коли, наприклад, № 1 і 2 **(синій і зелений)** знаходяться поруч (утворюючи функціональну групу), підкреслюється їхня загальна риса – суб'єктивна спрямованість «всередину». Спільне положення кольорів № 2 і 3 (**зеленого і червоного)** вказує на автономність**,** самостійність у прийнятті рішень, ініціативність. Поєднання кольорів № 3 і 4 **(червоного і жовтого)** підкреслює спрямованість «зовні». Поєднання кольорів № 1 і 4 **(синього і жовтого)** підсилює уявлення залежності досліджуваних від середовища. При поєднанні кольорів № 1 і 3 (**синього і червоного)** в одній функціональній групі підкреслюється сприятливий баланс залежності від середовища і суб'єктивної спрямованості (синій колір) і автономності, спрямованості «зовні» (червоний колір). Поєднання **зеленого і жовтого кольорів (№ 2 і 4) розглядається як протиставлення суб'єктивного прагнення «всередину», автономності, упертості прагненню «зовні»**.

Основні кольори, на думку Макса Люшера, символізують наступні **психологічні потреби:**

№ 1 (синій) – потреба в задоволенні, спокої, стійкої позитивної прихильності;

№ 2 (зелений) – потреба в самоствердженні;

№ 3 (червоний) – потреба активно діяти і досягати успіху;

№ 4 (жовтий) – потреба в перспективі, надіях на краще, мріях.

Якщо основні кольори знаходяться в 1-5 позиціях, вважається, що ці потреби певною мірою задовольняються, сприймаються як такі, що задовольняються; якщо вони в 6-8 позиціях, має місце який-небудь конфлікт, тривожність, незадоволеність через несприятливі обставини.

Той **колір, який відхиляється досліджуваним може розглядатися як джерело стресу.** Наприклад, якщо відхиляється синій колір означає незадоволеність відсутністю спокою, прихильності.

Все ж проходити тест М. Люшера простіше в електронному варіанті. Наразі існує чимало інтернет-ресурсів, що дозволяють це зробити.

Тест кольорових пірамід

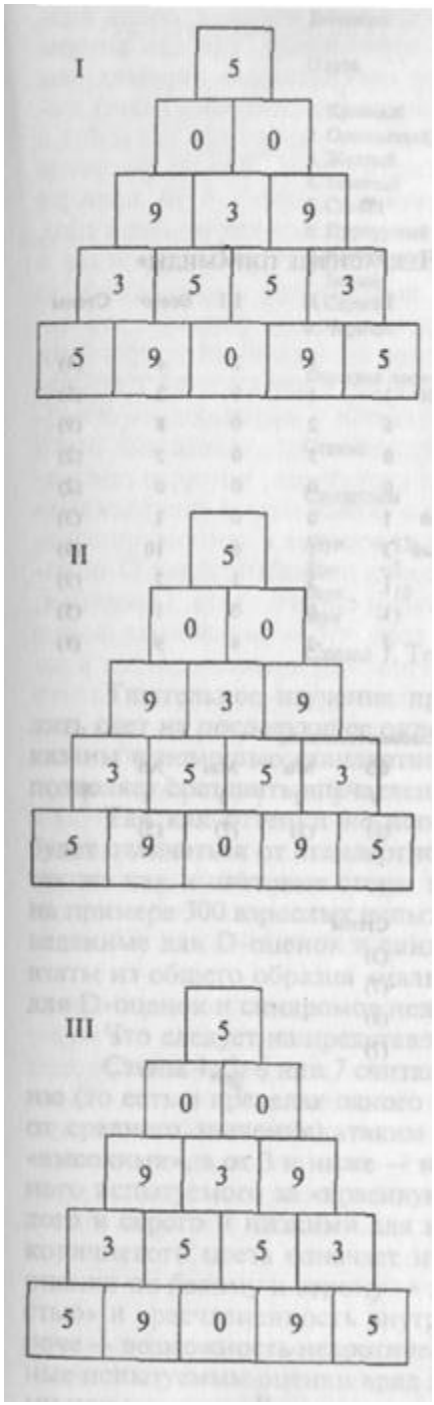

Рисунок 25
Тест кольорових пірамід

Тест кольорових пірамід (Рис. 25) – Проективна методика дослідження особистості, заснована на суб'єктивному перевагу колірних стимулів.

Опубліковано Р. Хайссом і Г. Хілтманом в 1950 році, які розробили його на основі ідеї та первинних даних Макса Пфістера .

Стимульний матеріал тесту кольорових пірамід (ТЦП) складається з 24 стандартних різнокольорових квадратів, вирізаних з паперу, сторона яких дорівнює 25 мм.

Процедура. Обстежуваний отримує схему-протокол піраміди, що складається з 15 порожніх квадратів (один – вершина, п’ять – на підставі піраміди). Пропонується обклеїти піраміду кольоровими квадратами у довільному порядку. Час роботи не обмежується. Після завершення першої піраміди складаються друга та третя. Іноді просять виконати піраміду з найбільш неприємних для обстежуваного кольорових квадратів.

При оцінці отриманих результатів беруться до уваги:

1) частота вибору різних кольорів (основних, без урахування відтінків), причому окремим кольорам приписується певне психологічне значення;

2) «формула процесу», яка вказує на кількість невикористаних кольорів і використаних в одній, двох, трьох пірамідах, на цій підставі робиться висновок про широту сфери чутливості;

3) «форма» піраміди, що характеризує спосіб обклеювання її кольоровими квадратами, наприклад так званий «килим» – форма невпорядкована, що не враховує конфігурацію піраміди.

Дані про кольори та послідовність їх вибору видаються авторам суттєвими для оцінки емоційної сфери особистості, а форма піраміди пов’язується з особливостями інтелекту.

Питання про валідність і надійність тесту залишається відкритим. ТЦП можна використовувати для групового обстеження.

Інтерпретація.

Психологічне значення кольорів

Червоний колір пов'язаний з великим потенціалом емоційного збудження та імпульсивністю. Особи, які демонструють підвищений вибір червоного кольору, характеризуються імпульсивними реакціями типу екстраверсії. При низьких рівнях вибору червоного кольору особи надто контролюють свої емоції.

Помаранчевий колір пов'язаний із проявом почуттів. Високі результати свідчать про наявність емоційних потреб, пов'язаних із зовнішньою експресією. Низькі результати говорять про репресію емоції.

Жовтий пов'язаний із спокійним розряджанням емоції. Високі результати свідчать про її адекватне вираження. Низькі результати можна інтерпретувати як нездатність до експресії почуттів адекватно певним суспільним умовам.

Зелений колір вказує на адекватну інтерналізацію емоційного досвіду. Високі результати свідчать про велику залежність від зовнішніх та внутрішніх емоційних подразників. Низькі результати свідчать про труднощі у встановленні відносини між людьми.

Синій колір пов'язаний із перевіркою власних почуттів. Високі результати показують надмірне стримування чи витіснення емоції. Низькі результати говорять про відсутність внутрішньої перевірки почуттів.

Фіолетовий колір показує рівень напруженості і занепокоєння, щодо різного роду емоційних конфліктів. Високі результати відзначають високий рівень психологічного пристосування даної людини. Низькі – навпаки.

Коричневий колір пов'язаний з приземленістю людини і її життєвою орієнтацією. Високі результати вказують на проактивну, але неефективну діяльність. Низькі результати свідчать про низький рівень життєвої енергії.

Білий колір пов'язаний з відкритістю до різних подразників, зовнішніх та внутрішніх. Високі результати говорять про рівень контакту з дійсністю: чим більше білого кольору, тим більше людина відірвана від реальності.

Сірий колір усі вважають нейтралізуючим, що вказує на витіснення почуттів та емоцій. Високі результати свідчать про невротичні риси.

Чорний колір вважають показником емоційної загальмованості. Високі результати вказують на наявність депресивних тенденцій, низькі результати – відсутність блокування почуттів.

Аналіз синдромів

Синдроми – це кольори, які однаково впливають на особистість. У цьому методі розрізняють наступні синдроми:

− Нормальний – (червоний, зелений та синій) інформує дослідника про стабільність та емоційну зрілість опитуваної особи.

− Занепокоєння – (червоний, помаранчевий та жовтий) свідчить про занепокоєння та неефективну емоційну активність.

− Інстинктивний – (зелений, жовтий та коричневий) вказує рівень емоційної енергії даної людини.

− Ахроматичний – (сірий, чорний та білий) типовий для людей невротичних та психологічно неадаптованих.

Аналіз секвенції

Секвенція має на меті отримати інформацію про тенденції людини до відкидання або вибору певних кольорів, вказує ширину психічного простору людини, а також емоційну стабільність чи лабільність.

Автори виділили чотири роди секвенцій:

- Сума постійна – вказує кількість кольорів, обраних у трьох пірамідах.
- Сума мінімальних змін – вказує кількість кольорів, обраних у двох пірамідах.
- Сума максимальних змін – вказує кількість кольорів, обраних в одній піраміді.
- Сума відкинутих квадратів – вказує кількість кольорів, які були відкинуті у всіх пірамідах.

Кількісна комбінація наведених вище секвенцій дозволила виділити дев’ять типів їх аналізів:

- Вибір лабільний широкий – характеризує особистість, яка відчуває емоційну невпевненість та нестійкість.
- Вибір лабільний середній – лабільність, чутлива в меншій мірі.
- Вибір лабільний обмежений – вказує особу з жорсткими способами емоційного реагування.
- Вибір широкий змінний – описує осіб, які добре психічно адаптовані.
- Вибір змінний середній – проявляється у осіб, адаптованих меншою мірою
- Вибір змінний обмежений психологічно лише в окремих областях.
- Вибір постійний широкий – характерний для емоційно незрілих людей.
- Вибір постійний середній – описує менший ступінь емоційної незрілості людей.
- Вибір постійний обмежений схематично.

Аналіз форми піраміди

Аналіз форми полягає в аналізі конфігурації окремих кольорів у піраміді.

Автори припустили, що структура кольорів відповідає структурі особистості та випливає із процесу розвитку особистості. Види розміщення кольорів у пірамідах є додатковим джерелом інформації.

Вирізняють такі види конфігурації пірамід:

• Чиста – підпорядкована одному кольору. Характерна для порівняно емоційно стабільних осіб.

• Невизначена – є кілька кольорів. З'являється в осіб із труднощами у пристосуванні.

• Надтріснута – багато кольорів. Необхідно інтерпретувати дуже обережно, оскільки вказує на відсутність інтеграції особистості (шизофреніки). Може також виникати у дітей.

• Монохромна – використовується лише один колір. Демонструє спробу фальшування результатів або розумову відсталість.

• Багатохромна – чітко розділені кольори. Може свідчити про твердий спосіб емоційної реакції.

• Симетрична – коли виступає деяка симетрія кольорів. Вказує на зрілу, добре пристосовану (адаптовану) особистість.

• Плащова – вкрита одним кольором. Говорить про сильний контроль над емоціями та застосування захистних механізмів.

• Ступінчаста – один колір утворює сходи. Є вказівником на наявність гострих невротичних характеристик у цієї особи.

У ході аналізу необхідно розглянути по черзі всі високі чи низькі результати в кольорах, а потім доповнити результат такими факторами, як секвенції, синдроми та форми піраміди. Можна доповнити цей результат докладним інтерв'ю, що стосується емоційних проблем даної особи, і лише тоді описати результати.

Кольоровий тест відношень Люшера-Еткінда (КТВ/ЦТО)

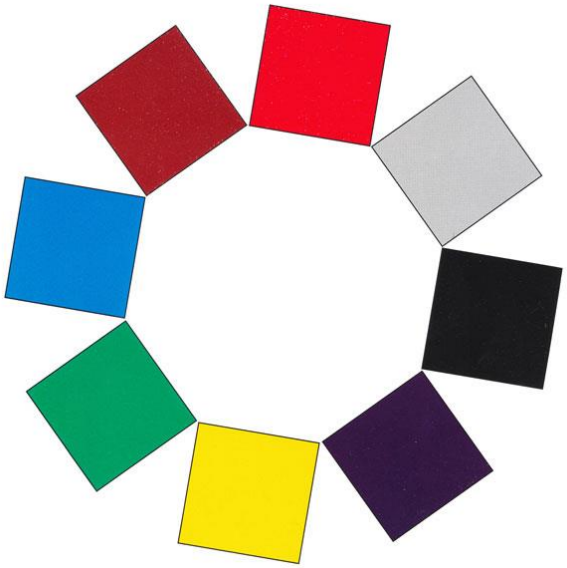

Рисунок 26. Кольоровий тест відношень А. Еткінда

Методичною основою цього тесту є колірно-асоціативний експеримент. Він базується на припущенні про те, що характеристики невербальних компонентів

ставлення до значимих інших і до самого себе віддзеркалюється в колірних асоціаціях щодо них.

КТВ як метод вивчення відносин, застосовується у роботі з дітьми, **починаючи з 4,5-5 років.**

Мета тесту: вивчення емоційних компонентів ставлення дитини до значимих їй людей і відображає як свідомий, так і частково неусвідомлюваний рівні.

Процедура**.** У попередній бесіді з дитиною психолог складає приблизний список осіб**,** що складають безпосереднє оточення дитини, а також значущих для неї людей. Конкретний зміст списку залежить від завдань дослідження, від особистості дитини і т. д. Наприклад, для дітей старшого дошкільного віку цей список може становити наступний набір: дідусь, бабуся, тітка, сусідка, брат, сестра, вихователька, нянечка, друг і т. п. Нерідко має сенс отримати додаткові відомості від самої дитини. Можна додати значимі події**.**

Потім психолог проводить бесіду з досліджуваним про його ставлення до визначених людей чи подій.

Інструкція. «Подивися, тут розташовані кольорові карточки. Зараз ти будеш підбирати карточку відповідно до тієї чи іншої людини, до її характеру». Далі має сенс з'ясувати, чи знає дитина, що таке характер і дати зрозуміти, що вона буде підбирати: «… колір, що підходить саме до людини, а не до її одягу і не той колір, який людина любить одягати. Давай спробуємо. Підбери колір до характеру твого друга … » (психолог називає ім'я дитини). Після вибору дитини, яким би він не був, психолог дає схвальну оцінку, зауважуючи при цьому, що *кожен колір може бути обраний стільки разів, скільки потрібно.*

Після цього обрана дитиною колірна картка кладеться на своє місце. Далі доцільно називати дитині значущі особи для колірного вибору в порядку зворотному значущості осіб для дитини, тобто найбільш значущі особи називаються останніми. В останню чергу дитину просять вибрати колір, що підходить до її власного характеру. Всі вибори, а також реакції дитини на процедуру вибору фіксуються.

Після завершення асоціативної процедури *кольорові картки накриваються білим аркушем паперу* і бажано на деякий час зайняти дитину яким-небудь стороннім цікавим заняттям. Тривалість подібного заняття не повинна перевищувати 5-7 хвилин.

Далі колірні картки відкриваються (вони повинні знаходитися в полі зору без відблисків від освітлювальних приладів і, бажано, при тому ж рівні освітлення) і кольори ранжуються дитиною в порядку переваги, починаючи від найбільш приємного**.**

Існує два варіанти проведення ранжування кольорових карток.

Варіант 1. «Подивися ще раз на ці кольорові картки, яка з них здається тобі найприємнішою? Вибери тільки одну». Після вибору дитини дана картка прибирається з поля зору дитини, а решту зсувають так, щоб знову утворити півколо. Вибір дитини

фіксується. Інструкція триває: «А тепер вибери найприємнішу з решти». Вибір дитини фіксуються. Процедура вибору повторюється до тих пір, поки дитина не зробить таким чином шість виборів і перед нею залишиться тільки дві картки. Тоді дитину просять вибрати «більш приємну з двох решти карток». Таким чином психолог отримує цифровий ряд, що характеризує кольороасоціативні переваги дитини від найбільш приємного до найменш приємного. Даний варіант вибору кольорів може бути використаний для дітей з підвищеною інертністю, труднощами перемикання на інший тип діяльності.

Варіант 2. «Подивися ще раз на ці кольорові картки, яка з них здається тобі найприємнішою? Вибери тільки одну». Після вибору дитини дана картка прибирається з поля зору дитини, а решту зсувають так, щоб знову утворити півколо. Процедура вибору повторюється до тих пір, поки дитина не зробить таким чином чотири вибори. «А тепер вибери з решти найбільш неприємний колір». Після вибору дитини дана картка прибирається з поля зору дитини, а решту зсуваються так, щоб знову утворити півколо. «А тепер знову вибери найбільш неприємний з решти». І так з усіма картками. Даний варіант вибору кольорів може використовуватися для дітей, яким з самого початку важко зробити той чи інший вибір. Такі діти часто кажуть: «Всі неприємні, немає приємних (хороших)» і протягом усього обстеження виявляють негативізм до процедури вибору

Інтерпретація. Методика Колірного тесту відносин (КТВ) вимагає присутності досліджуваного, так як важлива реакція дитини на гіпотези.

Характеристика кожного кольору, його емоційно-психологічне значення:

Синій	сумлінний, спокійний, дещо холодний
Зелений	самостійний, наполегливий, іноді впертий, напружений.
Червоний	доброзичливий, товариський, енергійний, впевнений, дратівливий
Жовтий	дуже активний, відкритий, товариський, веселий.
Фіолетовий	неспокійний, емоційно напружений, має потребу в душевному контакті.
Коричневий	залежний, чутливий, розслаблений.
Чорний	мовчазний, егоїстичний, ворожий.
Сірий	млявий, пасивний, невпевнений, байдужий.

Особистісні якості дітей, особливо дітей дошкільного віку, ще не сформовані в тій мірі, яку передбачають стійкі емоційно-особистісні значення для кваліфікації того чи іншого кольору. Тому повністю переносити ці характеристики (вони більше підходять для дорослих, ніж для дітей) на інтерпретацію дитячих виборів не є коректним.

Таке значення кольорів слід мати на увазі, але пріоритетним все ж таки має бути власне ранжування кольорів. Якщо з особою чи ситуацією асоціюються кольори, що займають перші місця, значить до даної особи, ситуації досліджуваний ставиться позитивно. І, навпаки, якщо з ними асоціюються кольори, що займають останні місця, досліджуваний ставиться до них негативно, відсторонено.

Крім того слід звертати увагу наскільки співпадає значення обраного кольору з вербальними характеристиками**,** які досліджуваний вказав на початку тесту. Виявляються дисонансні, суперечливі відносини: наприклад: «Мама – добра, лагідна, дбає», а колірна асоціація – фіолетовий колір.

Важливим є *показник сірого кольору***.** Цей колір традиційно розглядається як слабкий, пасивний, ізолюючий. Таким чином, він є як би межею, що відокремлює емоційно значуще, емоційно привабливе, активне від емоційно пасивного, неприємного. Отже, кольори і відповідно люди (поняття), що поміщаються перед сірим в індивідуальній розкладці можуть бути визначені, як такі, що входять до групи найбільш значущих (понять, людей), ніж особи (поняття), які дитина поміщає за сірим кольором.

Істотне діагностичне значення мають варіанти, при яких різні стимули співвідносяться з одним і тим же кольором. Це дозволяє зробити припущення про їх ідентифікацію (наприклад, аутоідентифікація дитини з одним із батьків).

Цікаві результати дає *аналіз того кольору, з яким дитина асоціює сама себе.* Чим менший ранг цього кольору в розкладці, тим вищою є впевненість дитини в собі, самоповага. *Збіг кольорів, з якими дитина асоціює себе і одного з батьків* (вихователем дитячого садка, педагогом класу), свідчить про наявність сильного зв’язку з ним.

Також слід звернути увагу на загальну насиченість міжособистісних відносин. Якщо дитина використовує 7-8 кольорів для асоціацій – її світ різноманітний і насичений.

Якщо 5-6 – її картина світу спрощена.

Якщо всього 4 і менше – дитина може мати ще більш спрощений світогляд або просто може виражати протест виконанню завдання.

Візуальний аперцептивний тест ’60 (ВАТ’60)

Назва «Візуальний аперцептивний тест ’60» Рафі Хана (Raft Khan) є модифікацією ТАТа . Фактично це малювальна техніка, в якій оцінюється виключно використання кольору. Увага приділяється патернам чи формальним аспектам малюнків та змісту, але інструкція має досить уривчастий характер і не систематична.

Матеріали та інструкція. Стимульний матеріал складається з 12 карток, що представляють собою зразки переплетених ліній. Картку 1 ви можете побачити рис. 27; картки 2-11 схожі на першу, але кожен наступний малюнок складніший, ніж попередній. Картка 12 містить прямокутний рисунок.

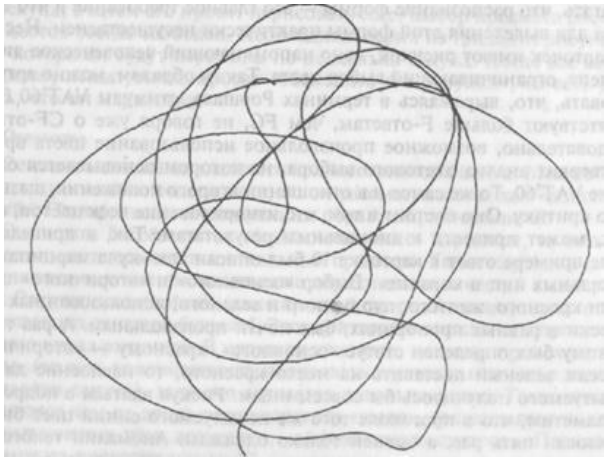

Рисунок 27. BAT’60 . Картка 1

Людині, яка проходить тест надаються вісім кольорових олівців:

- червоний (R),
- помаранчевий, пурпуровий (O),
- чорний (Bk),
- коричневий (Br),
- синій (B),
- зелений (G),
- жовтий (Y).

Інструкція полягає в наступному: «Розфарбуйте візерунок, малюнок або предмет, який ви побачите тут». Причому особливо вказується на те, що «в ньому нічого не приховано». Наприкінці тесту випробуваного просять назвати те, що він побачив чи створив.

Оцінювання та інтерпритація. Як уже згадувалося, оцінюються лише кольори. Використовуються три категорії:

- «загалом» (W),
- «основне» (P),
- «вторинне» (S).

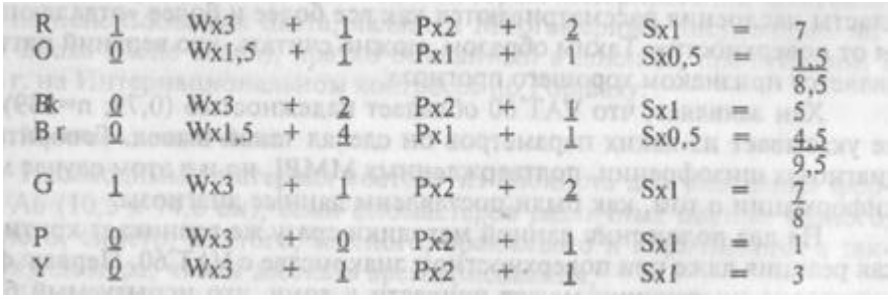
Якщо був використаний тільки один колір, це називається відповіддю «загалом».

Якщо більше ніж один, то колір, що покриває найбільшу площу малюнка, демонструє «основну» відповідь, а другий зачастотою використання колір – «вторинну» відповідь.

Інші кольори, що займають менше місця, не враховуються зовсім.

Відповідям «загалом» дається оцінка 3, «основним» – 2, «вторинним» – 1.

Обчислюються п’ять оцінок, як показано нижче (Рис. 28). Тільки жовтий та пурпуровий (помаранчевий) оцінюються окремо. Помаранчевий і коричневий розглядаються як слабкіші відбиття червоного і чорного, відповідно їм дається половинчаста оцінка.

R	1	Wx3	+	1	Px2	+	2	Sx1	=	7
O	0	Wx1,5	+	1	Px1	+	1	Sx0,5	=	1,5
										8,5
Bk	0	Wx3	+	2	Px2	+	1	Sx1	=	5
Br	0	Wx1,5	+	4	Px1	+	1	Sx0,5	=	4,5
										9,5
G	1	Wx3	+	1	Px2	+	2	Sx1	=	7
										8
P	0	Wx3	+	0	Px2	+	1	Sx1	=	1
Y	0	Wx3	+	1	Px2	+	1	Sx1	=	3

Рисунок 28.
Бланк аналізу кольорів

Кольорам або групам кольорів приписуються такі значення.

- Червоний та помаранчевий: агресія (або «сильні емоції»).
- Чорний та коричневий: пригніченість (депресія).
- Синій та зелений: веселий настрій.
- Пурпуровий (Помаранчевий): самоконтроль.
- Жовтий: тривожність.

Три вищі оцінки, розташовані по порядку, є так званим «емоційним нашаруванням».

В даному випадку воно виглядає так:

1. Чорний та коричневий 9,5 Пригніченість
2. Червоний та помаранчевий 8,5 Агресія
3. Синій та зелений 8 Веселий настрій

Вважається, що така «оцінка настрою» є важливою для «психотерапевтичного планування». Очевидно, наступні нашарування розглядаються як дедалі більш «віддалені від поверхні». Таким чином, можна вважати, що верхній патерн є ознакою гарного прогнозу.

Валідність і достовірність цього тесту є недоведеною, тому користуватися ним можна лише в якості додаткового методу діагностики, та співставляти отримані результати з результатами інших, більш валідних тестів.

Тест кольоровказання на незадоволеність власним тілом (*CAP T*)

Тест кольоровказання на незадоволеність власним тілом (*CAPT*) – невербальна методика, призначена для оцінки рівня задоволеності (незадоволеності) своїм тілом. Опублікована О. Вулле та С. Роллом у 1991.

Стимульний матеріал тесту складається з двох зображень (фронтального та латерального) людського тіла, чоловічого та жіночого, на аркуші паперу розміром 27,9 х 43,2 см.

Розмір малюнка жіночої фігури 36,8 см, чоловічий – 41,9 см. (Рис. 29)

Випробуваному пропонують п’ять олівців (блакитний, зелений, чорний, жовтий та червоний) і просять розфарбувати зображену фігуру відповідної статі.

Значення кольорів:

Червоний колір – випробуваного вкрай не задовольняє частина (частини) тіла. (5 балів)

Жовтий колір – частина тіла не задовольняє (4 бали)
Чорний – нейтральне відношення (3 бали)
Зелений – задовольняє (2 бали)
Блакитний – дуже задовольняє (1 бал).

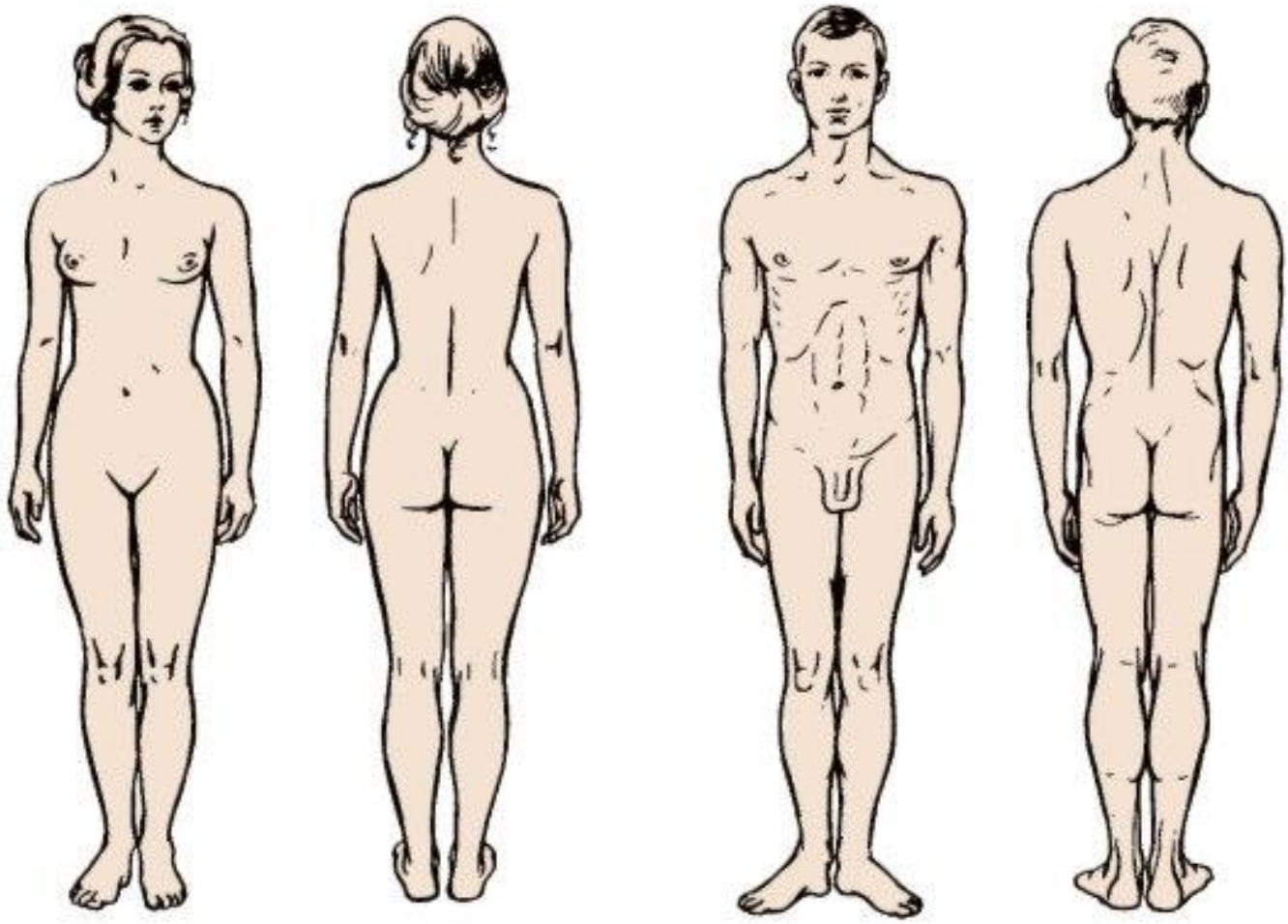

Рисунок 29. Зображення людського тіла CAPT

Показники незадоволеності тілом

1. розраховується середнє арифметичне для всіх 16 частин тіла (.область живота, верхня третина стегна, сідниці, нижня частина стегна, волосся, обличчя, ступні, гомілки, кисті рук, передпліччя, плече, плечовий пояс, груди (грудна клітина) і верхня частина живота, геніталіїї).

2. Також обчислюються два комбіновані показники *(CAPT Score 1* та *CAPT Score 2).*

Score 1 – середнє арифметичне оцінок наступних частин тіла: область живота, верхня третина стегна, сідниці, нижня частина стегна.

Score 2 – включає інші частини тіла за винятком генітальної області, тобто волосся, обличчя, ступні, гомілки, кисті рук, передпліччя, плече, плечовий пояс, груди (грудна клітина) і верхня частина живота.

3. За допомогою. *CAPT* також визначається показник дискримінативності, що дозволяє встановити ступінь диференційованості образу тіла. Враховуються різнобарвні (забарвлені в різні кольори) області на фронтальному та латеральному зображеннях тіла.

Середнє арифметичне цих двох оцінок – показник дискримінативності (область тіла вважається дискримінованою або виділеною в тому випадку, коли вона пофарбована відмінно від усіх прилеглих до неї областей).

Повідомляється про досить високу валідність тесту.

ТЕМА 8

Використання кольорів в маркетингу та комерційній діяльності

Психологія кольору в контексті комерційної діяльності

Психологія кольору займається вивченням того, як різні кольори та відтінки впливають на почуття, емоції та поведінку людини. Психологія кольору в маркетингу зосереджена на тому, як колір може впливати на думки споживачів про бренд і на вибір ними певної марки товару.

Про те, що різні відтінки дійсно здатні підвищити інтерес покупця, говорять різні дослідження. Наприклад, більшість людей приймає рішення «подобається – не подобається» протягом 90 секунд після контакту з продуктом, і в 90% випадків це рішення ґрунтується лише на кольорі. А дослідження 2006 року підтверджує , що, крім іншого, колір повинен відповідати тому, як компанія позиціонує себе. Тоді у споживача не виникатиме відчуття когнітивного дисонансу після контакту з товаром.

Так, рожевий асоціюється з молодістю та модними трендами, зелений – з успішністю та інтелігентністю, а коричневий – з мужністю та брутальністю. Кольори, які ви вибираєте, повинні відображати «особистість» компанії і те, якою вона себе представляє клієнтам.

Універсальних правил щодо вибору кольорів не існує. Найчастіше сприйняття людиною певних відтінків залежить від особливостей її особистого досвіду, регіону проживання та інших параметрів. Але, як було показано на минулих лекціях є певні культурні коди, які людина свідомо чи несвідомо розшифровує, вікові та гендерні розбіжності в сприйманні кольорів та певний психофізичний вплив різних частин кольорового спектру. При виборі кольору продукту чи бренду з цим обов’язково потрібно рахуватся.

Цікавий факт: значення мають не лише самі кольори, а й їхні назви. Вчені встановили , що покупці більше віддають перевагу химерним назвам, ніж звичайним. Наприклад, клієнти частіше вибирали фарбу відтінку «мокко», ніж «коричневий», хоча ці кольори були абсолютно однаковими.

Отже, при розробці бренду чи реклами важливо враховувати культурні особливості ринку присутності, вікову категорію клієнтів, гендерні характеристики та багато інших нюансів. Незважаючи на те, що універсальних правил підбору кольорової гами немає, численні дослідження встановили певні закономірності, які допомагають маркетологам, дизайнерам та фахівцям з брендингу успішно використовувати магію кольору у своїй роботі.

Сприйняття кольору жінками та чоловіками у комерційному контексті

Вибір відтінків для бренду залежить від цільової аудиторії продукту. Різні кольори в рекламі залучають різні категорії людей, наприклад, сприйняття кольорів у жінок та чоловіків може суттєво відрізнятись.

Ми вже знаємо, що жінки розрізняють більше відтінків, ніж чоловіки, так влаштована фізіологія. В результаті численний генетичних досліджень з'ясувалося, що особливості кольорового зору запрограмовані в генах, а саме в Х-хромосомах, яких у жінок дві. Крім цього, на сприйняття кольору впливає рівень тестостерону в організмі. Чим брутальніший чоловік, тим менше колірних нюансів він розрізняє, і використання в рекламі, наприклад, мисливських товарів, будь яких складних відтінків сенсу не має.

Цікавий факт: незважаючи на те, що чоловіки частіше називають «улюбленими» холодні кольори, світ вони бачать у теплих тонах. Тому червона сукня на жінці сильніше привертає їх увагу, ніж, наприклад, яскраво-синя. Причина в особливостях функціонування ВНС та її симпатичного та парасимпатичного відділів.

Чоловіки розрізняють більше відтінків сірого і чорного, надають менше значення кольору загалом і гірше запам'ятовують його. Вони віддають перевагу монохрому та комбінуванню кольорів, які знаходяться поруч одне з одним в спектральному колі.

Жінки, окрім здатності розрізняти більшу кількість відтінків, звертають більшу увагу на поєднання кольорів, які є протилежними в палітрі.

Важливість врахування кольору в створенні комерційної продукції

Фірмовий колір дуже важливий! Візьмемо, наприклад, популярний логотип McDonald's і пограємо з кольором (Рис. 30) (хай вибачать нас дизайнери):

Рисунок 30. Логотип McDonald's в різних кольорах

Незважаючи на те, що ми зовсім не змінили дизайн, зміна кольору перетворила відомий бренд в щось зовсім інше. І це щось не дуже апетитне.

Ми можемо виконати ту ж вправу з логотипом Coca-Cola (Рис. 31):

Рисунок 31. Логотип в Coca-Cola в різних кольорах

Знак «біологічна небезпека» набуває зовсім іншого значення, якщо його показати в кольорах Барбі або кольорах екологічно чистих матеріалів (Рис. 32):

Рисунок 32. Знак «біологічна небезпека» в різних кольорах

Навіть коли включені явні словесні команди, конфліктуюча символіка кольору може ввести в оману (Рис. 33):.

Поміняйте тільки колір на знаках «Стоп» на зелений і це призведе до аварій на кожному перехресті. Так що з упевненістю можна сказати, що фірмові кольори дуже важливі.

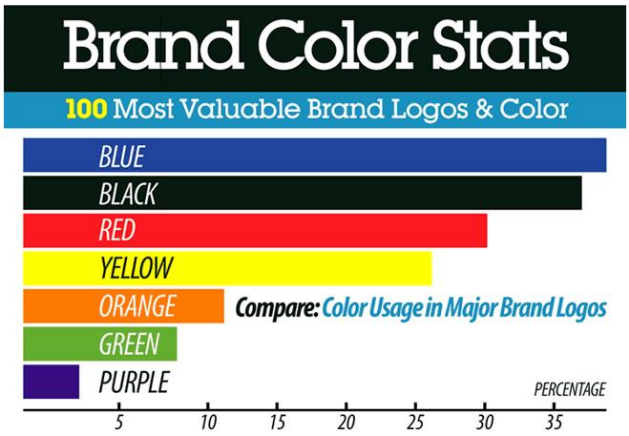
Рисунок 33. Конфліктуюча символіка кольору

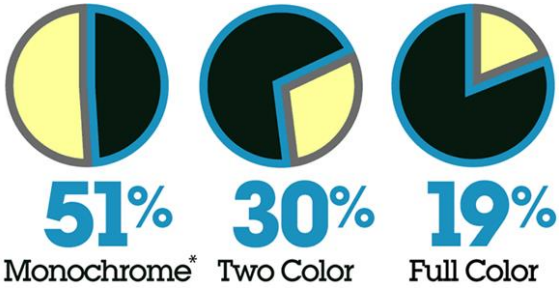
Як правильно вибрати колір?

Давайте подивимося, як 100 найпопулярніших брендів у світі використовують колір в своїх логотипах.

Ці компанії витрачають мільйони, а то й мільярди, на маркетинг і розвиток бренду, отже, вони все-таки знають дещо про кольори, які використовують.

Ось кілька діаграм, які показують статистику використання кольору відомими компаніями:

Що ж ми бачимо? Більшість популярних брендів монохромні — вони використовують один колір. Найбільш популярний — це відтінки синього, за якими (іронічно) – чорний. Останній у списку фіолетовий колір – це ризиковане рішення.

Тепер, коли ми трішки розібралися, давайте подивимося на психологію різних кольорів – від найпопулярнішого до найменш популярного – і подивимося, як їх використовують відомі корпорації.

Синій колір

Тепер, коли ми трішки розібралися, давайте подивимося на психологію різних кольорів – від найпопулярнішого до найменш популярного – і подивимося, як їх використовують відомі корпорації та бренди.

Значення: Довіра, консервативність, надійність, чесність, спокій, міцність, холод.

Застосування: Найпопулярніший корпоративний колір. Часто використовується для інтернет-бізнесу і фінансових установ. Мужній колір.

Чорний колір

Значення: Витонченість, розкіш, формальність, стиль, елегантність, дорожнеча, авторитетність.

Застосування: Чорний використовується для брендів «високого класу», як основний або в парі з іншим кольором. Чорний похмурий, серйозний. Більшість логотипів були спочатку розроблені в чорно-білих кольорах.

Червоний колір

Значення: Сміливість, пристрасть, сила, увага, любов, захоплення, дія, агресивність.

Застосування: Червоний працює однаково добре на чорному і білому тлі. Він може означати стоп, небезпека і гаряче. Колір-вигук. Рожеві кольори (відтінки червоного) прийнято вважати жіночими кольорами.

Жовтий колір

Значення: Логічний, оптимістичний, прогресивний, впевнений, грайливий, творчий.

Застосування: Жовтий зазвичай занадто яскравий, щоб використовувати його окремо, і вимагає використання контуру, фону або кольору на межі. Це колір обережності. Презентує чіткість.

Помаранчевий колір

Значення: Щасливий, енергійний, товариський, доброзичливий, доступний, захоплений, сонячний.

Застосування: Вважається, що помаранчевий викликає апетит. Помаранчевий колір використовується в деяких знаках застереження. Часто використовується в роздрібній торгівлі. Як правило, це заклик до дії.

Зелений колір

Значення: Природа, багатство, свіжість, життя, гармонія, навколишнє середовище, зростання, новизна.

Застосування: Зелений означає «вперед». Часто використовується для представлення еко-компаній і продуктів. Вважається заспокійливим кольором.

Фіолетовий колір

Значення: Велич, таємниця, помпезність, церемоніальність, творчість, унікальність.

Застосування: Колись був найдорожчим кольором у виробництві, так як робився з рідкісної морської водорості. Часто розглядається як елітний. Подобається дітям, його часто використовують в упаковці солодощів та іграшок.